UNA MIRADA IRÒNICA

Llorens Ferrí

Text de José Miguel Santacreu Soler

MUA. MUSEU DE LA UNIVERSITAT D'ALACANT
www.mua.ua.es

Manuel Palomar Sanz.
Rector Universitat d'Alacant

Carles Cortés Orts.
Vicerector de Cultura , Esports i Política Lingüística

UNA MIRADA IRÒNICA. Llorens Ferri

Exposició. Organitza i produeix:
MUA, Museo de la Universidad de Alicante

Comissari:
José Miguel Santacreu Soler

Execució del muntatge:
Serveis tècnics de la Universitat d'Alacant

Text de:
José Miguel Santacreu Soler

Disseny i maquetació
Stefano Beltrán Bonella

Fotografies del catàleg
Bernabé Gómez Moreno

ISBN: 978-84-606-6911-1

© De l'edició, Museu de la Universitat d'Alacant. MUA
© Dels textos, l'autor
© De les imatges, l'autor

UNA MIRADA IRÒNICA
Llorens Ferri

Text de José Miguel Santacreu Soler

UNA MIRADA A RAFAEL LLORENS FERRI

Per José Miguel Santacreu Soler

El Cabeçó d'Or al fons
Oli sobre tauler. 24 x 24 cm
2008 (Col. particular)

Des de Beniardà
Oli sobre tauler. 49 x 159 cm
2012

Barraques – Madrid
Mixta sobre tauler. 40 x 60 cm
1972

Rafael Llorens Ferri és un mestre d'artistes plàstics i un creador de primera magnitud, amb un estil expressionista i una preocupació constant per aprendre i renovar els llenguatges artístics. Domina totes les tècniques, amb un control excel·lent del dibuix, l'aquarel·la, el pastel, la pintura a l'oli, acrílica o mixta, el gravat, la serigrafia i el *monoprint*; també treballa totes les temàtiques: tracta el paisatge, la natura morta i la figura amb un estil propi i una idiosincràsia molt definida. Deforma la realitat per a expressar subjectivament les temàtiques escollides. Dóna més importància a l'expressió dels sentiments que a la descripció objectiva i fotogràfica de la imatge, que només imita la realitat física. Fins i tot altera els colors, que usa per a expressar idees i sentiments, amb quadres generosament coloristes o monocromàtics a voluntat, els quals donen un matís expressionista a les natures mortes i als paisatges naturalistes del seu entorn que ha pintat els últims decennis i que li han donat nombrosos èxits, fins al punt de ser considerat un dels millors paisatgistes actuals de la província d'Alacant. En les convocatòries anuals d'arts plàstiques de la Diputació Provincial d'Alacant de 2001 i 2002 li van ser adquirits, respectivament, els paisatges *Terres de Sant Vicent del Raspeig*, un oli sobre tauler de 60 x 81 cm, i *Orxeta*, un altre oli sobre tauler de 40,5 x 81 cm. Dues de les seues exposicions individuals més recents centrades en els paisatges han sigut «Nostres terres. Llorens Ferri» en l'Ateneu Científic, Literari i Artístic d'Alacant (2012) i «Llorens Ferri. Pintures i altres coses» en la sala Llotja del Peix d'Alacant,[1] organitzada per l'Ajuntament d'Alacant i la Diputació Provincial d'Alacant el setembre de 2014, els catàlegs de les quals reprodueixen en les cobertes respectives les obres *El Cabeçó d'Or al fons,* pintada el 2008, i *Des de Beniardà*, datada en 2012.

---

1 http://www.alicante.es/comunes/noticias/baja_adjunto.p?depto=60101&codigo=2030&adjunto=1php?depto=60101&codigo=2030&adjunto=1

Entre 1960 i 1965 va cursar la carrera de Belles Arts a València i Barcelona, i després va exercir com a professor de pintura i dibuix en diversos centres educatius, circumstància que li va permetre sobreviure sense plegar-se mai a les directrius comercials dels marxants. Sempre ha defensat la seua llibertat individual a l'hora d'escollir temes i tècniques. A més dels paisatges i les natures mortes recents, més agradables a la vista, ha pintat i pinta suburbis, edificis en ruïna, dones castigades per la vida, opressors ridiculitzats..., és a dir, temes poc agradables i gens comercials: figures dramàtiques, rostres deformats, edificis en ruïna, xaboles, trastos vells i, sobretot, antiretrats dels inquisidors. En la convocatòria anual d'arts plàstiques de la Diputació Provincial d'Alacant del 2000 li va ser adquirit l'antiretrat *Retrat de cardenal* de 66 x 48 cm.

Flors, fruites i bol
Oli sobre tauler. 100 x 100 cm
2007

Actualment està jubilat com a docent i es dedica per complet a la pintura, perquè sense ella no pot viure, encara que forma un grup reduït d'artistes vocacionals en el seu taller, que pinten pel plaer de pintar, els quals van decidir anomenar-se «Presuntos inspirados» i mostrar el seu treball en una exposició col·lectiva el maig de 2013. Llorens ara pinta paisatges del seu entorn, natures mortes, homenatges i nus al pastel del natural generosament coloristes i agradables a la vista, més naturalistes; encara que algunes obres recents, sobretot les cares inquietants i fantasmagòriques, han sigut realitzades amb una tècnica denominada per ell *quimiografia,* que li permet expressar una visió tràgica de l'ésser humà, el costat pessimista de la vida i l'angoixa existencial de l'individu, exagerant-ne les textures i les formes en blanc i negre o amb tonalitats sépia. La nostra exposició mostra sis de les seues millors quimiografies, i la Diputació Provincial d'Alacant, en la convocatòria anual d'arts plàstiques del 2005, li va adquirir la quimiografia *Natura morta* de 40 x 30,5 cm.

Descansant
Pastel sobre paper. 41 x 61 cm
2012 (Col. Particular)

Ara pinta més pel pur plaer de pintar i dóna més importància a la manera de pintar que als temes d'antany; encara que mai els ha abandonat i continua treballant-los quan li abelleix, experimentant amb les textures i les mescles, com es pot veure en les obres més recents exposades. Últimament, els cranis naturalistes també són una constant en les natures mortes coloristes, que vinculen la vida a la mort i que va introduir per primera vegada en la natura morta d'homenatge a Boucher el 1990, que va titular *No som res*.

No som res
Oli sobre tauler. 65 x 81 cm
1990

Ha rebut nombrosos premis al llarg de mig segle de trajectòria artística (1964-2014) i ha realitzat més de dues-centes trenta exposicions entre individuals i col·lectives. És un dels pintors més respectats de l'Ateneu Científic, Literari i Artístic d'Alacant i de l'Associació d'Artistes Alacantins amb presència destacada

en el seu blog[2] i hi ha obres seues en els ajuntaments d'Alcoi, d'Altea i d'Alacant, en el Casal de Sant Jordi d'Alcoi, en la Diputació Provincial d'Alacant, en el Museu de Santillana del Mar (Santander), en el Centre de Lectura de Reus, en la Fundació Lecasse (Alcoi), en la Fundació Elisa Tomás Yusti (Alacant), en les col·leccions de l'extinta Caja de Ahorros del Mediterráneo, de l'Ateneu Científic, Literari i Artístic d'Alacant, de la Fundació del Col·legi Oficial d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics d'Alacant, del Museu del Calçat d'Elda i en diverses col·leccions particulars.

Cap
Oli sobre aglomerat. 72,5 x 93 cm
1974 (Col. Diputació Provincial d'Alacant. Fotografia de Llorens Ferri)

Els inicis de l'artista a Alcoi, València i Barcelona: la passió pel dibuix

Rafael Llorens Ferri va nàixer a Alcoi el 2 de desembre de 1937, en plena Guerra Civil. Son pare estava combatent en el front d'Extremadura amb l'Exèrcit Republicà. Era un nadó quan la ciutat del Serpis va patir els bombardejos de l'aviació feixista italiana el 1938, i recorda els relats de sa mare que s'amagava amb ell en braços en els refugis antiaeris. Durant la postguerra, primer va ser alumne d'un col·legi de monges i després dels Salesians. El divertia més dibuixar que fer sumes i restes, ens confessa el mateix Rafael mentre conversem. Diu que odiava les activitats extraescolars obligatòries, sobretot els oficis religiosos i les activitats culturals connexes. Aquesta circumstància tindrà conseqüències en el seu futur artístic, perquè determinarà algunes de les temàtiques escollides.
De xicotet escoltava opinions negatives sobre els rojos (els republicans) en el seu col·legi, als quals imaginava com a diables amb banyes segons els comentaris que feien els mestres del règim en les aules escolars. Aquesta imatge dels rojos va canviar quan un dia va preguntar a sa mare qui eren els rojos. Sa mare esquivava la resposta dia rere dia, però tant li va insistir que, finalment, li va dir: «Els rojos som nosaltres, ton pare és roig. Va fer la guerra amb la República.» Aquell dia van deixar de ser diables amb banyes i Llorens va canviar radicalment la seua percepció de les coses i de les opinions dels desconeguts.

Partida de naixement de Rafael Llorens Ferri

Va abandonar l'escola al començament de la dècada de 1950 i es va posar a treballar molt jove, encara que assistia a classes de mecanografia i comptabilitat mentre treballava, perquè son pare pretenia que arribara a ser empleat de banca. Primer va ser ordinari durant un any en una botiga de regals, i després, un altre any en una ferreteria. A continuació, set anys com a *botones* en el Banco Hispano Americano, on va entrar per oposició als setze anys d'edat. Per aquells

2 http://llorensferri.blogspot.com.es/

anys es va vincular al Centre Excursionista d'Alcoi, que el va ajudar a descobrir la natura i les formes de vida en harmonia amb ella, i va participar en obres de teatre com a actor aficionat. També dibuixava il·lustracions per a la publicitat de la impremta familiar i va fer un curs de dibuix humorístic. Les seues inquietuds artístiques no cessaven i es va adonar que necessitava la pintura per a poder manifestar algunes formes i estats d'ànim i situacions. Llavors va ser quan va tenir la necessitat d'aprendre dibuix de manera acadèmica per a perfeccionar-se i poder fer millor els treballs de la impremta familiar, i es va inscriure en l'aula dedicada al dibuix artístic de l'antiga Escola de Mestria Industrial de la ciutat, la qual posteriorment es convertiria en l'Escola Municipal de Belles Arts d'Alcoi.

En aquesta escola d'Alcoi, la seua ciutat natal, que estava plena de pintors artístics i comercials de renom internacional, va ser on va encaminar la seua carrera artística. Recorda amb afecte els seus professors, sobretot els artistes plàstics alcoians Rafael Aracil Ruescas[3] (Alcoi 1930) i Ramón Castañer Segura (Alcoi 1929 – Madrid 2011),[4] que va exercir de director de la mateixa escola entre 1956 i 1962. Aquests professors el van preparar per a l'accés a l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Carles, on va acudir animat pels seus amics, els també pintors Miguel Mataix Cabrera (Alcoi 1941-2013) i Sento Masià (Alcoi 1940), el qual el va allotjar a casa seua. Quan va aconseguir aprovar l'accés a Sant Carles, va demanar l'excedència en el Banco Hispano Americano i va viatjar a València per a començar-hi els estudis acadèmics de les tècniques pictòriques i artístiques. Era l'any 1960. Abans havia complit els deures del servei militar obligatori en la caserna d'Alcoi.

Va aprovar els quatre primers cursos a l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Carles de València entre 1960 i 1964; el cinquè el va cursar a l'Escola de Sant Jordi de Barcelona, on va obtenir el títol de professor de dibuix. Hi va sobreviure fent de model i pintant per a una fàbrica de pintura comercial, sobretot còpies d'Edgar Degas, al qual imitava com ningú. Era vegetarià, abstemi, auster i tímid, de manera que va poder tirar endavant sense dificultats i amb pocs ingressos. Durant aquells anys va dibuixar profusament figures, sobretot l'única model de l'escola de Sant Carles, Valkíria, i els carrers i les places del popular barri del Carme de València. Col·locava el cavallet en una cantonada o a la vora d'un solar de tàpies atrotinades i practicava la composició i també el color quan ja dominava el dibuix. En aquesta època pinta natures mortes, suburbis, cases velles, etc.

Valkíria
Dibuix a plomí sobre paper
44 x 22 cm
1963 (Col. Particular)

Apunt de barraques i cases del barri del Carme – València
Dibuix a retolador sobre paper.
34,5 x 46,5 cm 1963
(Col. Particular)

3 http://www.aracilruescas.es/
4 http://www.pintorcastanyer.com/

Ja durant els seus anys d'estudiant va organitzar a Alcoi les seues primeres exposicions individuals: una exposició petita el 1961 i una exposició de dibuixos i olis de més calat el desembre de 1963 en el Cercle Industrial, composta per trenta-cinc obres entre apunts acadèmics i artístics, dibuixos, retrats i paisatges urbans de xaboles i edificis vells. La crítica d'aquesta primera exposició del jove pintor de vint-i-cinc anys d'edat va ser molt favorable. El també jove crític d'art Adrián Espí va dir que l'obra de Llorens portava un segell propi, «el segell d'un estil i d'una personalitat perfilada i ja, per descomptat, acusada i consumada» en els seus retrats, natures mortes i estudis d'acadèmia.[5] També va participar en el Saló de Tardor de joves artistes alcoians organitzat per la Casa Municipal de Cultura el mateix mes de desembre de 1963, on la seua obra *Laura* obtindria una menció honorífica.[6]

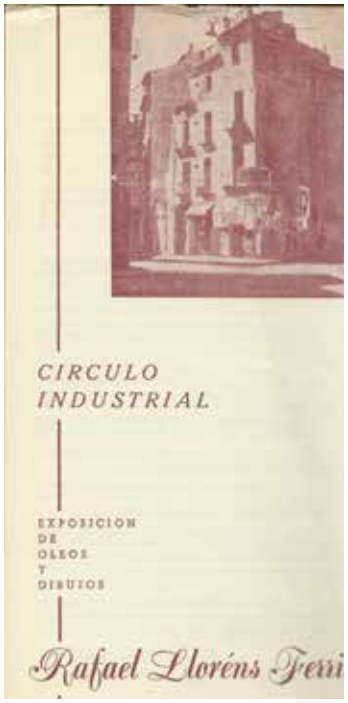

Portada del full de sala de l'exposició de 1963 a Alcoi

La seua trajectòria ascendent com a artista en formació va tenir un any idíl·lic en 1964. El març d'aquell any obté el premi de l'Exposició Anual de la Direcció del SEU, del Districte Universitari de València, en la modalitat de pintura pel seu paisatge urbà de València titulat *Derribos*.[7] Tot seguit guanya una de les quatre beques que l'Ajuntament d'Énguera concedia als alumnes avantatjats de Sant Carles per a pintar durant el mes de juliol en aquesta localitat, on aconsegueix una medalla de plata per la seua obra *Chimeneas*.[8] El treball dels quatre becaris seria exposat al Palau de la Generalitat de València durant la primera setmana de novembre de 1964. El mateix any també era premiada la seua obra *Kiosco* en el IV Saló de Tardor de l'exposició de pintura per a artistes de la província d'Alacant organitzat al desembre,[9] i al setembre[10] protagonitza una exposició col·lectiva en el Cercle de Belles Arts de València compartida amb l'escultora Carmen Serrano Llopis, la seua primera esposa. L'exposició seria un èxit de públic i crítica. Ricardo Dasi *Júnior* va dir de Llorens que era una firma en alça enquadrada dins de l'expressionisme,[11] i Jorge Vidrianes, que Llorens havia anat superant-se i creant noves formes, que era un estudiós vocacional de l'art.[12] En la seua entrevista a Llorens, Ricardo Dasi li va preguntar si vivia de la pintura sense treballar en la banca, i Llorens va respondre que sí, però que l'art no rendia tant com quan estava en el banc, encara que preferia la pintura, perquè era el seu autèntic món.

Els 4 becaris d'Enguera davant dels seus dibuixos (1964): Manuela Valdés Guillen (Alacant 1942), Mercedes Mallado Sanchis (Valencia 1944), Rafael Llorens Ferri (Alcoi 1937) i Antonio Aleguer Cremades (Cartagena 1939).

5 Full de sala de l'exposició i periòdic *Ciudad* d'Alcoi, 3/12/1963 i 12/12/1963.
6 Full de sala del catàleg de les obres exposades en Salón de otoño del 3 al 15 de diciembre de 1963.
7 Periòdic *Ciudad* d'Alcoi, 31/03/1964.
8 Periòdic *Las Provincias*, 3/05/1964.
9 Full de sala del catàleg de les obres exposades en IV Salón de Otoño del 15 al 30 de desembre 1964.
10 Periòdic *Las Provincias* de València, 23/09/1964.
11 Periòdic *Las Provincias* de València, 3/10/1964.
12 Periòdic *Ciudad* d'Alcoi, 6/10/1964.

Professor de dibuix i pintura a Alcoi (1966-1974): guanyar-se la vida per a pintar amb llibertat

Amb els seus estudis de Belles Arts tot just acabats, torna a Alcoi amb el títol de professor de dibuix, obri el seu primer estudi de pintura en un local del carrer Perú i es dedica a l'ensenyament del dibuix en diversos centres educatius entre 1966 i 1974. L'activitat docent li proporcionava els ingressos necessaris per a tenir plena llibertat creativa i no doblegar-se als interessos comercials. En unes declaracions publicades en el diari *Las Provincias* de València el 23 de setembre de 1965, Llorens va dir: «No m'importa la comercialització i pintaré a partir d'ara només per a mi.»

Va ser professor de pintura al Centre Sant Roc i a l'Escola Municipal de Belles Arts d'Alcoi, i després, de dibuix a l'Institut de Batxillerat Pare Vitòria de la mateixa ciutat fins al 1974. D'allí va passar a diversos instituts de la província d'Alacant, després d'estudiar el batxillerat entre 1967 i 1974 i d'aprovar les oposicions. Va estar com a professor agregat de dibuix a l'IES de Sant Vicent del Raspeig entre 1975 i 1988; després, catedràtic de dibuix a l'IES Tirant lo Blanc d'Elx entre 1989 i 1992, i finalment, a l'IES Verge del Remei d'Alacant, un centre especialitzat en el batxillerat de Belles Arts, on es va jubilar als seixanta-un anys. Entretant, boda amb l'escultora valenciana Carmen Serrano Llopis amb la qual va residir a Alcoi i al Palamó, els batejos dels seus fills i filles, divorci, i una altra boda amb la pintora María Jesús Rodríguez Marín el 1999, la seua companya actual, amb qui viu a Sant Vicent del Raspeig. I també diversos canvis de domicili fins la construcció definitiva del seu estudi en una partida rural de Sant Vicent del Raspeig el 1995, on resideix, desenvolupa la seua activitat creativa i investiga noves formes de pintar actualment (2014).

Durant els anys com a docent a Alcoi va guanyar el premi del Primer Concurs de Pintura Festera de la ciutat, el 1966, amb l'oli sobre tauler titulat *Final de festa*, en poder del Casal Sant Jordi, i el primer premi del VI Saló de Tardor d'Alcoi pel quadre titulat *Velles 1*. Des de llavors va ser conegut a la seua ciutat com el pintor de les *agüeles* ('velles'), segons un relat coetani del crític d'art Adrián Espí.[13] El 1967 li van concedir el premi del Primer Concurs de Pintura Grup d'Empreses Papereres Reunides, i el 1969, el de la II Biennal Nacional de Pintura de la seua ciutat i el primer premi del Concurs per al Cartell

Dona de dol
Oli sobre paper preparat.
80 x 40 cm
1965 (Col. Particular)

Velles I
Oli sobre paper. 40 x 30 cm
1966 (Premi VI Saló de Tardor d'Alcoi)

13 Espí Valdés, Adrián: «Notas de arte. Llorens Ferri o el homenaje a la vejez», en el periòdic *Ciudad* d'Alcoi, 21/02/1967.

Alcoi, gener de 1967. Oli titulat Velles de Llorens Ferri al fons.

Final de festa
Gravat inspirat en l'obra premiada el 1966, sobre paper. 12 x 8,3 cm, 2008.

Esbós premiat per anunciar les Festes de Moros i Cristians de 1969 a Alcoi.

Anunciador de les Festes de Moros i Cristians d'Alcoi.[14] Des de llavors no ha deixat de guanyar premis i presentar-se a concursos i biennals, fins i tot de miniquadres, i de mostrar la seua obra en exposicions per diverses ciutats i galeries espanyoles com Saragossa, Madrid, València, Dénia i Alacant, on acudia amb la seua furgoneta carregada d'il·lusions i obres emmarcades llistes per a exposar. Llorens va exposar una obra seleccionada en el V Saló Nacional de Pintura del Casino d'Alacant l'abril de 1967, i entre l'1 i el 14 de juny de 1968 va exposar vint-i-cinc obres entre figures i paisatges en la sala d'art La Decoradora d'Alacant en una col·lectiva amb Vicente Ferrero.[15]

Tant el quadre titulat *Final de festa*, que es conserva en el Casal Sant Jordi d'Alcoi, premiat el 1966, com el titulat *Velles 1,* del VI Saló de Tardor d'Alcoi, premiat, com el primer premi del Concurs per al Cartell Anunciador de les Festes de Moros i Cristians d'Alcoi de 1969 van ser colpidors i renovadors per a l'època i el món de la festa. En el primer hi havia un escombraire que netejava amb la granera el carrer de Sant Nicolau, amb el campanar de Santa Maria al fons i el carrer ple de papers, confetis i serpentines, les tonalitats del qual completaven un paisatge urbà amb un ambient depressiu pel final de la festa. En el segon, les velles eren les protagonistes absolutes del llenç. Pel que fa al cartell de 1969, va ser tota una fita en la història dels cartells de la festa alcoiana, trencador, amb ferramentes de la industria local, i la creu i la lluna en roig i verd. És molt significatiu en aquest sentit que, en el segon concurs de pintura festera convocat per l'Associació de Sant Jordi el 1967, el jurat declarara desert el primer premi; però concedira a Llorens el segon per l'obra *Los malditos*, una pintura expressiva i expressionista dels personatges auxiliars de la Festa de Moros i Cristians d'Alcoi, als quals ningú no fa cas i representen l'aspecte menys alegre de la festa.[16]

El crític d'art aragonès Alfonso Zapater va qualificar Llorens en el periòdic *El Heraldo de Aragón* del 9 de gener de 1969 com el pintor de les coses humils. En aquella entrevista realitzada amb motiu de l'exposició que havia obert a Saragossa, el nostre pintor li va dir que només pintava el que és vell, allò que s'ha menyspreat, el que és trist, el que és gris, l'angoixa i el cansament. Aquesta és la raó per la qual hi havia tants que giraven l'esquena davant de la seua pintura; que els dolia la seua presència. Zapater també va comentar l'experimentació

---

14 http://issuu.com/mafalcoi/docs/1970 i http://alcoyhistoriaytradiciones.blogspot.com.es/2011/05/carteles-de-moros-y-cristianos-siglo-xx.html.
15 Periòdic *Primera Página* 1/06/1968: «Pinturas de Llorens Ferri y esculturas y dibujos de Vicente Ferrero» i 3/06/1968 entrevista de JVB: «Llorens Ferri y Ferrero Molina exponen en La Decoradora».
16 Espí Valdés, Adrián: «Los artistas y la fiesta. Rafael Llorens Ferri», en el periòdic *Ciudad* d'Alcoi, 23/04/1974.

tècnica que practicava l'artista i que havia plasmat en les obres exposades a Saragossa, entre les quals hi havia olis en què la pasta quedava tan diluïda que els resultats semblaven aiguada i monotips retocats. Segons l'opinió del crític, les seues notes i apunts superaven els quadres molt acabats. Llorens era el pintor de les coses humils i estava orgullós de ser-ho, segons Zapater, ja que algú havia de dedicar-los el seu cant pictòric. Aquest era Llorens Ferri, el cronista pictòric de les coses humils i de la tristor de l'època.
En una altra entrevista concedida a José Calvo amb motiu del premi de la II Biennal Nacional de Pintura de 1969 per la seua obra *Mujer,* Llorens li va manifestar:

> *«Pinto lo que me conmueve y quiero que conmueva a los demás [...]. Me gusta pintar a la mujer en su trabajo rutinario y menospreciado. La vieja es el final de esa vida dura y gris. Por similitud de esos temas humanos, me gusta también rellenar en mis cuadros las cosas en desuso, como los coches viejos, la chatarra y los objetos abandonados [...]. No tengo demasiado tiempo para pintar [debido a las horas de clase que imparto], pero procuro ir sacando cuadros. [No tengo un estilo definido] ya que la evolución es continua y a la vez necesaria. Procuro estudiar nuevos materiales con el fin de aprovechar sus posibilidades.»*[17]

Portada del full de sala de l'exposició de 1969 a Madrid.

El més sorprenent d'aquestes declaracions és que avui (2014) Llorens Ferri continua pensant el mateix sobre el seu estil i continua, als setanta-set anys d'edat, evolucionant i estudiant nous materials i textures amb la mateixa il·lusió o més encara que fa cinquanta anys.

Els temes dels seus quadres, sobretot a partir del moment en què va acabar els estudis artístics, han tingut molta transcendència. Primer, després de viatjar per Galícia i la Manxa, es va interessar per representar la vida dura i sense horitzons de la dona del medi rural d'aquella llarga postguerra en l'expressió dels rostres, les mans i la roba d'aquelles dones senzilles, i després, una vegada instal·lat a Alcoi com a professor de dibuix i pintura, per les de la ciutat, sobretot dones amb graneres; i per les velles com a culminació d'una vida sense alegries. Les pintava fent les seues tasques quotidianes o captant l'amargor en els seus rostres i la resignació. Ha representat dones avorrides, cansades, enfadades, maltractades, amb la granera a les mans, encaixades en els marcs, oprimides per ells...

Segadora
Oli sobre tela. 80 x 40 cm
1970 (Col. Particular)

17 Periòdic *Ciudad* d'Alcoi, 21/01/1969.

El primer quadre no acadèmic amb el tema de la dona el va pintar el 1965. Va ser un oli del natural d'una senyora manxega asseguda sostenint una granera. Aquesta obra va ser adquirida per a formar part de l'antiga col·lecció de l'extinta Caja de Ahorros del Mediterráneo (CAM). Des de llavors, la dona cansada, marginada, sense futur, resignada, serà una preocupació constant en tota la seua obra, de la qual hi ha una mostra important en aquesta exposició amb una selecció de vint quadres fets amb diverses tècniques que encara estan en poder de l'artista. Les dones de Llorens van ser seleccionades i exposades en el segon (1970) i tercer (1971) Certamen Provincial d'Arts Plàstiques, i l'Institut d'Estudis Alacantins va adquirir l'obra del darrer certamen.[18]

Sense espai
Oli sobre paper preparat.
70 x 50 cm
1971 (Col. Particular)

Més endavant, «potser com a revenja pels quaranta anys d'intolerància» i l'aversió a les odiades activitats extraescolars obligatòries de l'època dels estudis de l'escola infantil i de primària, es va interessar per retratar amb intenció satírica els opressors. El primer d'aquesta temàtica incorporada a les seues preocupacions va ser el retrat de Ferran VII realitzat l'any 1972, el qual va comprar per a la seua col·lecció l'historiador de l'art, professor de secundària i polític progressista alcoià desgraciadament difunt, Josep Albert Mestre Moltó. La seua pintura satírica incorporaria progressivament altres personatges despòtics, prepotents i dictadors, com el general xilè Augusto Pinochet pintat l'any 1976, i obsessivament, els inquisidors.

Portada del full de sala de l'exposició de 1974 a València.

Llorens ens va comentar el dia de la inauguració de la present exposició, el 20 de novembre de 2014, que va començar a pintar els inquisidors després d'escoltar un recital de Nacha Guevara en el qual la cantant va recitar la retractació de Galileu Galilei dictada en el seu procés inquisitorial. Des de llavors no ha parat de caricaturitzar-los, als inquisidors. Avui encara ho fa i el 2014 n'ha pintat algun per a aquesta exposició. Tots aquests antiretrats han evolucionat al mateix temps que Llorens ha experimentat i innovat les seues tècniques pictòriques, com es pot veure en les obres exposades, les quals compilem en aquest catàleg. Un dels seus primers antiretrats col·lectius d'inquisidors es conserva en el Museu d'Art Contemporani de Santillana del Mar, és el titulat *Nos els inquisidors*, del qual Llorens ha pintat una versió actualitzada el 2014 per a la nostra exposició.

La nova temàtica dels antiretrats d'opressors va ser acollida com una gran novetat en la premsa alcoiana de l'època. El periòdic *Ciudad* d'Alcoi del 8 de

---

18 Rodríguez Ruiz, Mario: *Las exposiciones de pintura en Alicante, 1950-1975, reconstrucción de la actividad expositiva en la ciudad de Alicante a través de su repercusión en la prensa local*. Editorial Universitat Politècnica de València, 2001 (tesi doctoral), pàg. 283 i 342.

març de 1977 va publicar una notícia destacada a tota pàgina amb el titular següent: «Llorens Ferri cambia las oscuras viejas por caricaturescos personajes históricos». L'autor de l'article, Vaello, va preguntar a Llorens si els seus antiretrats de reis, inquisidors, governants i guerrers com el Cid eren còpies de pintors clàssics. Llorens va respondre que no eren còpies, senzillament es recolzava en la visió d'aquells pintors per a plasmar la seua pròpia visió: «En un moment determinat un pintor ho va veure d'una manera, i jo m'hi base per a pintar la meua visió del personatge.»

Anti-retrat del general [Pinochet]
Oli sobre tela. 100 x 65 cm
1976 (Col. Particular)

Juntament amb els personatges despòtics i figures de dones maltractades per la vida i el règim, també es va interessar per comunicar algun sentiment en els seus paisatges i natures mortes a partir de l'observació d'objectes i construccions humanes en desús. Va continuar pintant trastos abandonats, inservibles, cementeris de cotxes, xaboles, abocadors de runa…, sempre amb la seua visió expressionista segons paraules del mateix artista. En una entrevista concedida a F. Moltó Soler el novembre de 1972 amb motiu de l'exposició oberta en la sala Capitol d'Alcoi, Llorens li va dir: «El que més m'agrada és l'expressionisme, dir coses amb la pintura […]. Per a mi, la pintura és una forma d'expressar-me.»[19] Amb motiu d'una exposició de Llorens en la Galeria Artis de València entre l'1 i el 14 de juny de 1974, el pintor va reproduir en el full de sala les paraules de tres crítics publicades en la premsa l'any 1973. Un era Chavarri Andujar, el qual va dir en el periòdic *Las Provincias* del 29 de març de 1973 que no era un món fàcil i amè el que Llorens posava en peu, però sí lúcid, dotat d'uns ressorts tècnics efectius que eren el vehicle expressiu per a traduir les vivències del pintor. Carlos Senti va destacar en el periòdic *Levante* del 31 de març de 1973 que allò que resultava més real en l'obra de Llorens eren els personatges humans. Que la dona cansada tenia sobre ella un esgotament infinit, multisecular; que semblava una fatiga contagiosa i desesperada. Per la seua banda, Adrián Espí va escriure en el periòdic *Información* d'Alacant del 24 de novembre de 1972 que Llorens presentava les coses tristes de la vida o del món en què vivia com un objector de consciència. Tot era social en definitiva, el seu objectiu era l'home.

Retrat del Gran Inquisidor
Oli sobre tela. 100 x 65 cm
1976 (Col. Particular)

El canvi de ciutat (1975-1989): nous temes i més experimentació amb tècniques innovadores

El seu trasllat com a docent fora d'Alcoi des del 1975 li va facilitar l'entrada en el món progressista dels artistes alacantins, però sense abandonar la seua llibertat ni deixar-se arrossegar per ells. També va incrementar les seues

19 Periòdic *Ciudad* d'Alcoi, 24/11/1972.

exposicions a la capital de la província. El primer acte del 1975 va ser participar en la Convocatòria d'Arts Plàstiques 1975 de la Diputació Provincial d'Alacant amb un oli i sintètic mat de 104 x 90 cm titulat *1975 Año internacional de la mujer*. Prèviament, el Col·legi Oficial d'Enginyers de València li havia concedit el tercer premi del Primer Concurs Nacional de pintura sobre temes industrials, el 14 de maig de 1975, per l'obra *Fábrica de yeso*.

Retrat d'Isabel II
Oli sobre tela. 100 x 65 cm
1976 (Col. Particular)

Va instal·lar l'estudi i la llar en una casa antiga restaurada per ell i l'escultora Carmen Serrano amb qui llavors tenia quatre fills, en les terres del Palamó. La preparació de l'oposició i el trasllat van trasbalsar l'activitat de Llorens, que solament va poder pintar quadres de dimensions petites. Del 8 al 21 de novembre de 1975 va fer una exposició juntament amb Carmen en la galeria Capitol d'Alcoi. Aquella era la primera mostra oficial de Carmen, mentre que Llorens tenia les seues obres en el punt just i pintava opressors i paisatges del seu entorn gens naturalistes.[20]

Entre el 2 de desembre de 1975 i el 10 de gener de 1976 va exposar a Madrid, en la galeria d'art Circulo 2, de miniquadres. L'any 1976 ja va poder pintar quadres de grans dimensions, i entre 1976 i 1977, la Caja de Ahorros de Alicante y Murcia li va organitzar una exposició itinerant que els titulars de premsa de l'època van denominar «Expressionisme, paisatge i altres coses de Llorens Ferri».[21] Les seues obres van mostrar una altra cara de la història d'Espanya, desposseïda de triomfalismes, amb antiretrats d'opressors inspirats en obres clàssiques de Velázquez, el Greco o Goya interpretades ara per Llorens. També hi havia dones dibuixades i pintades del natural amb rostres severs, és a dir, retrats psicològics, segons les paraules publicades llavors pel crític d'art Adrián Espí, el qual ja s'havia convertit en el crític habitual i seguidor de l'obra de Llorens. L'exposició incloïa, a més natures mortes i paisatges del natural amb una plàstica molt personalitzada i expressionista, i un antiretrat de Pinochet, un del Gran Inquisidor i un altre d'Isabel II. Adrián Espí va comentar que era una mostra singular en la qual triomfava el color nu i les formes monumentals, i saturada de totes les violències del grafisme. Que Llorens vivia la problemàtica i presentava els plantejament de l'expressionisme utilitzant la caricatura, exagerant-ne les matisacions cromàtiques i el dibuix amb apassionament, que deformava la realitat visible amb la finalitat d'accentuar l'expressió dels sentiments, que maltractava sarcàsticament la humanitat ressaltant-ne els estigmes.[22]

Emboscada en el Barranco de la Batalla
Oli sobre tauler. 63 x 81 cm
1980. (Col. MUBAG. Foto de Llorens Ferri)

---

20 Periòdic *Ciudad* d'Alcoi, 11/11/1975 i 18/11/1975.
21 Periòdic *Ciudad* d'Alcoi, 12/03/1977.
22 *Ibídem.*

El 1978 i 1979 va continuar pintant i va participar en diverses exposicions col·lectives. El 1980, a més d'exposar en el Centre de Lectura de Reus, va participar en l'exposició col·lectiva que l'Ateneu d'Alacant va organitzar en la sala d'exposicions i sala d'actes del Col·legi Oficial de Farmacèutics i va col·laborar en el projecte *Nuestra Historia*, de la Caixa d'Estalvis Provincial d'Alacant, pintant un quadre sobre l'emboscada del barranc de la Batalla esdevinguda en els temps de la rebel·lió d'Al-Azraq. Aquesta obra avui dia forma part de la col·lecció de pintura de la Diputació Provincial d'Alacant. L'Institut de Cultura Juan Gil-Albert li ha dedicat una de les conferències del cicle «Descobreix una obra d'art en el MUBAG», impartida el 8 de gener de 2014 per la professora de la Facultat de Belles Arts de la Universitat Politècnica de València María Luisa Pérez Rodríguez.

Estudis preliminars per a un retrat col·lectiu de la "Junta de salvadores de la Patria"
Oli sobre papers apegats en tauler. 81 x 100
s/a

Durant els anys següents va participar en l'Exposició Subhasta d'Artistes Alacantins pro Monument Màrtirs de la Llibertat, del setembre de 1981, en la Segona Exposició d'Hivern d'Artistes Alacantins de 1981/1982, en l'XI Reunió Provincial d'Arts Plàstiques de l'Institut d'Estudis Alacantins, en l'exposició en benefici dels damnificats de les inundacions de 1982, etc. El mateix any 1982 va fer un estudi per a un antiretrat col·lectiu dels militars colpistes del 23F, mostrat en l'Exposició Col·lectiva de la Casa de Cultura de Dénia organitzada amb motiu de les festes patronals de 1982, el qual també ha estat exposat en la sala Aifos de la Universitat d'Alacant durant els mesos de novembre i desembre de 2014, en el marc de l'exposició «España debe saber [superar la postguerra]». L'estiu de 1983 va guanyar la Plomada Horizontal de la gran festa en honor del dibuix d'humor organitzada per l'*Almanaque Agromán* amb motiu del 25 aniversari de la creació de la Paleta Agromán amb un acudit sobre tema de construcció signat amb el pseudònim de Semi.[23] Segons una descripció d'Antonio Revert Cortés, Llorens Ferri era xicotet, cara de seminarista, auster i vegetarià, motiu pel qual Llorens va decidir de firmar els seus acudits com a Semi, diminutiu de seminarista, perquè així li deien. Llorens té l'afició de dibuixar acudits, els originals dels quals exposava en la Llibreria Llorens d'Alcoi durant la seua joventut.

Acudit de Llorens Ferri signat com a *Semi.*
s/a

Al Palamó, durant aquella dècada de 1980, s'hi va dedicar a pintar paisatges del seu entorn més pròxim i natures mortes amb trastos vells, que trobava en les cases abandonades de la zona. El febrer de 1983, en la sala que la Caixa d'Estalvis Provincial d'Alacant tenia al carrer Major número 3 d'Alacant, hi va

Rebujats (OTAN no, bases fora)
Oli sobre llenç, 81 x 116 cm
s/a (1981-82)

23 Revista *¡Hola!*, núm. 2028, juny 1983 i *Semana*, núm. 2264, 9/07/1983.

fer una de les primeres exposicions en què el tema principal eren les natures mortes amb trastos vells. També va participar amb una d'aquestes obres en la Quarta Convocatòria d'Arts Plàstiques de la Diputació Provincial d'Alacant i en una exposició col·lectiva de la Casa de Cultura de Dénia. El 1984 va intensificar la difusió d'aquestes natures mortes i paisatges en les seues exposicions de la comarca, i el mes de juny de 1985 va participar en l'exposició homenatge de l'Ateneu alacantí a Gastón Castelló.

Els pintors alcoians en la inauguració de l'exposició "Art Alcoià/Generació del 50" en 1985 (De dreta a Esquerra Mila Santonja, Manolo Solbes, Llorens Ferri, Alfons Saura, Miguel Abad Miró, Ramón Castañer, Polín Laporta, Mario Candela Vicedo, Ismael Belda, Antoni Miró).

A pesar de viure al Palamó i implicar-se en el món artístic de la seua nova comarca de residència —ara treballava fora d'Alcoi—, no va tallar la relació amb la seua ciutat natal i el 1985 va col·laborar en la Mostra Homenatge a Eusebi Sempere i en l'exposició d'arts plàstiques titulada «Art Alcoià/Generació del 50». Aquella va ser la primera vegada que una mostra reunia en la ciutat tots els artistes alcoians de la dècada de 1950.

El maig de 1986 feia la seua primera exposició individual a l'Ateneu Científic, Literari i Artístic d'Alacant, una mostra amb regustos antològics en què presentava obres de la seua època alcoiana i inicial del Palamó, però també hi havia noves aportacions que serien molt comentades. Indubtablement, el nou entorn del pintor i els canvis polítics democratitzadors havien influït en ell. Les seues natures mortes ja no eren únicament trastos vells, sinó flors fresques, ceràmiques delicades i colors blau turquesa. Entre els seus paisatges d'Alcoi, Alacant i el Palamó intercalava canals de Venècia i cases i bulevards de París, on havia viatjat i captat les seues essències amb els pinzells.[24] El juliol d'aquell any 1986 va exposar a París en la Galerie Mezzanine.

Asseguda al terra
Oli sobre tauler. 30 x 30 cm
1985 (Col. Particular)

L'hivern de 1986 a 1987 va iniciar una exposició itinerant de les seues obres per les sales d'exposicions que la Caja de Ahorros de Alicante y Murcia tenia en diversos pobles de la província d'Alacant. Quan els quadres van arribar a la sala d'Alcoi pel febrer-març de 1987, la premsa local[25] va celebrar el retrobament de l'artista amb la ciutat on havia fet les seus primeres passes com a dibuixant. També va destacar la pluralitat de temes que incorporava als seus antics interessos. Ara inseria quadres de ballarines, natures mortes i paisatges coloristes, més alegres i delicats que les dones maltractades, les velles, els antiretrats dels opressors i els trastos vells.

Cases velles – París. Le Quartier de Charenton
Oli sobre paper preparat en tauler. 18 x 22 cm
1986 (Col. Particular)

En aquells moments estava preparant uns dibuixos amb aquarel·les per a il·lustrar el conte infantil *Gori-gori, rum-rum* del professor de valencià Joan

24 Periòdic *Información* d'Alacant, 16/05/1986; 15/06/1986.
25 Periòdic *Ciudad de Alcoy*, 26/02/1987; 5/03/1987.

J. Ponsoda Sanmartín, que la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana va editar el 1989 amb la col·laboració de les tres diputacions provincials amb dibuixos expresionistes.[26] Era el mateix any en què Llorens prenia possessió com a catedràtic de dibuix en l'IES Tirant lo Blanc d'Elx, on va exercir la docència fins a l'any 1992.

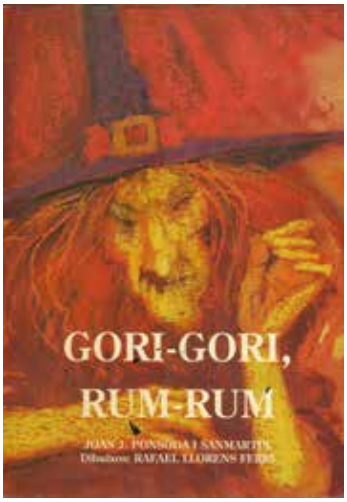

Tapa del conte
Gori-Gori Rum-rum, 1989

El catedràtic de dibuix (1989-1999): la necessitat de compartir les experiències acumulades i continuar investigant

La dècada de 1990 la va inaugurar pintant la seua primera natura morta d'homenatges, alguns nus femenins expressionistes que mai no havia deixat de pintar i rostres amb formes i colors rigorosament plàstics i intensament expressius com el de la coberta del catàleg i cartell anunciador de l'exposició «Una mirada irònica». Una d'aquestes obres va guanyar la Medalla de Bronze del XXIII Concurs Vila de Sant Joan en 1990. També va guanyar el segon premi del mateix XXV Concurs en 1992 amb el quadre *És que no puc amb…*

Alacant (Port i Castell)
Dibuix a plomí i aquarel·la sobre cartolina. 10,5 x 13,2 cm, 1992

L'amistat amb Adrián Espí el va convèncer per a participar amb un pastel i compost, de les diverses obres entre aquarel·les, pastels i compostos que havia preparat, en l'Exposició iconogràfica de Sant Jordi organitzada per la Galeria Sant Jordi d'Alcoi l'abril de 1991, amb motiu del dissetè centenari del seu martiri. Les obres dels vint-i-tres artistes participants van servir per a il·lustrar el llibre *23, sonetos 23* editat pel mateix Espí el 1995. El sonet quart de la pàgina vint-i-tres incloïa el pastel i compost de Llorens Ferri representant Sant Jordi en el barranc del Cinc d'Alcoi.

L'abril de 1993, la Casa de Cultura d'Alcoi va dedicar una exposició individual a la trajectòria de Llorens Ferri amb una presència destacada de les seues figures de dones maltractades i els antiretrats expressionistes dels opressors i va editar un luxós catàleg amb textos de José Carles Andrés Raga i Adrián Espí Valdés.[27] El primer va destacar que la vida, la passió i l'ofici eren les constants irrenunciables d'una obra, la de Llorens Ferri, que es projectava més enllà del convencionalisme i la trivialitat; i el segon, va ressaltar la seua absoluta honradesa i que la seua obra era inconfusible pels colors, l'espai, els procediments, les maneres i per la seua iconografia personal característica. En l'exposició esmentada Llorens va exhibir una sèrie d'obres elaborades amb una gran diversitat de tècniques que havia dominat progressivament amb les seues

Tapa del catàleg de l'exposició de 1993 a Alcoi.

26 https://sites.google.com/site/queamagaragorigorirumrum/la-tradicio/repertori
27 *Trajectòria de Llorens ferri*, Centre Cultural d'Alcoi, abril 1993. Textos de José Carles Andrés Raga i Adrià Espí Valdés.

La pausa
Oli sobre tauler. 116 x 81 cm
1992

Autèntic retrat del cavaller de la mà al pit
Oli sobre tela. 73 x 50 cm
1976 (Col. particular)

A punt de caure en el Canastell.
Oli sobre tauler 24 5 x 33 cm.
s/a

experimentacions i aprenentatges constants. S'hi podien veure olis, acrílics i mixtes sobre tot tipus de suports (llenç, tauler o paper preparat) i aquarel·les, ceres, monotips, i fins i tot gravats. El catàleg contenia fotografies de disset obres essencials de la seua trajectòria: tres de figures de dones maltractades per la vida, dues de personatges opressors, sis antiretrats de dames estirades, cardenals i reis, dos nus femenins amb cares tristes, un homenatge dedicat a Boucher, dues natures mortes de trastos vells i un paisatge amb un casalot vell d'Alacant. Les figures eren l'obra *Regressió*, un oli sobre tauler de 100 x 100 cm de 1992 inclòs en la nostra exposició; *1975 Any Internacional de la dóna* de 1975, amb la qual havia participat en la Convocatòria d'Arts Plàstiques 1975 de la Diputació Provincial d'Alacant, i l'oli sobre tauler de 81 x 65 cm *Donasimi* de 1971. Els personatges eren un oli de 35,5 x 34 cm sobre tela de 1977 titulat *Nos els inquisidors* i un oli sobre tela de 100 x 81 cm de 1980 titulat *Duc d'Alba*. Un dels nus a l'oli sobre paper de 30 x 25 cm de 1984 es titulava com la cançó denúncia de la cantant Martirio: *Son las ocho menos cuarto, me tengo que levantar*. A parer meu, és un dels millors catàlegs de l'obra expressionista de Llorens i el que millor resumeix la seua trajectòria entre 1964 i 1993.

L'abril de 1994 va guanyar el premi del Primer Concurs de Pintura del Cercle Industrial d'Alcoi sobre el tema genèric del paisatge. I entre abril i maig va exposar les seues obres individualment en la sala que la Fundació CAM tenia a l'avinguda d'Òscar Esplà d'Alacant, amb nus, paisatges i altres obres clàssiques del seu repertori. Llavors ja dirigia un taller de pintura en l'Ateneu Científic, Literari i Artístic d'Alacant, una activitat que compaginava amb les seues classes en l'IES Mare de Déu del Remei d'Alacant, on va arribar el 1992. El grup d'alumnes d'aquest taller, format majoritàriament per dones, va fer una exposició col·lectiva el maig de 1996. La seua esposa actual, María Jesús Rodríguez Marín, formava part del taller, i Llorens iniciarà amb ella un renovat camí artístic, ara des del seu nou estudi ubicat en una partida rural de Sant Vicent del Raspeig i donat d'alta notarial definitivament l'any 1995 per ell i María Jesús. Un camí que incrementarà la seua capacitat creativa gràcies a l'atenció i influència optimista de la pintora María Jesús, i sobretot, després de la seua jubilació com a docent de l'IES en els albors del segle XXI, que li permetrà dedicar-se al cent per cent a la pintura.

La construcció del seu nou edifici per a pintar va comportar una nova parada en l'activitat pictòrica per falta de temps, però prompte recuperarà el ritme creatiu, tot just acabada l'obra arquitectònica. De fet, pintarà nombrosos paisatges d'Alcoi i el seu entorn i del poble de María Jesús, així com natures mortes i homenatges més coloristes i naturalistes; però sense abandonar

l'expressionisme en la representació de les dones deprimides i dels opressors i dels rostres, en què gaudirà component-los o descomponent-los, presentant-los en actituds gestuals summament expressives. Tot i que ara les dones ja no seran velles i sense espai, sinó dones joves avorrides, és a dir, les joves espanyoles de la dècada de 1990, les quals observava, i que ja no són aquelles dones de la llarga postguerra sense drets, però que continuen oprimides i tristes. La manera de resoldre les seues obres s'adequarà al tema tractat. Els homenatges prendran com a pretext un pintor o un escriptor desaparegut. El primer dels quadres d'homenatge, que no va tenir l'origen en un homenatge, sinó en el contrast entre la vida i la mort, va ser l'homenatge a Boucher el 1990, més fosc que els actuals. Ara concebrà quadres generosament coloristes, com els homenatges a Van Gogh de 1995, Sorolla de 1998, Tolouse-Lautrec, Goya, Velázquez, Cabrera Cantó o Xavier Soler de 1999, valent-se d'una referència icònica i component el llenç o el tauler amb una harmonia escenogràfica singular i amb grans dimensions que superen el metre quadrat.

Homenatge a Toulouse Lautrec.
Oli sobre tauler, 81 x 60 cm.
2001

En la Primera Mostra Biennal d'Art d'Alcoi, que va tenir lloc entre desembre de 1996 i gener de 1997, va sorprendre amb l'acrílic de 65 x 50 cm *Condecorat*, i en la Convocatòria d'Arts Plàstiques 1997 de la Diputació Provincial d'Alacant, amb l'oli sobre paper de 100 x 70 cm fet amb tècniques innovadores titulat *Avorriment*. El primer era un antiretrat d'un opressor i el segon, una figura de dona madura sense futur que està en la nostra exposició. Les dues eren obres força expressionistes i el resultat de l'experimentació tècnica amb les textures, els suports i les formes que estava desenvolupant.

Condecorat
Acrílic. 65 x 50 cm, 1996

La resta de la dècada es va presentar a diversos premis amb els resultats de les seues innovacions tècniques i el 21 de juny de 1999 va aconseguir el primer premi del VI Concurs de Pintura del Cercle Industrial d'Alcoi sobre el tema genèric i monogràfic de les flors amb l'oli sobre tauler titulat *La florista*. També va fer diverses exposicions col·lectives i va tancar la dècada i l'any 1999 amb una exposició individual en la sala d'exposicions que la CAM tenia a Sant Vicent del Raspeig el desembre de 1999. Adrián Espí li va escriure una presentació molt emotiva per al full de sala en què ponderava l'ànima pura de Llorens i la llibertat expressiva que no el nugava a res ni a ningú. Adrián el considerava un amic històric, de més de trenta anys d'antiguitat, i li agraïa la seua generositat amb ell [i jo afegiré amb els aprenents, familiars i amics], perquè Llorens pel Nadal acostuma a regalar petites obres originals. Aquells anys finals de segle van ser petits gravats signats, datats i numerats a llapis.

Bon Nadal
Gravat, 12 x 9 cm
s/a

La presentació d'Adrián Espí semblava més un comiat per a un artista plàstic jubilat al final de la seua carrera que no una presentació d'un creador amb

Homenatge a Sorolla
Oli sobre tauler. 81 x 60 cm
1998

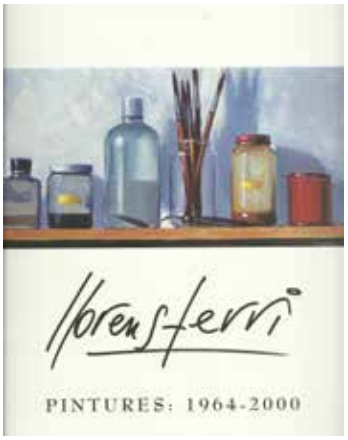

Tapa del catàleg de l'exposició de 2000 a Alacant

Cases velles – La Vila Joiosa
Oli sobre tauler. 24,5 x 32,5 cm
1999 (Col. Particular)

futur. Llorens acabava de jubilar-se com a professor de secundaria de dibuix als seixanta-un anys d'edat i la Diputació Provincial d'Alacant estava preparant una macroexposició retrospectiva de l'obra del pintor. L'exposició es va inaugurar el 31 de juliol de 2000 i va estar visible fins al 3 de setembre del mateix any a la sala d'exposicions del carrer Major número 3 d'Alacant amb una mostra antològica de més de cent obres. Llorens va comentar durant la inauguració el següent: «Quan un té l'edat que jo tinc [seixanta-un anys] i està jubilat és com si l'acomiadaren. La meua intenció és continuar pintant i per a això em cuide, no bec ni fume ni prenc cafè i espere que d'ací a vint-i-cinc anys es torne a repetir amb les últimes obres.»[28]

De fet, Llorens estava desenvolupant una activitat frenètica des que s'havia jubilat. Ara podia tancar-se en el seu estudi per a treballar natures mortes i gravats o fer eixides al camp per a pintar paisatges del natural. En el catàleg de la mateixa exposició, una publicació fonamental per a conèixer la trajectòria del pintor, hi havia vuit obres de diversos formats pintades entre gener i juny de 2000: Eren dos paisatges a l'oli del poble d'Agost, dues natures mortes a l'oli: una titulada *Flor d'herba blanca* i l'altra, titulada *Flors i fruites,* i quatre homenatges a l'oli sobre tauler dedicats cadascun a Ramón Castañer, a Polín Laporta, a Velázquez i a Sorolla.[29]

Poc abans, en una exposició col·lectiva de la Casa de Cultura d'Alcoi, «Entre tots: art alcoià», visible entre desembre de 1999 i gener de 2000, va tornar a sorprendre amb un oli sobre paper preparat de 70 x 50 cm titulat *Personatge importantíssim amb marc com cal*, datat el 1997, el qual forma part també de la nostra exposició. Es tracta d'una obra expressionista per excel·lència, en què les medalles i les condecoracions i el marc cobren el protagonisme d'un personatge sense rostre.

El professor de dibuix jubilat: un estudiós i mestre infatigable de les tècniques pictòriques i gràfiques

L'exposició i el catàleg *Llorens Ferri. Pintures: 1964-2000* va ser tot un esdeveniment en la segona meitat de l'any 2000 com a reconegut homenatge a un mestre que havia compaginat la docència amb la creació pictòrica durant vora quaranta anys i que estava en plena evolució. Entre el 31 de juliol i el 3

28 Periòdic *El Raspeig* de San Vicente del Raspeig, setembre 2000. «El pintor afincado en San Vicente Rafael Llorens presenta en Alicante una macroexposición de su obra».
29 *Llorens Ferri. Pintures: 1964-2000*, Diputació Provincial d'Alacant, 2000, pàg. 17. Textos de Josep Albert Mestre Moltó, J. Carles Andrés Raga i Adrián Espí Valdés.

de setembre, l'exposició va estar visible a Alacant; entre el 19 octubre i el 18 novembre, a la sala Lecasse d'Alcoi, i del 24 de novembre al 6 de desembre, a la Casa de Cultura de Villena. El catàleg incloïa textos dels tres amics i crítics habituals de la seua obra: Josep Albert Mestre Moltó, Josep Carles Andrés Raga i Adrián Espí Valdés, els quals van analitzar l'obra del pintor.

La premsa se'n va fer un gran ressò i el va qualificar com un dels pintors expressionistes més representatius amb una gran varietat pictòrica. Manuel A. Blanco va signar un article en *La Verdad* de l'1 d'agost de 2000 titulat «Expresionismo impresionante» ,i Antonio Revert, un altre en *Información* l'1 de novembre titulat «Un enorme Pintor». Les redaccions de *Ciudad de Alcoy*, *Información* i *ABC* de l'1 d'agost, *El Mundo* del 2 d'agost i *El Raspeig* en l'exemplar corresponent al mes de setembre de 2000 van destacar la macroexposició amb grans titulars. Fins i tot l'*ABC* va incloure una fotografia de Llorens amb els cinc fills per a imbricar la vida familiar amb l'artística.

Arraconats
Oli sobre tauler. 143 x 96 cm, 1998

La principal novetat del catàleg *Llorens Ferri. Pintures: 1964-2000* comparat amb el de 1993: *Trajectòria de Llorens Ferri* és que el de 2000 incorporava les obres més coloristes i naturalistes realitzades entre 1994 i 2000, les quals mostraven l'evolució pictòrica de Llorens dels últims cinc anys, i també les últimes creacions d'opressors, inquisidors i rostres més expressionistes que les de dècades passades. Al catàleg hi havia set fotografies d'aquestes últimes; però la nova aportació que més contrastava amb l'expressionisme anterior eren les natures mortes de gran riquesa cromàtica, tant per les de factura delicada com pels homenatges naturalistes de metre quadrat que sumaven dinou fotografies del catàleg; els tretze paisatges rics en color d'Alcoi, Agost, Aldeanueva de Cameros, la Carrasqueta, Finestrat, Guadalest, els pins de la mar Mediterrània, Sant Vicent del Raspeig o Viguera, i les dues figures de dues dones més joves però tristes i avorrides completaven el ventall de novetats. En total eren trenta-quatre obres més les set netament expressionistes pintades entre 1994 i 2000 de les vuitanta-una que reproduïa el catàleg, és a dir, més del 50 % de les obres catalogades havien estat pintades en els últims sis anys i l'altre 50 %, en els trenta anys que hi ha entre 1964 i 1994.

Homenatge a Valdés Leal (Apunt)
Oli sobre paper preparat.
30 x 23,5 cm
1999 (Col. particular)

Després del segon semestre de 2000 centrat en l'exposició antològica, Llorens va començar a tenir realment temps per a dedicar-se a la pintura per complet i fer el que realment volia, sense l'obligació diària de les classes de l'institut. La seua activitat dels darrers catorze anys (2000-2014) ha estat frenètica i caracteritzada per un compromís constant amb la societat alacantina i la pintura, a més de diverses iniciatives i implicacions solidàries. En primer lloc,

va continuar dirigint el Taller de Pintura de l'Ateneu Científic, Literari i Artístic d'Alacant, i també es va implicar en els projectes de la nova presidenta des del 1999, Maribel Berna Box (Albatera 1938), la qual va organitzar uns cicles per a debatre aspectes relacionats amb la creació artística el segon dilluns de cada mes i va impulsar la celebració dels salons de pintors de l'Ateneu amb la finalitat d'oferir al públic una visió conjunta de la creació dels artistes alacantins.

Beneixama
Oli sobre tauler. 72 x 60 cm
2006

La presència de Llorens amb l'oli *Homenatge a Velázquez* sobre tauler va ser fonamental en el Primer Saló de Primavera de pintors de l'Ateneu que va tenir lloc del 2 al 6 de maig de 2001. Des de llavors no ha faltat a la cita periòdica dels salons amb natures mortes i paisatges agradables a la vista. Els salons s'han ampliat progressivament a la celebració de les estacions: Saló de la Tardor, de l'Hivern i de la Primavera. Del 3 al 15 de desembre de 2001 l'Ateneu també va organitzar una exposició dels pintors i pintores del taller d'art dirigit llavors per Rafael Llorens Ferri i Pepa Espuch Bas. El Segon Saló de Primavera amb la participació de Llorens es va desenvolupar entre el 17 i 30 abril de 2002, i el de Tardor del 15 al 31 d'octubre de 2002, les obres del qual també van viatjar a l'Ateneu d'Albacete el novembre de 2002. I així successivament[30] fins a l'actualitat, perquè Llorens és un del pintors de l'Ateneu més respectat i estimat tant per la seua generositat com pel seu magisteri pictòric i implicació solidària. Ha participat en les conferències de l'Ateneu fetes en la sala Ámbito d'El Corte Inglés i s'ha presentat a diferents concursos organitzats per l'Ateneu. El 2 de gener de 2006 va guanyar el Primer Premi Nacional de Pintura Ateneu d'Alacant amb l'obra *Pots*. Un any abans, el juny de 2005, havia impulsat també una exposició col·lectiva al Campello dels pintors del Taller de l'Ateneu. El quadre *Andròmines* va obtenir el segon premi en el Tercer Premi Nacional de Pintura de l'Ateneu el 2 de gener de 2008. I el 24 d'octubre de 2013, el mateix Llorens va ser convidat per l'Ateneu per a dictar una conferència sobre tota la seua obra, des de 1964 fins 2013. La sala estava de gom a gom.

Enderroc - Alcoi
Mixta sobre tauler. 60 x 77 cm
2008

Andròmines
Oli sobre tauler, 97 x 122 cm
2008

En segon lloc, sense que aquesta enumeració supose cap qualificatiu d'importància o prelació de l'activitat, és un dels membres del moviment d'intel·lectuals i artistes alacantins que el 1992 va crear un focus de solidaritat dirigit cap al Tercer Món, els quals recapten fons econòmics donant obres per a vendre-les en les biennals d'artistes plàstics solidaris MAPAYN MUNDI. La primera va ser el maig de 2000; la segona, el febrer de 2002 a la sala d'exposicions que la CAM tenia al carrer de Ramón y Cajal 5, d'Alacant; la tercera el 2003, i així successivament. La solidaritat de Llorens venia ja d'abans de jubilar-se i

30 https://www.youtube.com/watch?v=av9Jx6eZINk

no s'ha limitat a aquest focus, sinó que n'ha abastat d'altres, com l'exposició pro Associació Dajla de l'Obra Social de la CAM entre el 15 i 29 de novembre de 2001 o les del Rastrillo Nuevo Futuro de la mateixa CAM. Per exemple, en el que es va fer entre el 14 i el 23 de novembre de 2003, va donar un oli sobre tauler de 22,5 x 36 cm titulat *Coses de cuina*, i en el que va tenir lloc entre el 23 i el 28 de novembre de 2004, la natura morta a l'oli sobre cartó preparat de 54,5 x 37,5 cm titulada *Grocs*. Aquesta circumstància ha incrementat la presència d'obres de Llorens Ferri en col·leccions particulars, a més de les venudes en galeries i en fires populars d'art, les quals també el pintor ha contribuït a impulsar a Sant Vicent del Raspeig.

Dominus magnificus
Gravat. 24 x 15,5 cm
2001

Llorens, com a tercera activitat, ha donat suport amb la seua presència a la iniciativa coneguda com a *Art al Carrer*, des de l'any 2000, a l'avinguda de la Llibertat de Sant Vicent del Raspeig. Llavors va ser l'artista convidat, i del 16 al 31 de març de 2001 va participar en la Primera Mostra d'Art al Carrer en Sant Vicent del Raspeig.[31] Després hi ha participat com un més dels artistes del poble acompanyant l'artista convidat del mes, perquè Art al Carrer se celebra cada primer diumenge de mes durant el curs escolar amb un artista convidat i la participació lliure dels altres; l'únic requisit és pintar al carrer mentre exposen les obres. Del 27 d'abril a l'11 de maig de 2007 va ser un dels deu participants en l'Exposició «10 pintors alacantins en Sant Vicent», col·laboradors d'Art al Carrer. El diumenge 15 de maig de 2011 va tornar a ser l'artista convidat en Art al Carrer, i entre el 5 i 21 de desembre de 2012 va participar en l'Exposició «Quatre d'Art al Carrer», desenvolupada a la sala d'exposicions de l'Ajuntament de Sant Vicent del Raspeig, juntament amb els pintors Rossend Franch, Serralta i José Cerezo. Hi va exposar una selecció breu però encertada de la seua producció del darrer decenni.

Canyes de Bolulla
Oli sobre tauler. 30 x 30 cm
2008 (Col. Particular)

En quart lloc, ha estat present en diverses commemoracions d'artistes alacantins, com la de *Gastón Castelló 100 años en el recuerdo*, una exposició organitzada en el Centre Municipal de les Arts d'Alacant entre l'11 d'octubre i el 3 de novembre de 2002, en què va aportar l'oli sobre tauler de 48 x 64 cm titulat *Ballarina*. L'any següent va obtenir el Diploma de la IV Biennal Antogonza de pintura 2003 per l'obra *Teleaddictes o regressió,* i el 2004, l'accèssit per l'oli i collage sobre tauler de 130 x 97 titulat *Homenatge a Gil-Albert o Romance de los moros alcoyanos* en l'exposició «Miradas a Juan Gil Albert desde el Arte y las Artes en el centenario de su nacimiento», oberta del 18 d'octubre al 6 de novembre de 2004 al Centre Cultura d'Alcoi. Entre el 4 de març i el 8 d'abril de

31 Hi ha una fotografia de Llorens durant el desenvolupament d'Art al Carrer en el periòdic *El Mundo,* 5/02/2001.

2005 també va participar en l'exposició «Juan Franch Cubells en el recuerdo» al Centre Municipal de les Arts d'Alacant i va cedir l'*Homenatge a Juan Gil-Albert* per a la portada de la revista *AUCA* número 28 dedicada a aquest escriptor, que es va presentar el 27 de octubre de 2005.

Segadora
Gravat. 48 x 26 cm
s/a

De cara a la creació i innovació pictòrica, Llorens Ferri no ha parat d'estudiar, innovar, pintar, exposar les obres i participar en les convocatòries obertes de la Diputació Provincial d'Alacant, la qual ha adquirit una mostra important i variada d'obres fetes en diverses tècniques i de diferents temàtiques. També ha continuat presentant-se a nombrosos premis de quadres i miniquadres, els quals unes vegades ha guanyat i altres no; però sempre ha quedat satisfet, perquè han sigut un incentiu per a continuar aprenent.

Un fet singular, que demostra la seua inquietud per aprendre constantment i innovar, ha estat la decisió d'inscriure's als Tallers de Gravat Eusebi Sempere organitzats per l'Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert amb la finalitat de millorar les tècniques d'estampació i aprendre'n de noves per a aplicar-les en el seu estudi i estampar amb la seua premsa. No va tardar gens ni mica a iniciar una sèrie d'estampes gravades, cinc de les quals estan en aquesta exposició i en aquest catàleg. Ha fet més de trenta estampes diferents signades i numerades amb tiratges que oscil·len des de deu exemplars fins a seixanta els que més; encara que també cal sumar-hi estampes no seriades amb un exemplar només o dos com a màxim, perquè no li han agradat o perquè no li ha vingut de gust fer-ne una sèrie. En la dècada de 1990 també va fer algunes serigrafies, de fet en conserva un grup de quatre diferents seriades i signades, i algunes altres de singulars; però es va cansar prompte de fer-ne. Un dels seus temes pendents és muntar una exposició de tota l'obra gràfica. De moment, sols n'ha inclòs alguns exemplars en les exposicions antològiques o en alguna de temàtiques variades. Entre el 8 de març i el 30 d'abril de 2002 va fer una exposició individual en la sala d'exposicions de l'Auditori del Campello titulada «Llorens Ferri. Pintures d'ahir i d'avui», amb una proliferació de natures mortes, de paisatges del seu entorn, en què els colors se suavitzaven i prestaven serenitat; i d'imatges femenines irròniques, solitàries, silencioses i marginals, d'una banda, i de dictadors ridiculitzats, d'altra. La premsa va comentar que l'exposició era una mirada crítica d'un pintor que havia viscut una postguerra, que reflectia en les mirades de les dones les seues petites batalles quotidianes, que criticava la representació dels mons dictatorials amb un traç ràpid, expressionista, i que buscava la serenitat en els paisatges i les natures mortes.[32] En realitat, res de nou; havia passat poc temps des de la jubilació i l'artista encara estava assimilant la

Llorens Ferri en el taller estampant el gravat *Segadora.*

Viguerra
Gravat. 10 x 10,5 cm, 1998

32 *La Verdad*, 12/03/2002 i *El Mundo*, 13/03/2002, 15/03/2002, 6/04/2002 i 30/04/2002: Hi ha fotografiades una dona, un dictador, una natura morta i un paisatge.

nova situació. Era una exposició semblant a la macro del 2000, encara que hi havia obres molt recents sense grans novetats; però demostrava que el pintor continuava actiu i amb ganes d'exposar. De fet estava en plena producció de les estampes gravades, que l'il·lusionaven perquè era la manera més senzilla de popularitzar l'art i fer-lo arribar a tothom amb preus assequibles. Estava produint xilografies, aiguaforts, aiguatintes i carborúndums.

Un moment crucial pel que fa a la difusió de les aportacions innovadores més recents de Llorens va ser l'any 2005. Al gener va mostrar un conjunt d'obres creades entre 2000 i 2005 en la sala d'exposicions que la CAM tenia a Benidorm: «Llorens Ferri. Paisatges, personatges i homenatges», que també es va poder veure en el Centre Municipal de les Arts d'Alacant entre el 14 d'abril i el 8 del maig següents. Llorens havia ampliat el volum dels paisatges, les natures mortes i els homenatges de les mostres anteriors. Però ara la novetat més trencadora eren les quimiografies, que són el resultat d'una tècnica amb la qual pinta sobre suports fotogràfics utilitzant diferents productes químics. La Diputació d'Alacant en va adquirir una l'estiu de 2005: *Natura morta* de 40 x 30,5 cm. Llorens estava il·lusionat esperant la reacció del públic i la crítica. El mestre que li va ensenyar la tècnica el juliol de 2002 (Julio Álvarez Yagüe), ens comenta Llorens, li va dir que li envejava els resultats, sobretot pel domini que tenia Llorens del dibuix, el qual té molta importància per al producte final.

Del 12 de gener al 4 de febrer de 2006 va mostrar la gran producció d'«Homenatges» en una exposició monogràfica composta per cinquanta obres al Palau d'Altea, la majoria olis amb molt de color. El maig de 2006 en va dedicar una altra als quadres de rostres i quimiografies en el parc de l'Ereta d'Alacant. Aquestes obres, és a dir, homenatges, rostres i quimiografies eren les novetats més destacades de la dècada aconseguides gràcies a l'experimentació pictòrica del professor jubilat i artista actiu. El periòdic *Las Provincias* del 5 de maig de 2006 va descriure la darrera com una exposició de caps de dona que expressen dolor, inquietud, injustícia i ràbia.

El juny de 2005 va tornar a exposar en el Eurostars Mediterránea Plaza Hotel, i l'any següent va dur les obres a la sala d'exposicions que la CAM tenia a Alcoi: «Llorens Ferri de l'any 2000 fins ara» és el títol de l'exposició que s'hi va poder veure del 28 de febrer al 20 de març de 2007. El juliol del mateix any 2007 va anar a Calp: «Llorens Ferri. Obra pictòrica».[33] I l'octubre de 2008, a la Casa de Cultura de Busot: «El món de Llorens Ferri».

Bodegó amb bignònies
Quimiografia. 61 x 51 cm
2006

Protegim les foques
Serigrafia sobre paper.
37,5 x 28 cm s/a

Homenatge a Goya
Gravat, 12 x 16 cm, 2004

33 *El Mundo*, 22/07/2007.

Blanc
Oli sobre tauler. 24 x 24 cm
2007 (Col. Particular)

Grocs
Oli sobre tela. 140 x 100 cm
2008

Rostre
Mixta sobre tauler. 24 x 24 cm
2007 (Col. particular)

Amb motiu de la nova presència de Llorens a Alcoi, Sara Soler li va fer una entrevista publicada en el periòdic *Ciudad de Alcoy* el 3 de març de 2007. Llorens hi va declarar que sempre aspirava a crear una pintura millor i que últimament havia incorporat figures de dones joves, no solament persones majors. Que era expressionista en la majoria dels casos, perquè solia exagerar les textures i les formes, i que en el cas dels paisatges solia ser més naturalista. Li agradava Goya per l'aspecte expressionista de les seues pintures negres i pels seus gravats. Que havia complit el seu desig de jubilar-se de l'ensenyament secundari per a dedicar-se per complet a la pintura i que no havia parat de pintar des que s'havia jubilat.

En el mateix periòdic del 4 de març de 2007, J. Lluís Seguí va escriure de l'obra de Llorens que passava per diversos camins, tant formals com conceptuals, i que utilitzava el color en funció del tema i de l'efecte que volia produir. Per a Seguí, les més reeixides eren les de format petit i les natures mortes es caracteritzaven per la senzillesa dels elements i la composició equilibrada. Efectivament, una vegada aconseguit el que perseguia amb les quimiografies i els homenatges, ara Llorens estava experimentant amb les tonalitats per a fer natures mortes amb el predomini del blanc o del groc o del verd, etc.

El divendres 23 de gener de 2009 va inaugurar una exposició monogràfica de quimiografies en l'espai expositiu Libros-28 de Sant Vicent del Raspeig, la qual va estar oberta fins al 25 de febrer. Al Café Picasso 44 de Sant Vicent del Raspeig va exposar novament les quimiografies entre el 10 de juliol i el 6 d'agost de 2009. També va col·laborar amb la Universitat d'Alacant en el disseny del cartell anunciador d'*Antaviana*, de Pere Calders i Dagoll Dagom per a l'Aula de Teatre de la UA. Va ser un any frenètic, sense parar de fer exposicions individuals.

Estava en la cresta de l'onada: del 27 de gener al 14 d'abril de 2009 va exposar en la Fundació del Col·legi Oficial d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics d'Alacant: «Pobles, cases, terres, serres. Llorens Ferri». Entre el 3 i 30 d'abril de 2009, al Museu del Calçat d'Elda sota el títol «Los Mundos de Llorens Ferri»; també va participar en el 30 Certamen de Miniquadres del Museu d'Elda entre el 20 i 17 de maig de 2009 amb un rostre netament expressionista de 24 x 24 cm. El maig de 2009 va exposar a la sala d'exposicions del Centre Municipal de les Arts d'Alacant: «Transitant per diferents camins, Llorens Ferri» amb un recorregut variat per diferents formats i tècniques. Hi va exhibir una selecció de la producció dels quatre darrers anys, del 2005 al 2009. L'exposició va ser un recorregut variat per diferents formats i tècniques (olis, acrílics, pastels, mixtes). Adrian Espí va escriure amb motiu d'aquesta avinentesa que Llorens

s'havia fet un nom i fins i tot una marca amb els seus colors, la seua manera d'utilitzar els pinzells, les estructures, els missatges..., per l'expressionisme en els retrats, el lirisme i impressionisme en els paisatges, perquè era un bon gravador i per les quimiografies. Precisament, el mateix Adrián Espí serà el comissari d'una exposició antològica titulada «Tradició i avantguarda en la pintura alcoiana del segle xx», en la qual les obres de Llorens van ocupar un lloc destacat, que va estar oberta entre gener i febrer de 2011 a la sala Llotja del Peix d'Alacant,[34] i entre maig i juliol del mateix any al Centre d'Art d'Alcoi.[35] De l'1 al 14 d'abril de 2009 havia estat en la primera edició de l'Exposició: «62 artistas alicantinos» a la sala d'exposicions de l'Associació d'Artistes Alacantins amb l'oli sobre tauler de 100 x 70 cm *Pomes i fors*. El maig de 2011 va participar en l'exposició «100 artistas alicantinos» de la mateixa associació en el Centre de les Arts d'Alacant,[36] i el novembre en l'exposició «60 artistas alicantinos – Salón de Otoño – 2011»,[37] amb el seu oli sobre paper de 100 x 70 titulat *Avorriment*, catalogat en la present exposició. Rafael Llorens Ferri va ser un dels quatre pintors escollits per l'associació, juntament amb Vicente Luján, Antonio Navarro «Serralta» i Jordi «Jordà» per a exposar en l'Hotel Montiboli de la Vila Joyosa de l'11 de gener al 8 de febrer de 2012 una selecció de les seues obres més figuratives.[38] La vinculació de Llorens Ferri a aquesta associació es una altra de les activitats destacades de la darrera fase del pintor, perquè hi trobarà l'amistat, el caliu i el respecte dels associats i de la directiva. El 13 de maig de 2008 hi va impartir una classe magistral a més de seixanta associats, que la van pujar a la web.[39]

Pomes i flors
Oli sobre tauler, 100 x 70 cm
2007

Benissivà
Oli sobre tauler. 40 x 80 cm
2008

Tombada al llit
Pastel. 32 x 50
2010 (Col. Particular)

Una de les activitats d'aquesta associació que més transcendència ha tingut i encara té en l'activitat pictòrica de Llorens són les sessions periòdiques de pintura del natural amb model desenvolupades en la seu de l'Associació d'Artistes Alacantins, sobretot des del 2010, l'any que hi va pintar del natural el pastel *Tombada al llit*. Gairebé sense interrupció, Llorens hi participa, aconsella els assistents, dibuixa a llapis i pinta al pastel nus de dona naturalistes agradables a la vista. Diu que és un exercici fonamental per a no perdre la pràctica ni la memòria. Tot i que ja n'ha pintat molts tant en l'estudi de l'associació com en el taller de casa seua, encara no n'ha fet una exposició monogràfica. Com a màxim, n'ha mostrat uns quants en les darreres exposicions, com «Transitant

34 https://www.youtube.com/watch?v=4b6H65PQuhw
35 *Tradició i avantguarda en la pintura alcoiana del segle xx: [exposició]* gener-març de 2011, sala municipal d'exposicionsLlotja del Peix, Alacant; maig-juliol de 2011, Centre d'Art d'Alcoi, València: Consorci de Museus, 2011.
36 https://www.youtube.com/watch?v=ott-hhSvU5w
37 https://www.youtube.com/watch?v=ztttOlxcVus
38 https://www.youtube.com/watch?v=OBnLb-VVZLM
39 https://www.youtube.com/watch?v=sxLLDlG382s , https://www.youtube.com/watch?v=1IBGGeOovaU , https://www.youtube.com/watch?v=rM_gal_XlRQ

per diferents camins. Llorens Ferri» al Centre Municipal de les Arts d'Alacant (maig de 2009)[40] i «Llorens Ferri. Pintures i altres coses» a la sala Llotja del Peix d'Alacant (setembre de 2014).[41] En ambdues va fer un recorregut per diferents temes, formats i tècniques (oli, acrílic, dibuix, aiguada, gravat, mixta, pastel, quimiografía). Els títols de les dues exposicions tenen molt a veure amb les seues diferents vies pictòriques. En la primera, el regidor de cultura, Miguel Valor, va qualificar Llorens com «mestre d'artistes» i, en la segona, com «un dels millors paisatgistes de la província».

3 inquisidors 3
Oli sobre paper preparat.
100 x 70 cm, 1998
(Col. Particular)

L'exposició de setembre de 2014, «Llorens Ferri. Pintures i altres coses», de la sala Llotja del Peix d'Alacant ha estat el darrer homenatge de la ciutat d'Alacant i el reconeixement de tota la província a un mestre de pintors, que continua innovant, creant i investigat. Hi va exposar setanta obres emmarcades de diferents grandàries, tècniques i temes a més de diversos dibuixos, estampes i matrius de gravats distribuïts en tres vitrines. El visitant hi va poder veure una retrospectiva completíssima del pintor, des dels seus inicis fins l'actualitat, amb obres antigues i de recent elaboració. La Diputació y l'Ajuntament d'Alacant han coeditat un catàleg a tot color amb motiu de la mateixa. Hi ha reproduïdes una selecció de trenta-dues obres de diferents grandàries i suports, que ens mostren les característiques de les tècniques i temes que ha treballat. Al catàleg hi ha set fotografies de paisatges i altres set de natures mortes pintades a l'oli amb una gran riquesa cromàtica; tres pastels de figures femenines nues de factura delicada pintades en la darrera dècada: *Asseguda, Estic descansant* i *Davant del mirall*; una sanguina titulada *Alicia*; un dibuix sobre Buidaoli – Alcoi fet amb retolador en 1965; cinc anti-retrats a l'oli d'opressors netament expressionistes: *Amb xorreres, Cardenal Richelieu, De pontifical, Fernando VII* i *Inquisidor irritat*; tres gravats, que combinen l'aiguafort i l'aiguatinta: *Cases d'Alcassares –Alcoi, Son las ocho menos cuarto* i *Vella fent ganxet*; i cinc quimiografies de diverses temàtiques. Totes elles són el testimoni més recent de tot el que ha aprés i de la seua renovació experimental constant dels llenguatges artístics.

Homenatge a Cabrera Cantó
Oli sobre tauler. 100 x 120 cm
2006

Fa poc vaig preguntar a Llorens què és per a ell la pintura. I ell em va contestar el següent: «Un mitjà de vida i una forma d'expressar-me i comunicar-me.»

Famorca
Quimiografia 5,5 x 17 cm
2011 (Col. Particular)

---

40 *La Verdad*, 09/05/09: «El Pintor Llorens Ferri expone en el patronato de Cultura» i *Información,* 21/05/2009: «Rafael Llorens Ferri expone su obra en el Centro Municipal de las Artes».
41 https://www.youtube.com/watch?v=av9Jx6eZlNk i *El Mundo*, 03/09/2014: «Llorens aúna en la Lonja su obra irónica y comprometida».

CATÀLEG DE L'EXPOSICIÓ

La part de la seua obra que s'exhibeix en l'exposició «Una mirada irònica. Llorens Ferri», reunida en la sala Polivalent del MUA (22/11/2014-23/12/2014) amb motiu del congrés internacional Història i Poètiques de la Memòria: la Violència Política en la Representació del Franquisme, és la que se centra a compondre i descompondre la figura humana, que li ha permès reflectir primer, des del 1965, el sentiment de la pobresa, l'abatiment, la soledat i les humiliacions de les dones oprimides durant el franquisme; després, des del 1972, la crueltat i inhumanitat dels governants opressors i dels inquisidors amb antiretrats irònics tant de personatges històrics com dels contemporanis a l'obra; i més tard, la visió tràgica de l'ésser humà, amb els rostres inquietants que ha pogut crear amb la tècnica de les *quimiografies* en el segle XXI i també la dels gravats, amb estampes que recorden les de Goya. Llorens Ferri ha contribuït així, amb el seu expressionisme pictòric i gràfic, a representar l'amargor dels oprimits sotmesos pels opressors i la crueltat d'aquests darrers, entre els quals hi ha el dictador espanyol Franco i els inquisidors.

Els visitants quedaran espantats, sorpresos, fins i tot s'escandalitzaran davant les obres. Hi ha qui considera que són ofensives. «Són quadres de museu», ha dit també més d'un al veure'ls. «Són esgarrifosos!», han dit altres. «Són trencadors...». Però, quan els contemplen amb una mirada assossegada, tranquil·la, sense perdre la serenitat, s'hi percep l'equilibri de les textures, de les formes i dels colors que transformen l'expressió dura dels personatges i de les figures en art. Llorens Ferri sempre, quan algú li comenta que no són bonics, li diu: «Sóc conscient que no són temes amables, però crec que sí que responen a una qualitat i força que encaixa perfectament dins del context de la meua pintura.» Llorens no pot negar que ha estat força vinculat al seu moment històric i la seua obra n'és fruit. Ha viscut tot el franquisme, la transició democràtica i la monarquia parlamentaria; i ens ha contat el que ha vist, el que no li ha agradat de la història d'Espanya, i ha denunciat l'opressió patida per les dones i la crueltat dels opressors amb la seua forma de comunicar-se i expressar-se: el dibuix, la pintura, els gravats, les serigrafies i les quimiografies.

L'exposició, composta majoritàriament per les figures dramàtiques i els rostres deformats expressius pintats durant els últims cinquanta anys, es tanca amb dues natures mortes naturalistes d'homenatge característics de la seua darrera etapa com a pintor iniciada el 1990, més agradables a la vista i naturalistes. Una està dedicada al poeta exiliat exterior (1939-1947) i interior (1947-1974), Juan Gil-Albert, i l'altra, al poeta reprimit laboralment per motius polítics el 1978, Vicent Andrés Estellés, l'autor preferit de Rafael Llorens Ferri, de qui recita de memòria els poemes que més li agraden.

José Miguel Santacreu Soler

Obres de l’exposició

Relació d'obres

1. Rostre

A. Les dones oprimides:

2. Fregant el terra
3. Presonera
4. Planxadora
5. Cansada
6. Vella
7. Sense futur
8. Avorriment
9. Regressió

- Quimiografies

10. Humiliada
11. Estic farta
12. Regalimant tristor
13. Apallissada
14. Rostre desfet
15. Perfil trencat

- Gravats

16. Dona Cansada
17. Asseguda al llit
18. Son las ocho menos cuarto
19. Vella amb granera
20. Vella fent ganxet

B. Els opressors:

21. Una, Grande y Libre (Tècnica mixta)
22. Una, Grande y Libre (Oli)
23. Esbós de Una, Grande y Libre
24. Revestit d'or
25. De pontifical
26. Personatge important amb marc com cal
27. Dama dels collars daurats
28. Fernando VII
29. Dama del xal
30. Retrat del duc d'Alba
31. Inquisidor vermell
32. Inquisidor irritat
33. Inquisidor daurat
34. Retrat amb condecoracions
35. Dona del vestit morat
36. Inquisidor molt irritat
37. Nos els inquisidors

C. Els bodegons homenatge:

38. Homenatge a Vicent Andrés Estellés
39. Homenatge a Joan Gil-Albert

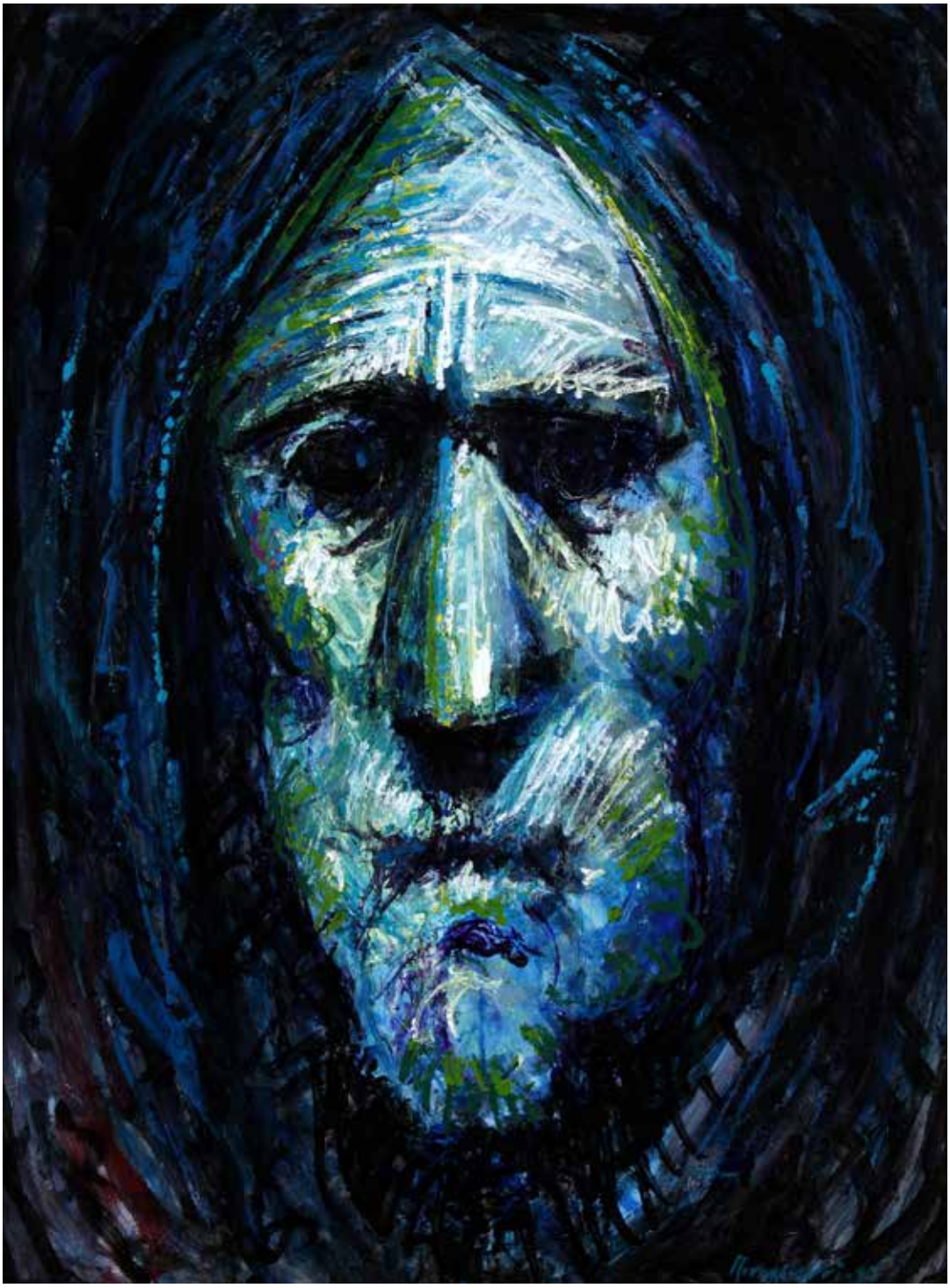

Rostre
Acrílic sobre tauler. 81 x 60 cm
1997

Les dones oprimides

Fregant el terra
Dibuix sintètic sobre paper. 32 x 48 cm.
1966

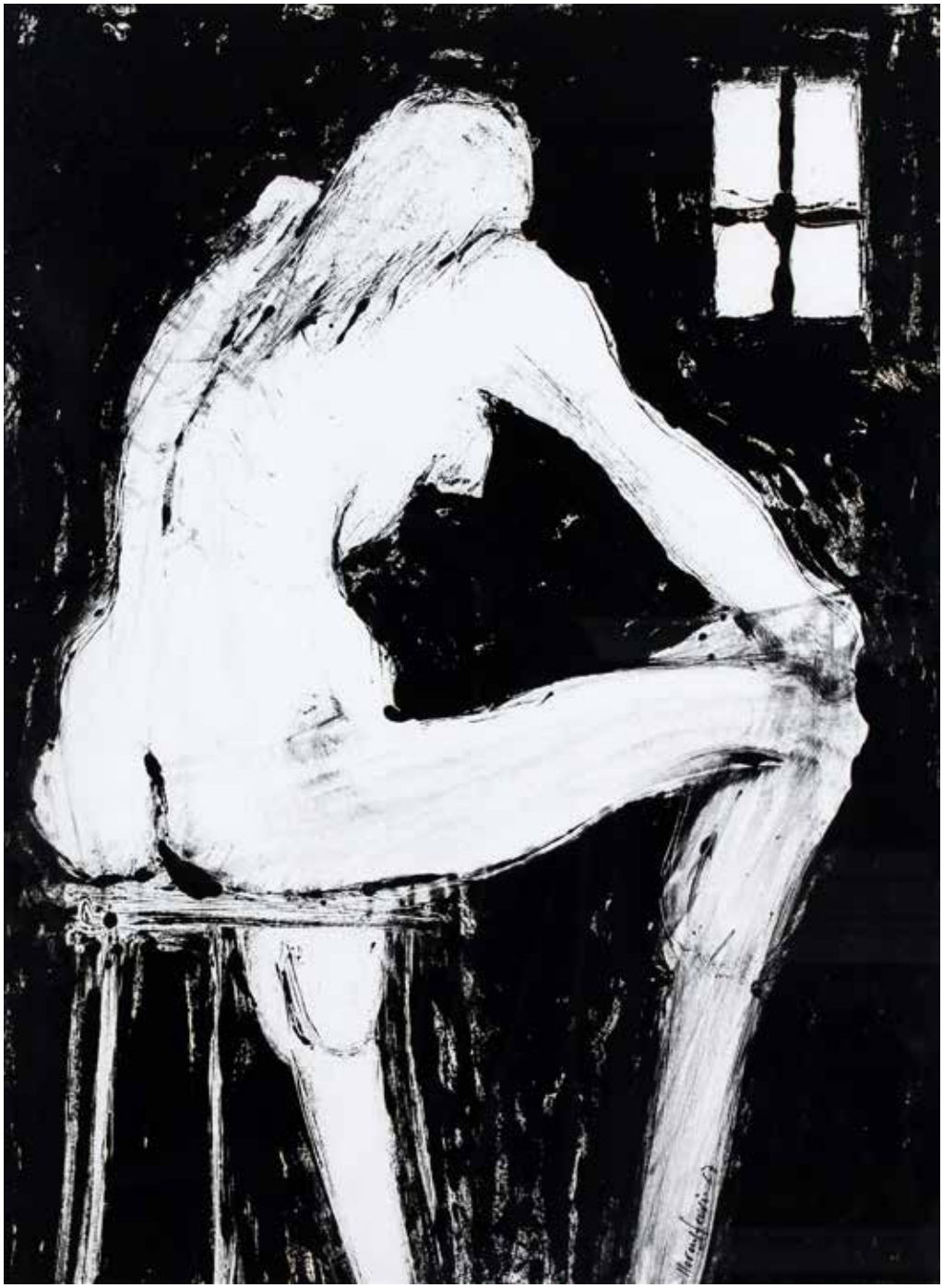

Presonera
Monotip sintètic sobre paper. 50 x 37 cm
1967

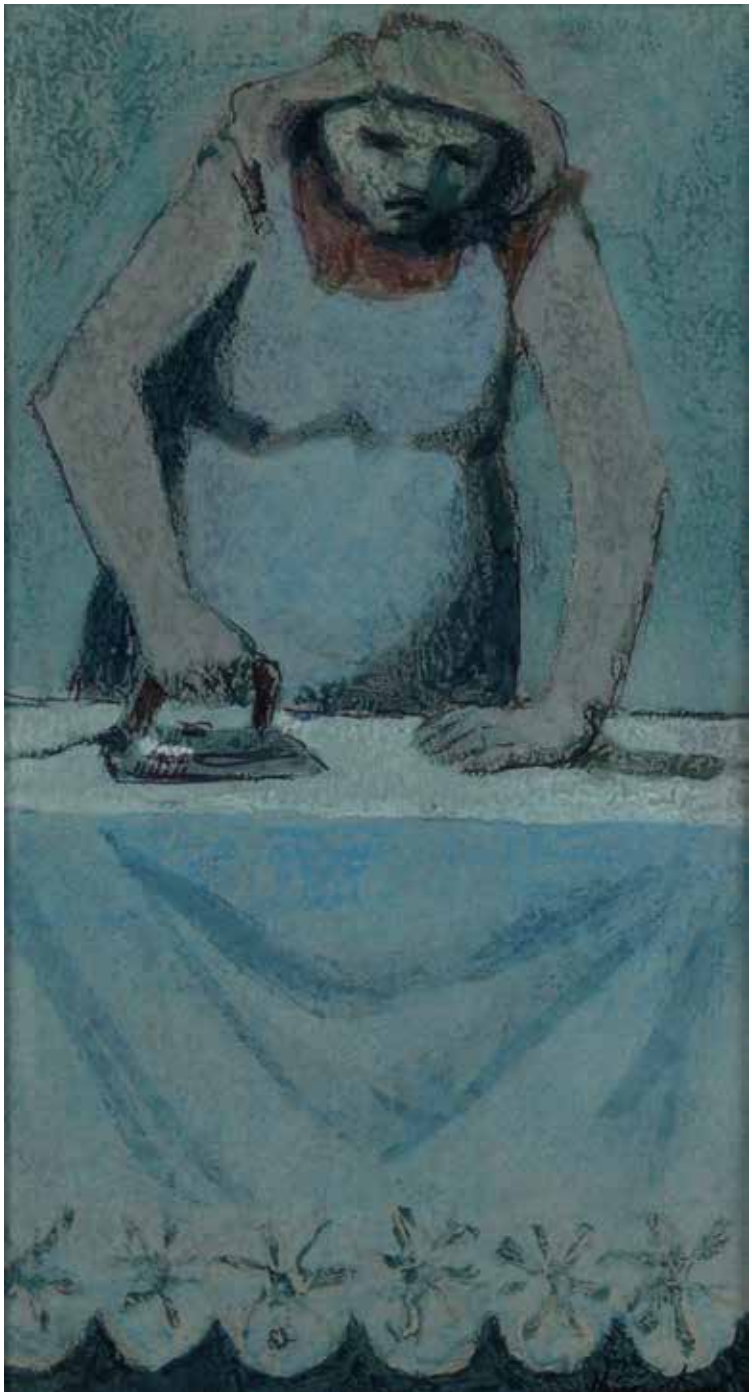

Planxadora
Tècnica mixta sobre paper. 26 x 14 cm
s/a, 1970

Cansada
Oli sobre paper. 50 x 70 cm
1973

Vella
Oli sobre tauler. 60 x 35 cm
1970

Sense futur
Oli sobre tauler. 60 x 37,5 cm
1970

Avorriment
Oli sobre paper. 100 x 70 cm
1992

Regressió
Oli sobre tauler. 100 x 95 cm
1992

Quimiografies

Humiliada
Quimiografia. 40,5 x 30,5 cm
2004

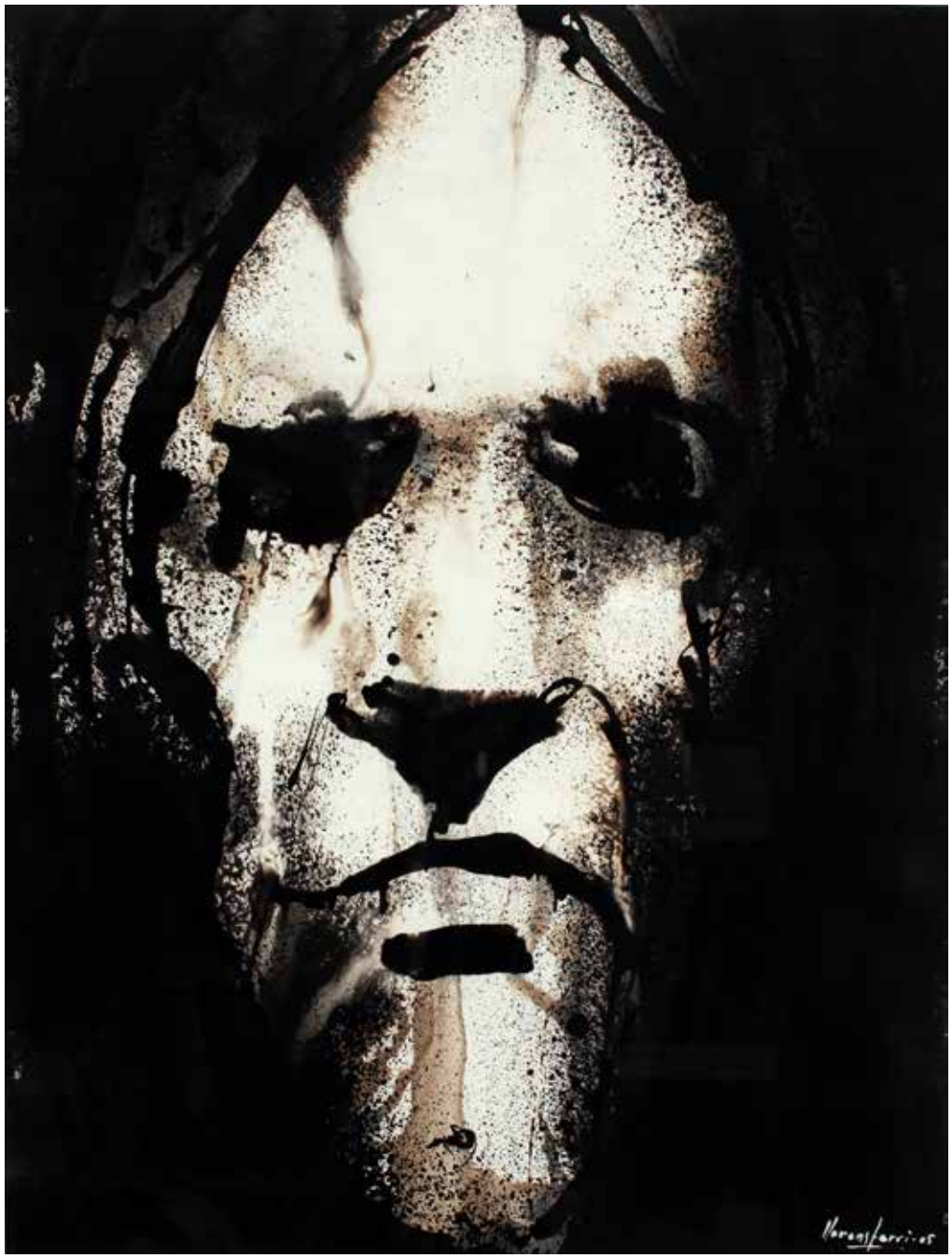

Estic farta.
Quimiografia. 65 x 50 cm
2005

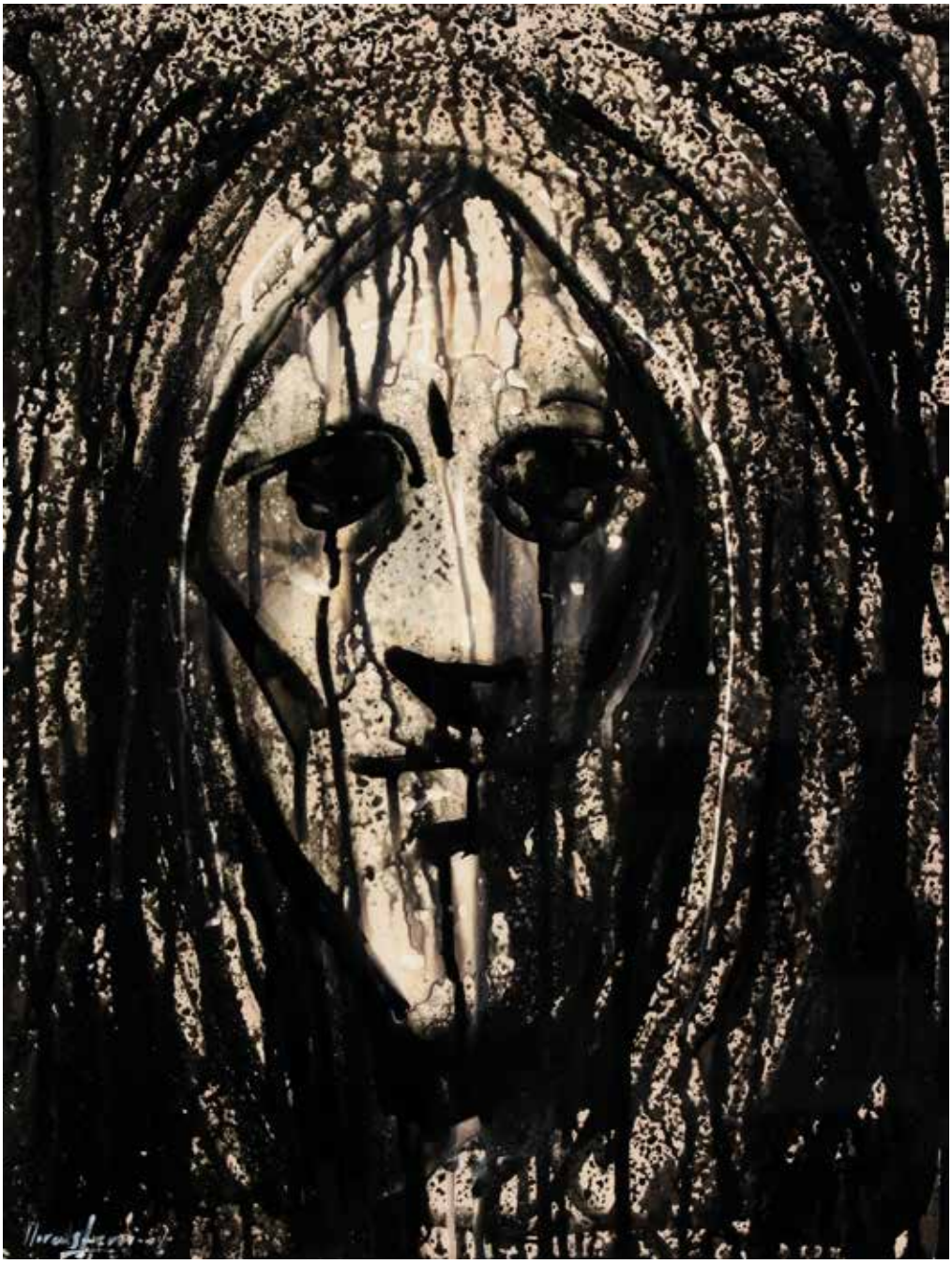

Regalimant tristor
Quimiografia. 40 x 30,5 cm
2004

Apallissada
Quimiografia. 30 x 24 cm
2003

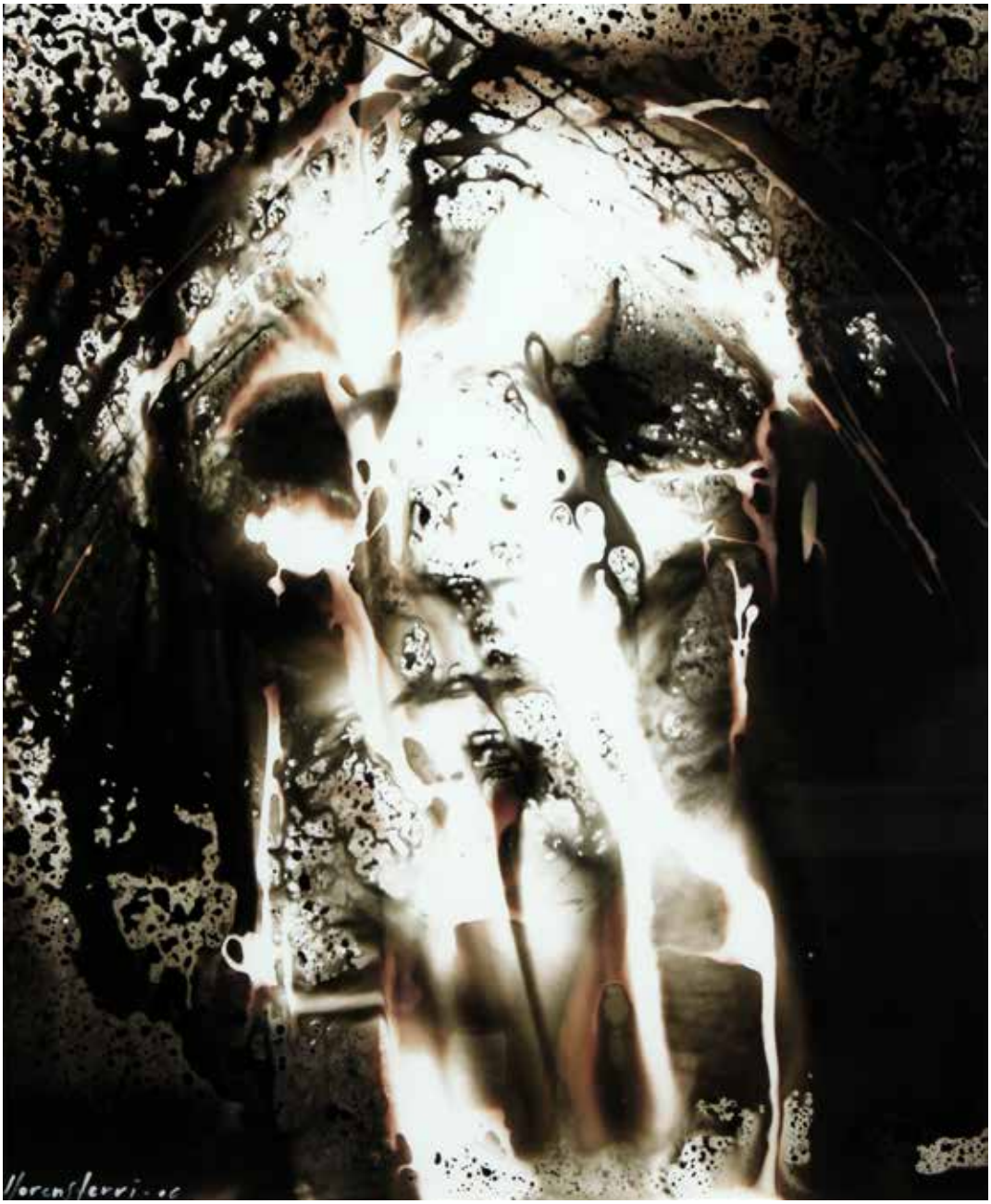

Rostre desfet
Quimiografia. 30 x 25 cm
2006

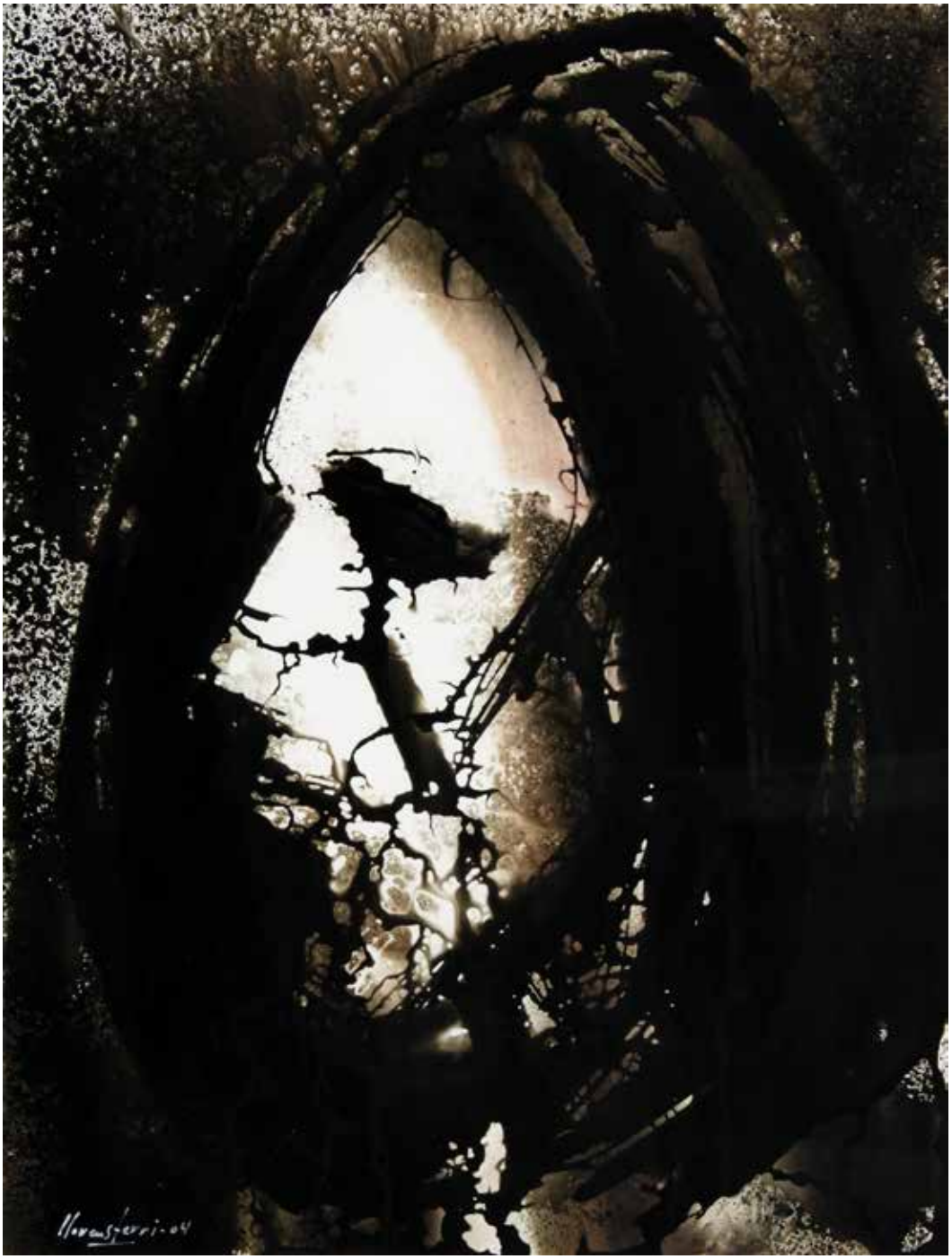

Perfil trencat
Quimiografia. 40 x 30,5 cm
2004

Gravats

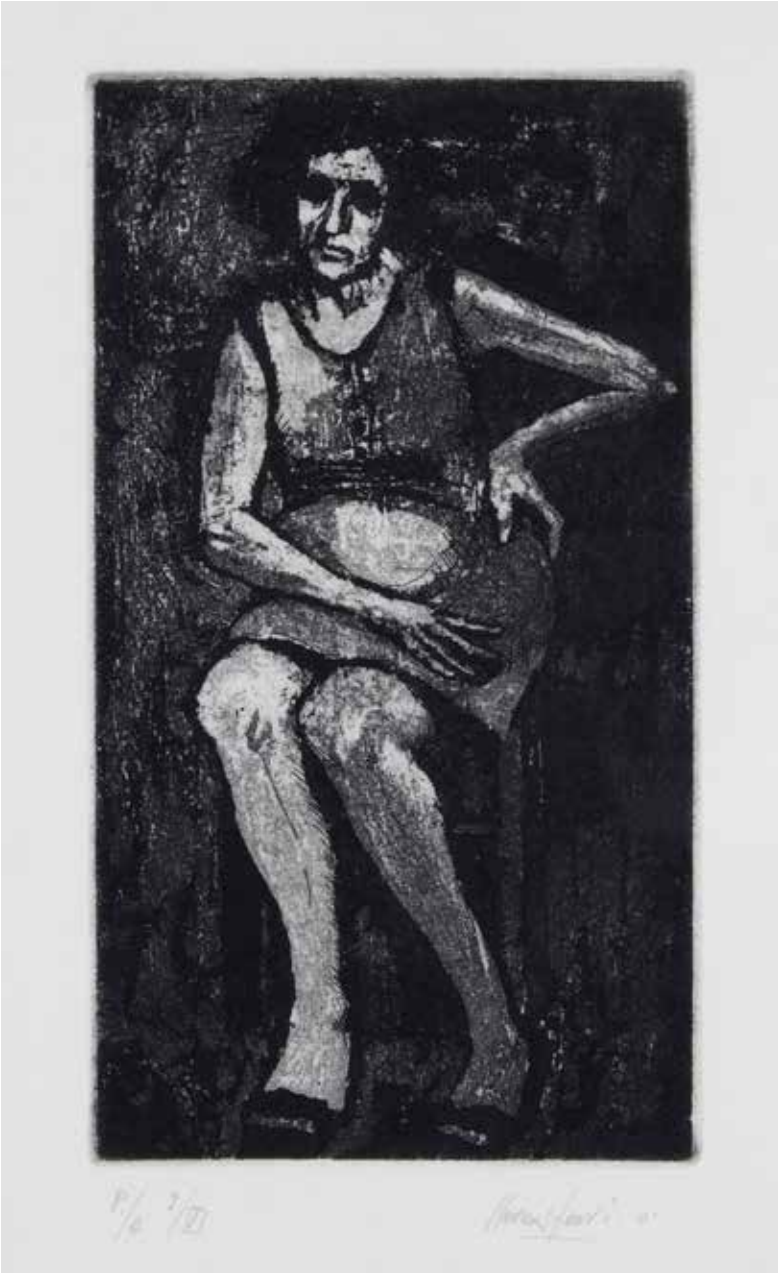

Dona cansada
Gravat de 21,5 x 12 cm. sobre paper. 37,5 x 27,8 cm
s/a, 25/25

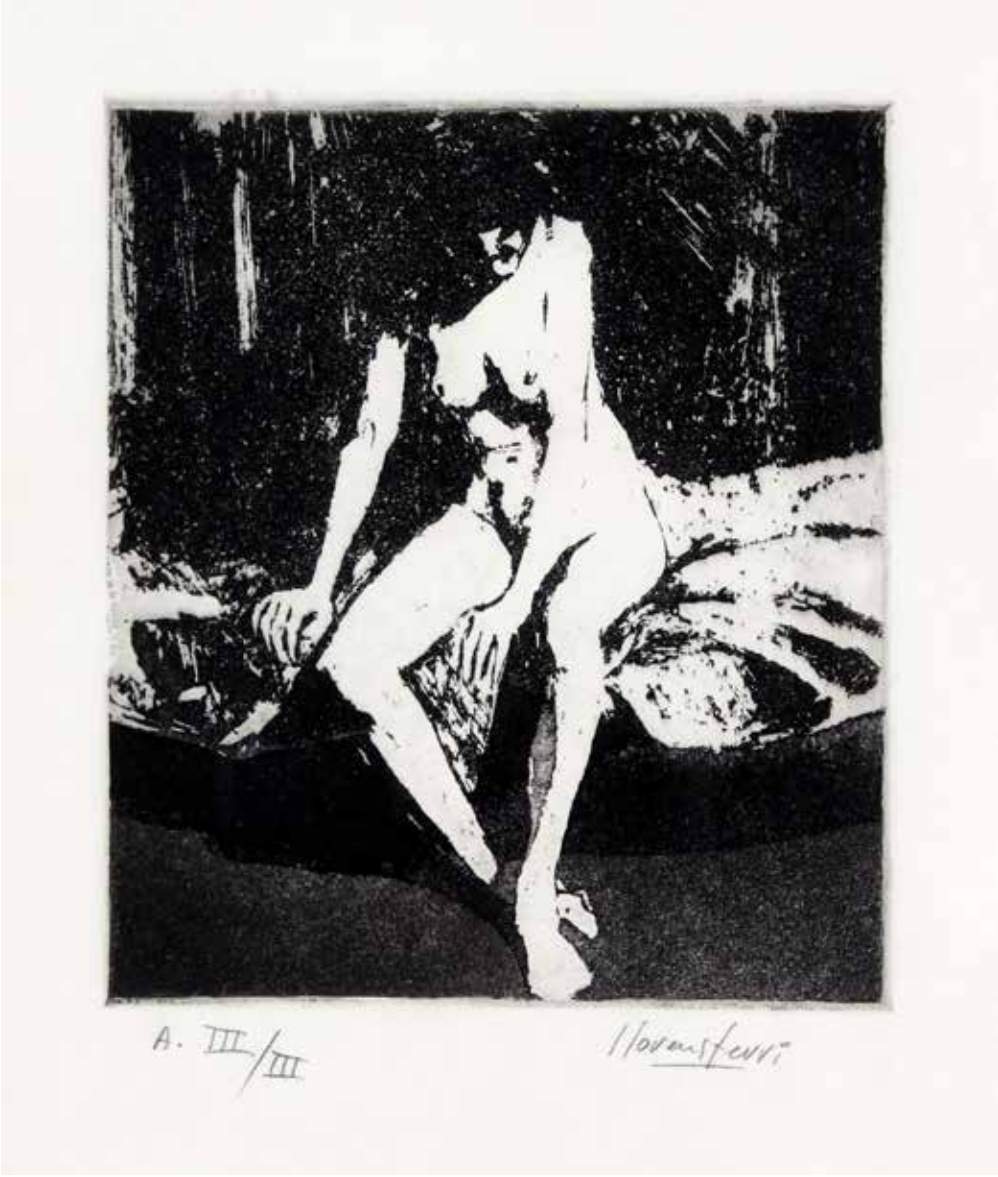

Asseguda al llit
Gravat de 15 x 13,5 cm. sobre paper. 56,5 x 38 cm
s/a, 20/20

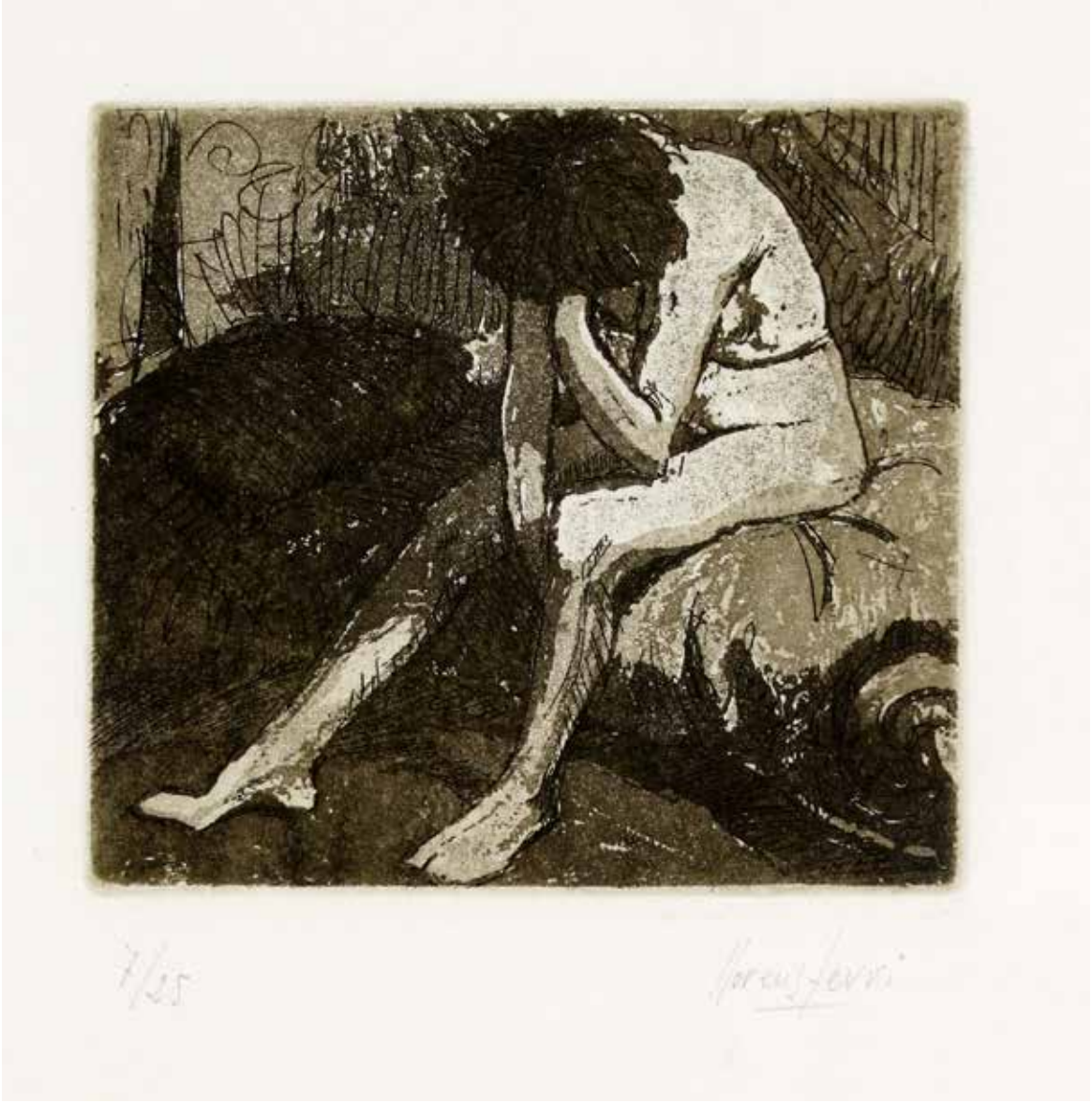

Son las ocho menos cuarto
Gravat de 12 x 13 cm. sobre paper. 38 x 28 cm
s/a, 25/25

Vella amb granera
Gravat de 21 x 11 cm. sobre paper. 37,5 x 26,5 cm.
2001, 25/25

VITRINA

Una estampa gravada amb la tècnica de l'aiguafort i aiguatinta:

Vella fent ganxet
Gravat de 15 x 13,5 cm. sobre paper. 53 x 35 cm.
2001, 30 exemplars signats i numerats a llapis.

Contingut de la vitrina:

1. Estampa de la prova preliminar.
2. Estampa definitiva: la nº 6/30.
3. Planxa matriu perduda després de l'estampació dels 30 exemplars.
4. Estampació amb la planxa matriu perduda.
5. Ferramentes diverses utilitzades.

6/30

Hornstein - 01

Els antiretrats dels opressors

Una, Grande y Libre
Tècnica mixta sobre tauler. 48 x 34 cm
2014

Una, Grande y Libre
Oli sobre tauler. 100 x 51 cm
2014

Esbós de Una, Grande y Libre
Oli sobre tauler. 41 x 24 cm
2014

Revestit d'or
Tècnica mixta sobre tauler. 78 x 42,5 cm
Any 2014

De pontífical
Oli sobre tauler. 46 x 33 cm
Any 2014

Personatge important amb marc com cal.
Oli sobre paper. 70 x 50 cm
1997

Dama dels collars daurats
Oli sobre paper. 100 x 70 cm
2002

Fernando VII
Oli sobre tauler. 41,5 x 33,5 cm
2014

Dama del xal
Acrílic sobre paper. 65 x 50 cm
1999

Retrat del duc d'Alba
Oli sobre paper. 58 x 44 cm. oval
2002

Inquisidor vermell
Tècnica mixta sobre paper. 60 x 30 cm
2008

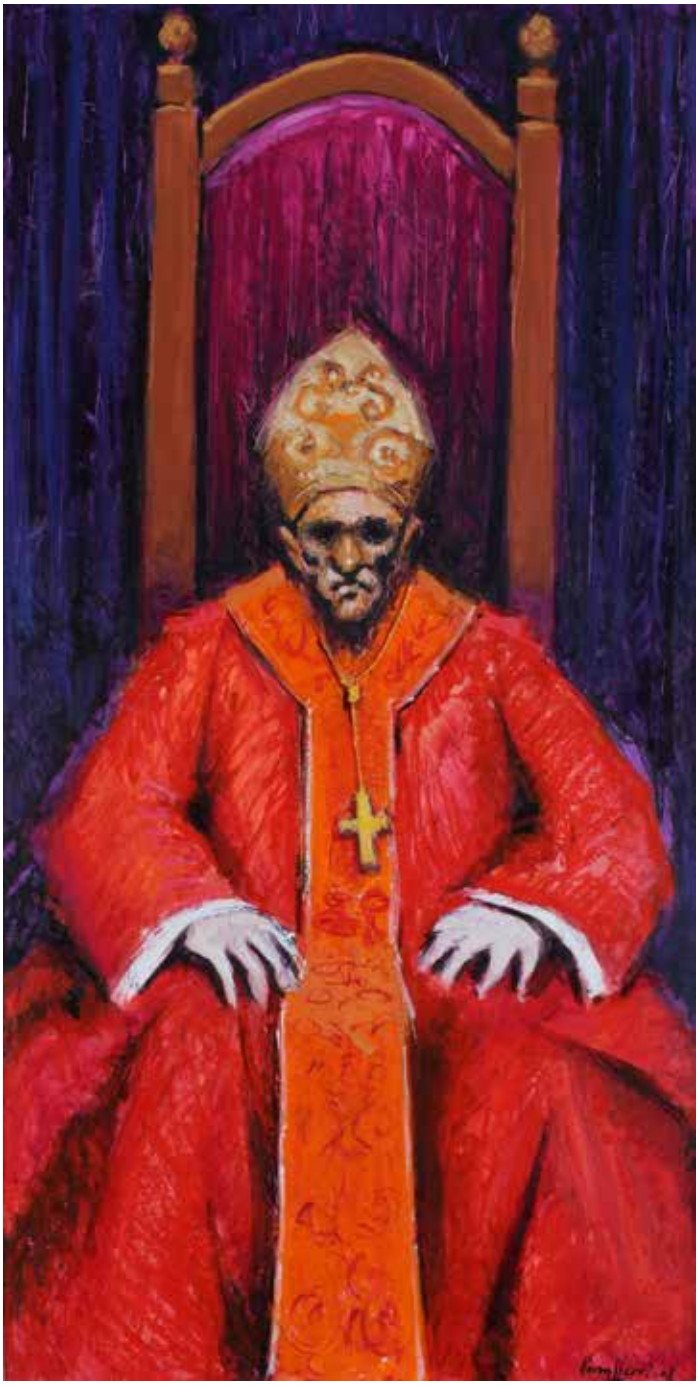

Inquisidor irritat
Oli sobre paper. 100 x 50 cm
2008

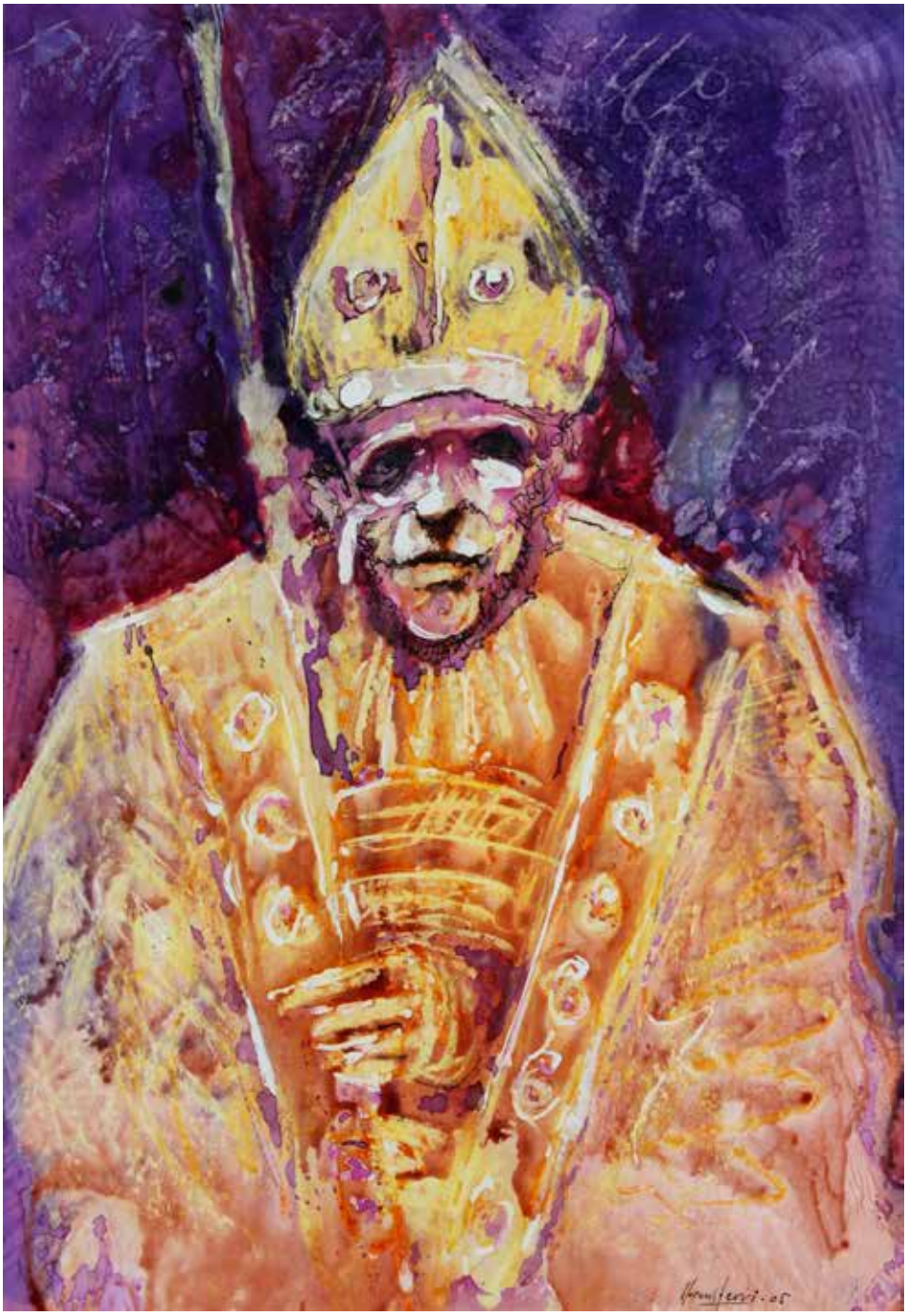

Inquisidor daurat
Tècnica mixta sobre paper. 50 x 35 cm
2005

Retrat amb condecoracions
Oli sobre paper. 65 x 45 cm oval
1994

Dona del vestit morat
Oli sobre tauler . 48 x 38 cm. oval
1999

Inquisidor molt irritat
Oli sobre tela. 73 x 54 cm. oval
1984

Nos els inquisidors
Oli sobre tauler. 78 x 70 cm
2014

Els bodegons homenatges

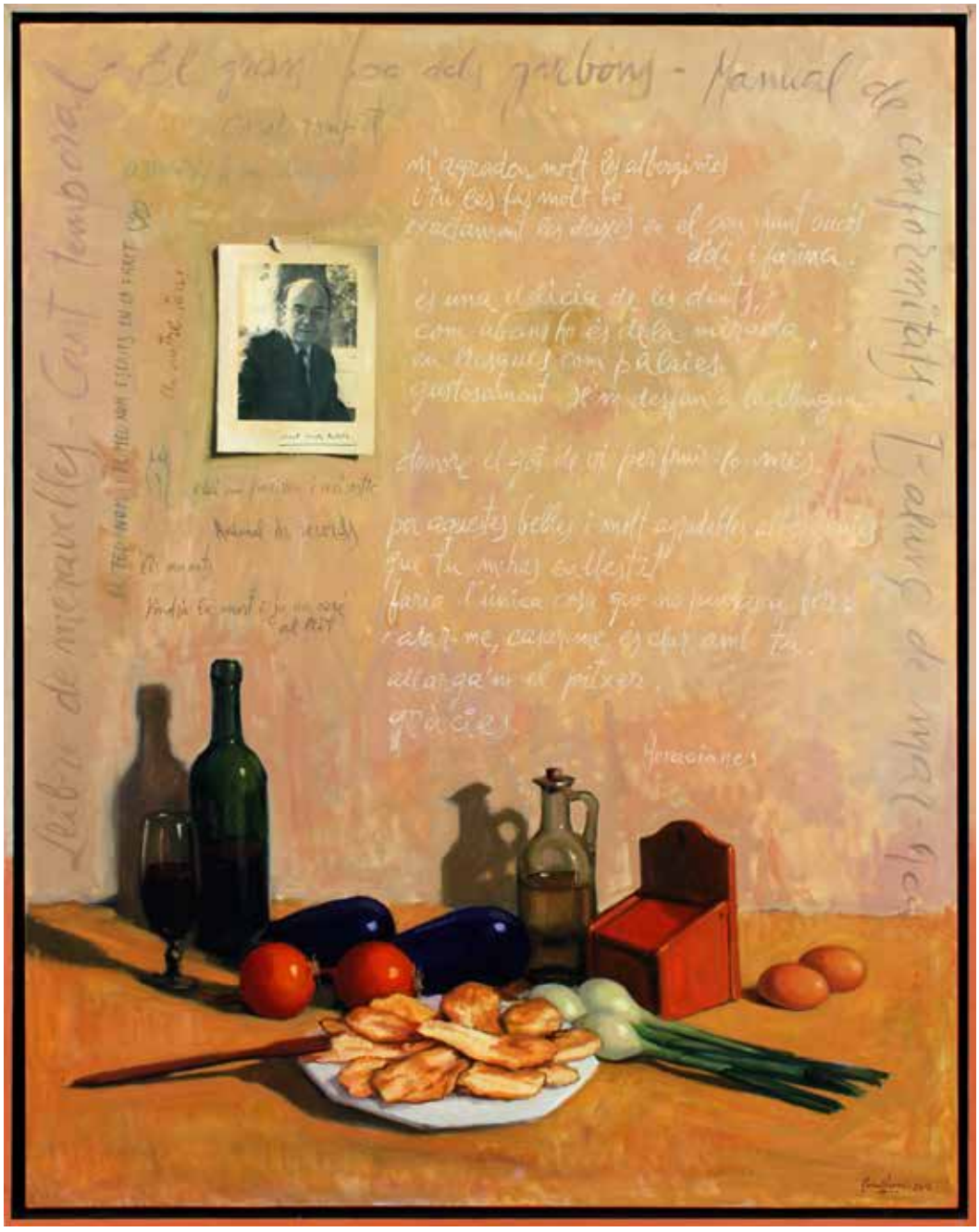

Homenatge a Vicent Andrés Estellés
Oli sobre tauler. 122 x 90 cm
2011

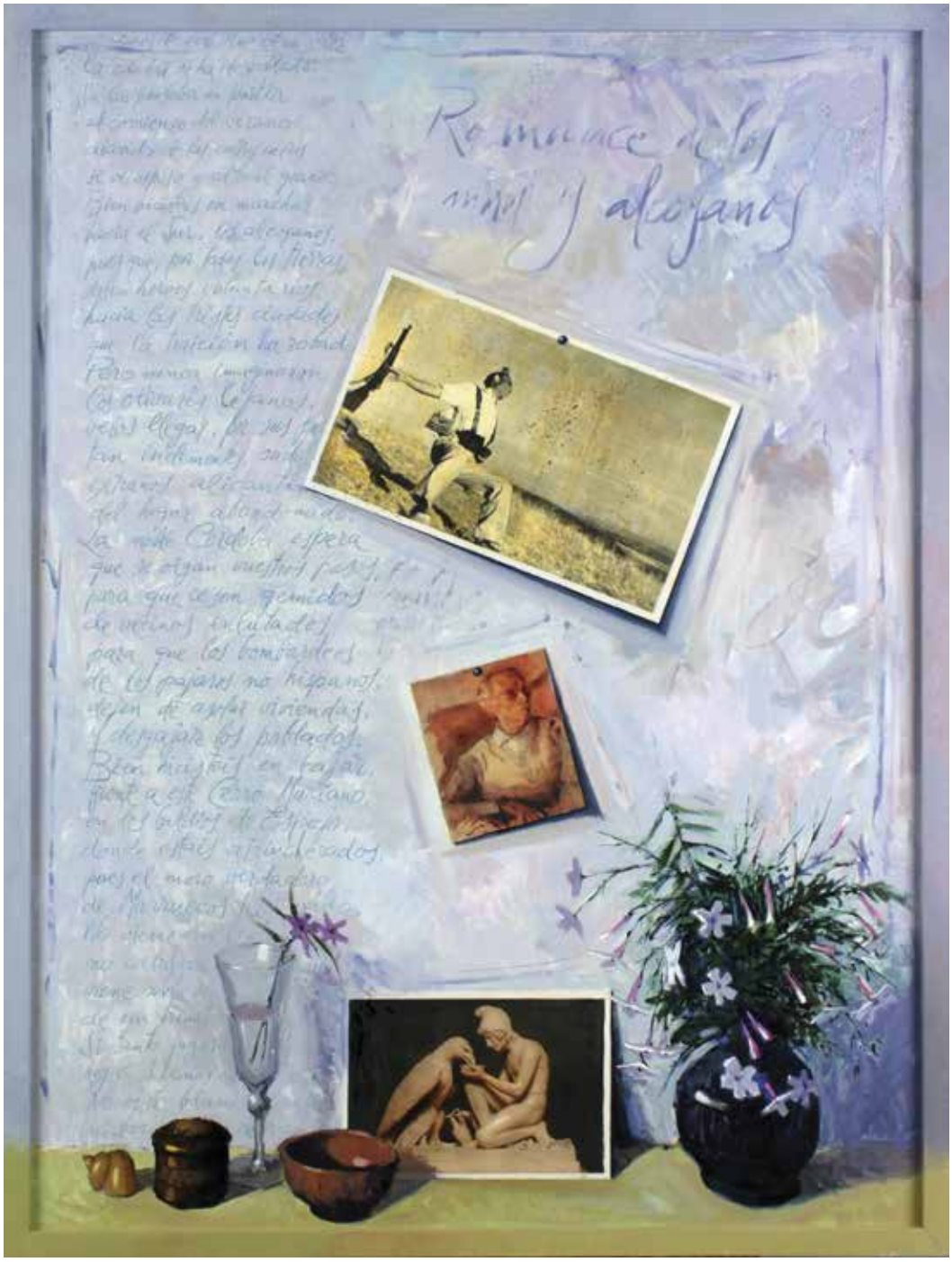

Homenatge a Joan Gil-Albert
Oli i collage sobre tauler. 130 x 97 cm
2004

UNA MIRADA IRÒNICA
LLORENS FERRI

UNA MIRADA A RAFAEL LLORENS FERRI

Por José Miguel Santacreu Soler

Rafael Llorens Ferri es un maestro de artistas plásticos y un creador de primera magnitud con un estilo expresionista y una preocupación constante por aprender y renovar los lenguajes artísticos. Domina todas las técnicas, con un control excelente del dibujo, la acuarela, el pastel, la pintura al óleo, acrílica o mixta, el grabado, la serigrafía y el *monoprint*; también trabaja todas las temáticas: trata el paisaje, el bodegón y la figura con un estilo propio y una idiosincrasia muy definida. Deforma la realidad para expresar subjetivamente las temáticas escogidas. Da más importancia a la expresión de los sentimientos que a la descripción objetiva y fotográfica de la imagen, que solamente imita la realidad física. Incluso altera los colores, que emplea para expresar ideas y sentimientos, con cuadros generosamente coloristas o monocromáticos a voluntad, que dan un matiz expresionista a los bodegones y paisajes naturalistas de su entorno que ha pintado en los últimos decenios y que le han granjeado numerosos éxitos hasta el punto de ser considerado uno de los mejores paisajistas actuales de la provincia de Alicante. En las convocatorias anuales de artes plásticas de la Diputación Provincial de Alicante de 2001 y 2002 le fueron adquiridos respectivamente los paisajes *Terres de Sant Vicent del Raspeig*, un óleo sobre tabla de 60 x 81 cm. y *Orxeta*, un óleo sobre tabla de 40,5 x 81 cm. Dos de sus exposiciones individuales más recientes al respecto han sido «Nostres terres. Llorens Ferri» en el Ateneo Científico, Literario y Artístico de Alicante (2012) y «Llorens Ferri. Pintures i altres coses» en la Sala Lonja del Pescado de Alicante[1], organizada por el Ayuntamiento de Alicante y la Diputación Provincial de Alicante en septiembre de 2014, cuyos catálogos reproducen en la tapa respectivamente sus obras *El Cabeçó d'Or al fons*, pintada en 2008, y *Des de Beniardà*, datada en 2012.

Entre 1960 y 1965 cursó la carrera de Bellas Artes en Valencia y Barcelona, y después ejerció como profesor de pintura y dibujo en varios centros educativos, lo cual le permitió sobrevivir sin plegarse a las directrices comerciales de los marchantes. Siempre ha defendido su libertad individual a la hora de escoger temas y técnicas. Además de los paisajes y bodegones recientes, más agradables a la vista, ha pintado y pinta suburbios, edificios en ruina, mujeres castigadas por la vida, opresores ridiculizados..., es decir, temas poco agradables y nada comerciales: figuras dramáticas, rostros deformados, edificios en ruina, chabolas, trastos viejos y, sobre todo, anti-retratos de los inquisidores. En la convocatoria anual de artes plásticas de la Diputación Provincial de Alicante de 2000 le fue adquirido el anti-retrato *Retrat de cardenal* de 66 x 48 cm.

Actualmente está jubilado como docente y se dedica por completo a la pintura, porque sin ella no puede vivir, aunque forma a un grupo reducido de artistas vocacionales en su taller, que pintan por el placer de pintar, los cuales han decidido llamarse «Presuntos inspirados» y mostrar su trabajo en una exposición colectiva en mayo de 2013. Llorens ahora pinta paisajes de su entorno, bodegones, homenajes y desnudos al pastel del natural generosamente coloristas y agradables a la vista, más naturalistas; aunque algunas obras recientes, sobre todo las caras inquietantes y fantasmagóricas, han sido realizadas con una técnica denominada por él *quimiografía,* que le permite expresar una visión trágica del ser humano, el lado pesimista de la vida y la angustia existencial del individuo exagerando las texturas y las formas en blanco y negro o con tonalidades sepia. Nuestra exposición muestra seis de sus mejores quimiografías y en la convocatoria anual de artes plásticas de la Diputación Provincial de Alicante de 2005 le fue adquirida la quimiografía *Naturaleza muerta* de 40 x 30,5 cm.

Ahora pinta más por el puro placer de pintar y otorga más importancia a la manera de pintar que a los temas de antaño; aunque nunca los ha abandonado y continúa trabajándolos cuando le apetece, experimentando con las texturas y las mezclas, como se puede ver en las obras más recientes expuestas. Últimamente, los cráneos naturalistas también son una constante en los bodegones coloristas, que vinculan la vida a la muerte y que introdujo por primera vez en el bodegón de homenaje a Boucher en 1990, que tituló *No som res*.

---

1 http://www.alicante.es/comunes/noticias/baja_adjunto.php?depto=60101&codigo=2030&adjunto=1

Ha recibido numerosos premios a lo largo de medio siglo de trayectoria artística (1964-2014) y ha realizado más de doscientas treinta exposiciones entre individuales y colectivas. Es uno de los pintores más respetados del Ateneo Científico, Literario y Artístico de Alicante y de la Asociación de Artistas Alicantinos con presencia destacada en su blog[2] y hay obras suyas en los ayuntamientos de Alcoy, Altea y Alicante, en el Casal de San Jorge de Alcoy, en la Diputación Provincial de Alicante, el Museo de Santillana del Mar en Santander, el Centre de Lectura de Reus, la Fundación Lecasse en Alcoy, la Fundación Elisa Tomás Yusti en Alicante, las colecciones de la extinta Caja de Ahorros del Mediterráneo, el Ateneo Científico, Literario y Artístico de Alicante, la Fundación del Colegio Oficial de Aparejadores y Arquitectos Técnicos de Alicante, el Museo del Calzado de Elda y diversas colecciones particulares.

Los inicios del artista en Alcoy, Valencia y Barcelona: la pasión por el dibujo

Rafael Llorens Ferri nació en Alcoy el 2 de diciembre de 1937, en plena Guerra Civil. Su padre estaba combatiendo en el frente de Extremadura con el Ejército Republicano. Era un bebé cuando la ciudad del Serpis padeció los bombardeos de la aviación fascista italiana en 1938 y recuerda los relatos de su madre que se escondía con él en brazos en los refugios antiaéreos. Durante la posguerra, primero fue alumno de un colegio de monjas y después de los Salesianos. Le divertía más dibujar que hacer sumas y restas, nos confiesa el mismo Rafael mientras conversamos. Dice que odiaba las actividades extraescolares obligatorias, sobre todo los oficios religiosos y las actividades culturales conexas. Esta circunstancia tendrá consecuencias en su futuro artístico, porque determinará algunas de las temáticas escogidas.

De pequeño escuchaba opiniones negativas sobre los rojos (los republicanos) en su colegio, que imaginaba como diablos con cuernos según los comentarios que hacían los maestros del Régimen en las aulas escolares. Esta imagen de los rojos cambió cuando un día le preguntó a su madre quienes eran los rojos. Su madre esquivaba la respuesta día tras día pero tanto le insistió que, finalmente, le dijo: «Los rojos somos nosotros, tu padre es rojo. Hizo la guerra con la República». Aquel día, dejaron de ser diablos con cuernos y Llorens cambió radicalmente su percepción de las cosas y de las opiniones de los desconocidos.

Abandonó la escuela a principios de la década de 1950 y se puso a trabajar muy joven, aunque asistía a clases de mecanografía y contabilidad mientras trabajaba porque su padre pretendía que fuese empleado de banca. Primero fue recadero durante un año en una tienda de regalos y, después, otro año en una ferretería. A continuación, siete años como botones en el Banco Hispano Americano, donde entró por oposición a los dieciséis años de edad. Por aquellos años se vinculó al Centro Excursionista de Alcoy, que le ayudó a descubrir la naturaleza y las formas de vida en armonía con ella, y participó en obras de teatro como actor aficionado. También dibujaba para ilustrar la publicidad de la imprenta familiar e hizo un curso de dibujo humorístico. Sus inquietudes artísticas no cesaban y se percató de que necesitaba la pintura para poder manifestar algunas formas y estados de ánimo y situaciones. Entonces fue cuando tuvo la necesidad de aprender dibujo de forma académica para perfeccionarse y poder hacer mejor los trabajos de la imprenta familiar, y se inscribió en el aula dedicada al dibujo artístico de la entonces Escuela de Maestría Industrial de la ciudad, que se convertiría posteriormente en la Escuela Municipal de Bellas Artes de Alcoy.

En esta escuela de Alcoy, su ciudad natal que estaba llena de pintores artísticos y comerciales de renombre internacional, fue donde encaminó su carrera artística. Recuerda con cariño a sus profesores, sobre todo a los artistas plásticos alcoyanos Rafael Aracil Ruescas[3] (Alcoy 1930) y Ramón Castañer Segura (Alcoy 1929 – Madrid 2011),[4] que ejerció de director de la misma entre 1956 y 1962. Estos profesores lo prepararon para el acceso a la Escuela Superior de Bellas Artes de San Carlos, a donde acudió animado por sus amigos, los también pintores Miguel Mataix Cabrera (Alcoy 1941-2013) i Sento Marià (Alcoy 1940), quien lo acogió en su casa. Cuando consiguió aprobar el acceso a San Carlos, pidió la excedencia en el Banco y se desplazó a Valencia para empezar los estudios académicos de las técnicas pictóricas y artísticas. Era el año 1960. Antes había cumplido con las obligaciones del servició militar obligatorio en el acuartelamiento de Alcoy.

Aprobó los cuatro primeros cursos en la Escuela Superior de Bellas Artes de San Carlos de Valencia entre 1960 y 1964; el quinto lo hizo en la Escuela de San Jorge de Barcelona donde obtuvo el título de profesor de dibujo. Sobrevivió haciendo de modelo y pintando para

2 http://llorensferri.blogspot.com.es/

3 http://www.aracilruescas.es/

4 http://www.pintorcastanyer.com/

una fábrica de pintura comercial, sobre todo copias de Degas que imitaba como nadie. Era vegetariano, abstemio, austero y tímido, por lo que pudo salir adelante sin dificultades y con pocos ingresos. Durante aquellos años dibujó profusamente figuras, sobre todo a la única modelo de la escuela de San Carlos, Valkiria, y las calles y plazas del popular barrio del Carmen de Valencia. Colocaba el caballete en una esquina o junto a un solar de tapiales desvencijados y practicaba la composición y también el color cuando ya dominaba el dibujo. Pintó bodegones, suburbios, casas viejas, etc.

Ya durante sus años de estudiante celebró en Alcoy sus primeras exposiciones individuales: una micro-exposición en 1961 y una exposición de dibujos y óleos de mayor calado en diciembre de 1963 en el Circulo Industrial compuesta por 35 obras entre apuntes académicos y artísticos, dibujos, retratos y paisajes urbanos de chabolas y edificios viejos. La crítica de esta primera exposición del joven pintor de veinticinco años de edad fue muy favorable. El también joven crítico de arte Adrián Espí dijo que la obra de Llorens llevaba su propio sello, «el sello de un estilo y una personalidad perfilada y ya, desde luego, acusada y conseguida» en sus retratos, bodegones y estudios de academia.[5] También participó en el Salón de Otoño de jóvenes artistas alcoyanos organizada por la Casa Municipal de Cultura el mismo mes de diciembre de 1963, donde su obra *Laura* obtuvo una mención honorífica.[6]

Su trayectoria ascendente como artista en formación tuvo un año idílico en 1964. Obtuvo el premio de la Exposición Anual de la Jefatura de la S.E.U., del distrito universitario de Valencia, en la modalidad de pintura por su paisaje urbano de Valencia titulado *Derribos* en marzo de aquel año.[7] Acto seguido ganó una de las cuatro becas que el Ayuntamiento de Enguera concedía a los alumnos aventajados de San Carlos para pintar durante el mes de julio en dicha localidad, donde consiguió una medalla de plata por su obra *Chimeneas.*[8] El trabajo de los cuatro becarios fue expuesto en el Palacio de la Generalitat de Valencia durante la primera semana de noviembre de 1964. En el mismo año también fue premiada su obra *Kiosco* en el IV Salón de Otoño de la exposición de pintura para artistas de la provincia de Alicante organizado en diciembre[9] y protagonizó en septiembre[10] una exposición colectiva en el Círculo de Bellas Artes de Valencia junto a la escultora Carmen Serrano Llopis, su primera esposa. La exposición fue un éxito de público y crítica. Ricardo Dasi «junior» dijo de Llorens que era una firma en alza encuadrada dentro del expresionismo[11] y Jorge Vidrianes, que Llorens había ido superándose y creando nuevas formas, que era un estudioso vocacional del arte.[12] En su entrevista a Llorens, Ricardo Dasi le pregunto si vivía de la pintura sin trabajar en la banca y Llorens respondió que sí, pero que el arte no rendía tanto como cuando estaba en el banco, aunque prefería la pintura porque era su verdadero mundo.

Profesor de dibujo y pintura en Alcoy (1966-1974): ganarse la vida para pintar con libertad

Nada más finalizar sus estudios de Bellas Artes regresó a Alcoy con el título de profesor de dibujo, abrió su primer estudio de pintura en un local de la calle Perú y se dedicó a la enseñanza en esta ciudad entre 1966 y 1974. La actividad docente le proporcionó los ingresos necesarios para tener plena libertad creativa y no plegarse a los intereses comerciales. En unas declaraciones publicadas en el diario *Las Provincias* de Valencia el 23 de septiembre de 1965, Llorens dijo: «No me importa la comercialización y voy a pintar a partir de ahora solamente para mí».

Fue profesor de pintura en el Centro San Roque y en la Escuela Municipal de Bellas Artes de Alcoy y, después, de dibujo en el instituto de bachillerato Padre Vitoria de la misma ciudad hasta 1974. De allí pasó a diversos institutos de la provincia de Alicante, tras estudiar el Bachillerato entre 1967 y 1974 y aprobar las oposiciones. Estuvo de profesor agregado de dibujo en el IES de San Vicente del Raspeig entre 1975 y 1988; después, catedrático de dibujo en el IES Tirant lo Blanc de Elche entre 1989 y 1992, y, finalmente, en el IES Virgen del Remedio de Alicante, un centro especializado en el bachillerato de Bellas Artes donde se jubiló. Entre tanto, boda con la escultora valenciana Carmen Serrano Llopis con la que residió en Alcoy y el Palamó (Villafranqueza), los bautizos de sus hijos e

5 Hoja de sala de la exposición y periódico *Ciudad* de Alcoi, 3/12/1963 y 12/12/1963.
6 Hoja de sala del catálogo de obras expuestas en Salón de otoño del 3 al 15 de diciembre de 1963.
7 Periódico *Ciudad* de Alcoi, 31/03/1964.
8 Periódico *Las Provincias*, 3/05/1964.
9 Hoja de sala del catálogo de obras expuestas en IV salón de otoño del 15 al 30 de diciembre de 1964.
10 Periódico *Las Provincias* de Valencia, 23/09/1964.
11 Periódico *Las Provincias*, 3/10/1964.
12 Periódico *Ciudad* de Alcoy, 6/10/1964.

hijas, divorcio, y otra boda con la pintora María Jesús Rodríguez Marín en 1999, su compañera actual con la que vive en San Vicente del Raspeig. Y también, cambios de domicilio hasta la construcción definitiva de su estudio en una partida rural de San Vicente del Raspeig en 1995 donde reside, desarrolla su actividad creativa e investiga nuevas formas de pintar actualmente (2014).

Durante sus años como docente en Alcoy ganó el premio del Primer Concurso de Pintura Festera de la ciudad en 1966 con el óleo sobre tabla titulado *Final de festa*, propiedad del Casal Sant Jordi, y el primer premio del VI Salón de Otoño de Alcoy por el cuadro titulado *Viejas 1*. Desde entonces fue conocido en su ciudad como el pintor de abuelas (agüeles) según un relato coetáneo del crítico de arte Adrián Espí.[13] En 1967 le concedieron el premio del Primer Concurso de Pintura «Grupo de Empresas Papeleras Reunidas» y, en 1969, el de la II Bienal Nacional de Pintura de su ciudad y el primer premio del Concurso para el Cartel Anunciador de las Fiestas de Moros y Cristianos de Alcoy.[14] Desde entonces no ha dejado de ganar premios y presentarse a concursos y bienales, incluso de mini-cuadros, y de mostrar su obra en exposiciones por diversas ciudades y galerías españolas como Zaragoza, Madrid, Valencia, Denia y Alicante a donde acudía con su furgoneta cargada de ilusiones y obras enmarcadas listas para exponer. Llorens expuso una obra seleccionada en el V Salón Nacional de Pintura del Casino de Alicante en abril de 1967 y, entre el 1 y el 14 de junio de 1968, expuso 25 obras entre figuras y paisajes en la Sala de Arte La Decoradora de Alicante en una colectiva con Vicente Ferrero[15].

Tanto el cuadro titulado *Final de festa*, el cual se conserva en el Casal Sant Jordi de Alcoy, premiado el 1966, como el titulado *Viejas 1* del VI Salón de Otoño de Alcoy, premiado, como el primer premio del Concurso para el Cartel Anunciador de las Fiestas de Moros y Cristianos de Alcoy de 1969 fueron impactantes y renovadores para la época. En el primero había un barrendero que limpiaba con la escoba la calle de San Nicolás, con el campanario de Santa María al fondo y la calle llena de papeles, confeti y serpentinas, cuyas tonalidades completaban un paisaje urbano con un ambiente depresivo por el final de la fiesta. En el segundo, las viejas eran las protagonistas absolutas del lienzo. Por lo que respecta al cartel de 1969 fue todo un hito en la historia de los carteles de la fiesta alcoyana, rompedor, con herramientas de la industria local, y la cruz y la luna en rojo y verde. Es muy significativo al respecto que, en el segundo concurso de pintura festera convocado por la Asociación de San Jorge en 1967, el jurado declaró desierto el primer premio pero le concedió a Llorens el segundo por la obra *Los malditos*, una pintura expresiva y expresionista de los personajes auxiliares de la fiesta de moros y cristianos de Alcoy, a los que nadie hace caso y que representan el aspecto menos alegre de la fiesta.[16]

El crítico de arte aragonés Alfonso Zapater calificó a Llorens en el periódico *El Heraldo de Aragón* del 9 de enero de 1969 como el pintor de las cosas humildes. En aquella entrevista realizada con motivo de la exposición que había abierto en Zaragoza, nuestro pintor le dijo: «sólo pinto lo viejo, lo despreciado, lo triste, lo gris, la angustia y el cansancio. Esa es la razón de que haya tantos que vuelvan la espalda ante mi pintura; les duele su presencia». Zapater también comentó la experimentación técnica que practicaba el artista y había plasmado en las obras expuestas en Zaragoza, entre las que había mono-tipos retocados y óleos donde la pasta quedaba tan diluida que los resultados semejaban aguada. En opinión de este crítico, sus notas y apuntes superaban a los cuadros muy terminados. Llorens era el pintor de las cosas humildes y estaba orgulloso de serlo, según Zapater, y alguien tenía que dedicarles su canto pictórico. Ese era Llorens Ferri, el cronista pictórico de las cosas humildes y de la tristeza de la época.

En otra entrevista concedida a José Calvo con motivo del premio de la II Bienal Nacional de Pintura de 1969 por su obra *Mujer,* Llorens le manifestó:

> *«Pinto lo que me conmueve y quiero que conmueva a los demás. […] Me gusta pintar a la mujer en su trabajo rutinario y menospreciado. La vieja es el final de esa vida dura y gris. Por similitud de esos temas humanos, me gusta también rellenar en mis cuadros las cosas en desuso, como los coches viejos, la chatarra y los*

13 Espí Valdés, Adrián: «Notas de arte. Llorens Ferri o el homenaje a la vejez», en el periòdic *Ciudad* d'Alcoi, 21/02/1967.

14 http://issuu.com/mafalcoi/docs/1970 y http://alcoyhistoriaytradiciones.blogspot.com.es/2011/05/carteles-de-moros-y-cristianos-siglo-xx.html .

15 Periódico *Primera Página* 1/06/1968: «Pinturas de Llorens Ferri y esculturas y dibujos de Vicente Ferrero» y 3/06/1968 entrevista de JVB: «Lloren Ferri y Ferrero Molina exponen en La Decoradora».

16 Espí Valdés, Adrián: «Los artistas y la fiesta. Rafael Llorens Ferri», en el periódico *Ciudad* de Alcoy, 23/04/1974.

objetos abandonados. […] No tengo demasiado tiempo para pintar [debido a las horas de clase que imparto], pero procuro ir sacando cuadros. [No tengo un estilo definido] ya que la evolución es continua y a la vez necesaria. Procuro estudiar nuevos materiales con el fin de aprovechar sus posibilidades.»[17]

Lo más sorprendente de estas declaraciones es que hoy (2014) Llorens Ferri sigue pensando lo mismo sobre su estilo y continúa, a sus setenta y siete años de edad, evolucionando y estudiando nuevos materiales y texturas con la misma ilusión o más aún que hace cincuenta años.

Los temas de sus cuadros, sobre todo a partir del momento en que terminó los estudios artísticos, han tenido mucha trascendencia. Primero, tras viajar por Galicia y La Mancha, se interesó por representar la vida dura y sin horizontes de la mujer del medio rural de aquella larga posguerra en la expresión de los rostros, las manos y la ropa de aquellas mujeres sencillas y después, una vez instalado en Alcoy como profesor de dibujo y pintura, por la de la ciudad, sobre todo mujeres con escobas; y por las viejas como culminación de una vida sin alegrías. Las pintó realizando sus labores o captando la amargura en sus rostros y la resignación. Ha representado a mujeres aburridas, cansadas, enfadadas, maltratadas, encajadas en los marcos, oprimidas por ellos…

El primer cuadro no académico con el tema de la mujer lo pintó en 1965. Fue un óleo del natural de una señora manchega sentada sosteniendo una escoba. Esta obra fue adquirida para formar parte de la antigua colección de la extinguida Caja de Ahorros del Mediterráneo (CAM). Desde entonces la mujer cansada, marginada, sin futuro, resignada, será una preocupación constante en toda su obra, de la cual hay una importante muestra en esta exposición con una selección de veinte cuadros hechos con diversas técnicas que aún están en poder del artista. Las mujeres de Llorens fueron seleccionadas y expuestas en el II (1970) y III (1971) Certamen Provincial de Artes Plásticas. El Instituto de Estudios Alicantinos adquirió la obra del último certamen.[18]

Más adelante, «quizá como venganza por los cuarenta años de intolerancia» y la aversión a sus estudios de la escuela infantil y primaria con las odiadas actividades extraescolares obligatorias, se interesó por retratar con intención satírica a los opresores. El primero de esta temática incorporada a sus preocupaciones fue el retrato de Fernando VII realizado en 1972, que compró para su colección el historiador del arte, profesor de secundaria y político progresista alcoyano desgraciadamente fallecido Josep Albert Mestre Moltó. Su pintura satírica se cebó progresivamente sobre otros personajes despóticos, prepotentes y dictadores, como el general chileno Augusto Pinochet pintado en 1976, y por los inquisidores obsesivamente.

Llorens comentó el día de la inauguración de la presente exposición, el 20 de noviembre de 2014, que los inquisidores empezó a pintarlos después de escuchar un recital de Nacha Guevara en el que la cantante teatralizó la retractación de Galileo Galilei acontecida en su proceso inquisitorial. Desde entonces no ha parado de caricaturizarlos. Hoy aún lo hace y ha pintado unos cuantos en 2014 para esta exposición. Todos estos anti-retratos han evolucionado a la par que Llorens ha experimentado e innovado sus técnicas pictóricas como puede verse en las obras expuestas y que se compilan en este catálogo. Uno de sus primeros anti-retratos colectivos de inquisidores se conserva en el Museo de Arte Contemporáneo de Santillana del Mar, es el titulado *Nos los inquisidores*, y del que Llorens ha pintado una versión actualizada para nuestra exposición.

La nueva temática de los anti-retratos de opresores fue acogida como una gran novedad en la prensa alcoyana de la época. El periódico *Ciudad* de Alcoy del 8 de marzo de 1977 publicó una noticia destacada a toda página con el titular siguiente: «LLORENS FERRI cambia las oscuras viejas por caricaturescos personajes históricos». El autor del artículo, Vaello, le preguntó a Llorens si sus anti-retratos de reyes, inquisidores, gobernantes y guerreros como el Cid eran copias de pintores clásicos. Llorens respondió que no eran copias, sencillamente se apoyaba en la visión de aquellos pintores para plasmar su propia visión: «En un momento determinado un pintor lo vio de una forma y basándome en ella pinto yo mi visión del personaje».

Junto a los personajes despóticos y figuras de mujeres maltratadas por la vida y el Régimen, también se interesó por comunicar algún sentimiento en sus paisajes y bodegones al observar objetos y construcciones humanas en desuso. Continuó pintando

---

17 Periòdic *Ciudad* d'Alcoi, 21/01/1969.

18 Rodríguez Ruiz, Mario: *Las exposiciones de pintura en Alicante, 1950-1975, reconstrucción de la actividad expositiva en la ciudad de Alicante a través de su repercusión en la prensa local*. Editorial Universitat Politècnica de Valencia, 2001 (Tesis Doctoral), pp. 283 y 342.

trastos abandonados, inservibles, cementerios de coches, chabolas, vertederos de escombros… siempre con su visión expresionista según palabras del mismo artista. En una entrevista concedida a F. Moltó Soler en noviembre de 1972 con motivo de la exposición abierta en la Sala Capitol de Alcoy Llorens le dijo: «Lo que más me gusta es el expresionismo, decir cosas con la pintura. […] Para mí, la pintura es una forma de expresarme.»[19]

Con motivo de una exposición de Llorens en la Galería Artis de Valencia entre l'1 y el 14 de junio de 1974, el pintor reprodujo en la hoja de sala las palabras de tres críticos publicadas en la prensa el año 1973. Uno era Chavarri Andujar, que dijo en el periódico *Las Provincias* del 29 de marzo de 1973 que no era un mundo fácil y ameno el que Llorens ponía en pie, pero sí lúcido, dotado de efectivos resortes técnicos que eran vehículo expresivo para traducir las vivencias del pintor. Carlos Sentí destacó en el periódico *Levante* del 31 de marzo de 1973 que lo que resultaba más real en la obra de Llorens eran los personajes humanos. Que la mujer cansada tenía sobre sí un agotamiento infinito, multisecular; que parecía una fatiga contagiosa y desesperada. Por su parte, Adrián Espí escribió en el periódico *Información* de Alicante del 24 de noviembre de 1972 que Llorens presentaba las cosas tristes de la vida o del mundo en que vivía, como un objetor de conciencia. Lo social era todo en definitiva, su objetivo era el hombre.

El cambio de ciudad (1975-1989): nuevos temas y más experimentación con técnicas innovadoras

Su traslado como docente fuera de Alcoy a partir de 1975 le facilitó implicarse en el mundo progresista de los artistas alicantinos sin abandonar su libertad ni dejarse arrastrar por ellos. También pudo incrementar sus exposiciones en la capital de la provincia. El primer acto de 1975 fue participar en la Convocatoria de Artes Plásticas 1975 de la Diputación Provincial de Alicante con un óleo y sintético mate de 104 x 90 cm. titulado *1975 Año internacional de la mujer*. Previamente, el Colegio Oficial de Ingenieros de Valencia le concedió el tercer premio del Primer Concurso Nacional de pintura sobre temas industriales el 14 de mayo de 1975 por la obra *Fábrica de yeso*.

Instaló su estudio y hogar en una casa antigua restaurada por él y la escultora Carmen Serrano, con quien entonces tenía cuatro hijos, en las tierras del Palamó (Villafranqueza). La preparación de la oposición a profesor de dibujo de secundaria y el traslado trasegaron la actividad de Llorens, que solamente pudo pintar cuadros de dimensiones pequeñas. Del 8 al 21 de noviembre de 1975 hizo una exposición junto a Carmen en la galería Capitol de Alcoy. Aquella era la primera muestra oficial de Carmen mientras que Llorens tenía sus obras en el punto justo y pintaba paisajes de su entorno nada naturalistas.[20]

Entre el 2 de diciembre de 1975 y el 10 de enero de 1976 expuso en Madrid en la galería de arte Circulo 2 de mini-cuadros. El año 1976 ya pudo pintar cuadros de gran tamaño y, entre 1976 y 1977, la Caja de Ahorros de Alicante y Murcia le organizó una exposición itinerante que los titulares de prensa de la época denominaron «Expresionismo, paisaje y otras cosas de Llorens Ferri.»[21] Sus obras mostraron otra cara de la historia de España despojada de triunfalismos con anti-retratos de opresores inspirados en obras clásicas de Velázquez, el Greco o Goya interpretadas ahora por Llorens. También había mujeres dibujadas y pintadas del natural con rostros severos, es decir, retratos psicológicos, según las palabras publicadas entonces por el crítico de arte Adrián Espí, que ya se había convertido en el crítico habitual de la obra de Llorens. La exposición además incluía bodegones y paisajes del natural con una plástica muy personalizada y expresionista, y un anti-retrato de Pinochet, uno del Gran Inquisidor y otro de Isabel II. Adrián Espí comentó que era una muestra singular en la que triunfaba el color crudo y las formas monumentales y repletas de todas las violencias del grafismo. Que Llorens vivía la problemática y presentaba los planteamientos del expresionismo utilizando la caricatura, exagerando las matizaciones cromáticas y el dibujo con apasionamiento, que deformaba la realidad visible con la finalidad de acentuar la expresión de los sentimientos, que maltrataba sarcásticamente a la humanidad al resaltar sus estigmas.[22]

En 1978 y 1979 siguió pintando y participó en varias exposiciones colectivas. En 1980, además de exponer en el Centre de Lectura de Reus, participó en la exposición colectiva que el Ateneo de Alicante puso en la Sala de Exposiciones y Salón de Actos del Colegio Oficial de Farmacéuticos y colaboró en el proyecto *Nuestra Historia* de la Caja de Ahorros Provincial de Alicante

19 Periódico *Ciudad* de Alcoy, 24/11/1972.

20 Periódico *Ciudad* de Alcoy, 11/11/1975 y 18/11/1975.

21 Periódico *Ciudad* de Alcoy, 12/03/1977.

22 *Ibidem.*

pintando un cuadro sobre la emboscada del Barranco de la Batalla acontecida en los tiempos de la rebelión de Al-Azraq. Esta obra hoy forma parte de la colección de pintura de la Diputación Provincial de Alicante. El Instituto de Cultura Juan Gil-Albert le ha dedicado una de las conferencias del ciclo «Descubre una obra de arte en el MUBAG» impartida el 8 de enero de 2014 por la profesora de la Facultad de Bellas Artes de la Universidad Politécnica de Valencia María Luisa Pérez Rodríguez.

Durante los años siguientes participó en la Exposición Subasta de Artistas Alicantinos pro Monumento Mártires de la Libertad de septiembre de 1981, en la Segunda Exposición de Invierno de Artistas Alicantinos de 1981/1982, en la XI Reunión Provincial de Artes Plásticas del Instituto de Estudios Alicantinos, en la exposición en beneficio de los damnificados de las inundaciones de 1982… Ese mismo año preparó un estudio de un anti-retrato colectivo de los militares golpistas del 23F para la Exposición Colectiva de la Casa de Cultura de Denia organizada con motivo de las fiestas patronales de 1982, el cual ha estado expuesto en la Sala Aifos de la Universidad de Alicante durante los meses de noviembre y diciembre de 2014 en el marco de la exposición «España debe saber [superar la postguerra]».

El verano de 1983 ganó la Plomada Horizontal de la gran fiesta en honor del dibujo de humor organizada por el *Almanaque Agromán* con motivo del 25 aniversario de la creación de la Paleta Agromán con un chiste sobre tema de construcción firmado con el pseudónimo de Semi.[23] Según una descripción de Antonio Revert Cortes, Llorens Ferri era pequeño, cara de seminarista, austero y vegetariano, motivo por el cual Llorens decidió firmar sus chistes como Semi, diminutivo de seminarista puesto que así lo apodaban. Llorens tiene la afición de dibujar chistes, cuyos originales exponía en la Librería Llorens de Alcoy durante su juventud.

En el Palamó, durante aquella década de 1980, se dedicó a pintar paisajes de su entorno más cercano y bodegones de trastos viejos que encontraba en las casas abandonadas de la zona. En febrero de 1983, en la sala que la Caja de Ahorros Provincial de Alicante tenía en la calle Mayor nº 3 de Alicante, hizo una de las primeras exposiciones en que el tema principal fueron los bodegones de trastos viejos. También participó con una de estas obras en la Cuarta Convocatoria de Artes Plásticas de la Diputación Provincial y en una exposición colectiva de la Casa de Cultura de Denia. En 1984 intensificó la difusión de estos bodegones y paisajes en sus exposiciones de la comarca y, en junio de 1985, participó en la exposición homenaje del Ateneo alicantino a Gastón Castelló.

A pesar de vivir en el Palamó e implicarse en el mundo artístico de su nueva comarca de residencia, puesto ahora trabajaba fuera de Alcoy, no cortó la relación con su ciudad natal y en 1985 colaboró en la Muestra Homenatge a Eusebi Sempere y en la exposición de artes plásticas titulada «Art Alcoià/Generació del 50». Aquella fue la primera vez que una muestra reunió en la ciudad a todos los artistas alcoyanos de la década de 1950.

En mayo de 1986 hizo su primera exposición individual en el Ateneo Científico, Literario y Artístico de Alicante con resabios antológicos al mostrar obras de su época alcoyana e inicial del Palamó, pero también había nuevas aportaciones que fueron muy comentadas. Indudablemente, el nuevo entorno del pintor y los cambios políticos democratizadores habían influido en él. Sus bodegones ya no eran únicamente de cacharos viejos sino de flores frescas, cerámicas delicadas y colores azul turquesa. Entre sus paisajes de Alcoy, Alicante y el Palamó intercalaba canales de Venecia y casas y bulevares de París, a donde había viajado y captado sus esencias con los pinceles[24]. En julio de aquel año 1986 expuso en Paris en la Galerie Mezzanine.

En el invierno de 1986 a 1987 inició una exposición itinerante de sus obras por las Salas de Exposiciones que la Caja de Ahorros de Alicante y Murcia tenía en diversos pueblos de la provincia. Cuando los cuadros llegaron a la sala de Alcoy en febrero/marzo de 1987, la prensa local[25] celebró el reencuentro del artista con la ciudad donde dio sus primeros pasos artísticos. También destacó la pluralidad de temas que incorporaba a sus antiguos intereses. Ahora insertaba cuadros de bailarinas, bodegones y paisajes coloristas, más alegres y delicados que las mujeres maltratadas, las viejas, los anti-retratos de los opresores y los trastos viejos.

En aquellos momentos estaba preparando unos dibujos con acuarelas para ilustrar el cuento infantil *Gori-gori,*

23 Revista *¡Hola!,* nº 2028, junio 1983 y *Semana*, nº 2264, 9/07/1983.

24 Periódico *Información* de Alicante, 16/05/1986; 15/06/1986.

25 Periódico *Ciudad de Alcoy*, 26/02/1987; 5/03/1987.

rum-rum del profesor de valenciano Joan J. Ponsoda Sanmartín que la Conselleria de Cultura, Educación y Ciencia de la Generalitat Valenciana editó en 1989 con la colaboración de las tres diputaciones provinciales.[26] Fue el mismo año en que Llorens tomó posesión como catedrático de dibujo en el IES Tirant lo Blanc de Elche donde permaneció hasta 1992.

El catedrático de dibujo (1989-1999): la necesidad de compartir las experiencias acumuladas y seguir investigando

La década de 1990 la inauguró pintando su primer bodegón de homenajes, desnudos femeninos expresionistas y rostros con formas y colores rigurosamente plásticos e intensamente expresivos como el de la tapa de este catálogo y cartel anunciador de nuestra exposición. Con uno de ellos ganó la medalla de bronce del XXIII Concurso Villa de San Juan el 30 de agosto de 1990. También ganó el segundo premio de XXV concurso en 1992 con la obra *Es que no puedo con…*

La amistad con Adrián Espí lo convenció para participar con un pastel y compuesto, de las diversas obras entre acuarelas, pasteles y compuestos que había preparado, en la Exposición iconográfica de San Jorge organizada por la Galería San Jorge de Alcoy en abril de 1991 con motivo del XVII centenario de su martirio. Las obras de los 23 artistas participantes sirvieron para ilustrar el libro *23, sonetos 23* editado por el mismo Espí en 1995. El soneto IV de la página 23 incluía el pastel y compuesto de Llorens Ferri representando a San Jorge en el Barranco del Cinc de Alcoy.

En abril de 1993 la Casa de Cultura de Alcoy dedicó una exposición individual a la trayectoria de Llorens Ferri con una presencia destacada de sus figuras de mujeres maltratadas y anti-retratos expresionistas de los opresores y editó un lujoso catálogo con textos de José Carles Andrés Raga y Adrián Espí Valdés.[27] El primero destacó que vida, pasión y oficio eran las constantes irrenunciables de una *obra*, la de Llorens Ferri, que se proyectaba más allá del convencionalismo y la trivialidad; y el segundo destacó su absoluta honradez y que su obra era inconfundible por los colores, el espacio, los procedimientos, las maneras y por su iconografía personal inconfundible. En dicha exposición Llorens exhibió una serie de obras elaboradas con una gran diversidad de técnicas que había dominado progresivamente con sus experimentaciones y aprendizajes constantes. Se podían ver óleos, acrílicos y mixtas sobre todo tipo de soportes (lienzo, tablero o papel preparado) y acuarelas, ceras, mono-tipos e incluso gravados. El catálogo contenía fotografías de 17 obras esenciales de su trayectoria: 3 de figuras de mujeres maltratadas por la vida, 2 de personajes opresores, 6 anti-retratos de damas estiradas, cardenales y reyes, 2 desnudos femeninos con caras tristes, 1 homenaje dedicado a Boucher, 2 naturalezas muertas de trastos viejos y 1 paisaje con una casona vieja de Alicante. Las figuras eran la obra *Regressió*, un óleo sobre tablero de 100 x 100 cm. de 1992 incluido en nuestra exposición, *1975 Any Internacional de la dona* de 1975, con la que participó en la Convocatoria de Artes Plásticas 1975 de la Diputación Provincial de Alicante, y el óleo sobre tablero de 81 x 65 *Dona-simi* de 1971. Los personajes eran un óleo de 35,5 x 34 sobre tela de 1977 titulado *Nos els inquisidors* y un óleo sobre tela de 100 x 81 cm. de 1980 titulado *Duc d'Alba*. Uno de los desnudos al óleo sobre papel de 30 x 25 cm. se titulaba como la canción denuncia de la cantante Martirio: *Son las ocho menos cuarto, me tengo que levantar* de 1984. En mi opinión, es uno de los mejores catálogos de la obra expresionista de Llorens y que mejor resume su trayectoria entre 1964 y 1993.

En abril de 1994 ganó el premio del Primer Concurso de Pintura del Círculo Industrial de Alcoy sobre el tema genérico del paisaje. Y entre abril y mayo expuso sus obras individualmente en la Sala que la Fundación CAM tenía en la avenida Oscar Esplá de Alicante con desnudos, paisajes y otras obras clásicas de su repertorio. Entonces ya dirigía un taller de pintura en el Ateneo Científico, Literario y Artístico de Alicante que compaginaba con sus clases en el IES Virgen del Remedio de Alicante donde llegó en 1992. El grupo de alumnos de este taller, formado mayoritariamente por mujeres, hizo una exposición colectiva en mayo de 1996. Su esposa actual, María Jesús Rodríguez Marín, formaba parte de este taller y Llorens iniciará con ella una renovada andadura artística, ahora desde su nuevo taller ubicado en una partida rural de San Vicente del Raspeig dado de alta definitivamente en 1995 por él y María Jesús. Una andadura que incrementará su capacidad creativa gracias a los cuidados e influencia optimista de la pintora María Jesús y, sobre todo, después de su jubilación como docente del IES en los albores del siglo XXI, que le permitirá dedicarse al cien por cien a la pintura.

---

26 https://sites.google.com/site/queamagaragorigorirumrum/la-tradicio/repertori

27 *Trajectòria de Llorens ferri*, Centre Cultural d'Alcoi, abril 1993. Textos de José Carles Andrés Raga y Adrià Espí Valdés.

La construcción de su nuevo taller supuso un nuevo parón en su actividad pictórica por falta de tiempo, pero pronto recuperará el ritmo creativo nada más terminada la obra arquitectónica. De hecho, pintará numerosos paisajes de Alcoy y su entorno y del pueblo de María Jesús (Viguera), así como bodegones y homenajes más coloristas y naturalistas; pero sin abandonar el expresionismo en la representación de las mujeres deprimidas y de los opresores y de los rostros, en los que disfrutará componiéndolos o descomponiéndolos, presentándolos en actitudes gestuales sumamente expresivas. Aunque ahora las mujeres ya no son viejas y sin espacio sino mujeres jóvenes aburridas, es decir, las jóvenes españolas de la década de 1990, a las que observa, y que ya no son aquellas mujeres de la larga postguerra sin derechos, pero que siguen oprimidas y tristes. La manera de resolver sus obras se adecuará al tema tratado. Los homenajes tomarán como pretexto un pintor o un escritor desaparecido. El primero de los cuadros de homenaje, que no tuvo su origen en un homenaje sino en el contraste entre la vida y la muerte, fue el homenaje a Boucher en 1990 más oscuro que los actuales. Ahora concebirá cuadros generosamente coloristas como los homenajes a Van Gogh de 1995, Sorolla de 1998, Tolouse-Lautrec, Goya, Velázquez, Cabrera Cantó o Xavier Soler de 1999, valiéndose de una referencia icónica y componiendo el lienzo o la tabla con una armonía escenográfica singular y con grandes dimensiones que superan el metro cuadrado.

En la Primera Muestra Bienal de Arte de Alcoy desarrollada entre diciembre de 1996 y enero de 1997 sorprendió con el acrílico *Condecorat* y, en la Convocatoria de Artes Plásticas 1997 de la Diputación Provincial de Alicante, con el óleo sobre papel hecho con técnicas innovadoras titulado *Avorriment*. El primero era un anti-retrato de un opresor y el segundo, una figura de mujer madura sin futuro. Las dos eran obras muy expresionistas y el resultado de la experimentación técnica con las texturas, los soportes y las formas que estaba desarrollando.

Durante el resto de la década se presentó a varios premios con los resultados de sus innovaciones técnicas y el 21 de junio de 1999 consiguió el primer premio del VI Concurso de Pintura del Círculo Industrial de Alcoy sobre el tema genérico y monográfico de las flores con el óleo sobre tablero titulado *La florista*. También hizo diversas exposiciones colectivas y cerró la década y el año 1999 con una exposición individual en la Sala de Exposiciones que la CAM tenía en San Vicente del Raspeig en diciembre de 1999. Adrián Espí le escribió una presentación muy emotiva para la hoja de sala donde ponderaba el alma pura de Llorens y la libertad expresiva que no lo ataba a nada ni a nadie. Adrián le consideraba un amigo histórico, de más de treinta años de antigüedad, y le agradecía su generosidad con él [y yo añadiré con los aprendices, familiares y amigos], porque Llorens en Navidad acostumbra obsequiar con pequeñas obras originales. Aquellos años finales de siglo fueron pequeños grabados firmados, fechados y numerados a lápiz.

La presentación de Adrián Espí parecía más una despedida para un artista plástico jubilado al final de su carrera que no una presentación de un creador con futuro. Llorens acababa de jubilarse como profesor de secundaria de dibujo a los sesenta y un años de edad y la Diputación Provincial de Alicante estaba preparando una macro-exposición retrospectiva de la obra del pintor. La exposición se inauguró el 31 de julio de 2000 y estuvo visible hasta el 3 de septiembre del mismo año en la Sala de Exposiciones de la calle Mayor nº. 3 de Alicante con una muestra antológica de más de 100 obras. Llorens comentó durante la inauguración lo siguiente: «cuando uno tiene la edad que yo tengo [sesenta y un años] y está jubilado es como si le despidieran. Mi intención es continuar pintando y para ello me cuido, no bebo ni fumo ni tomo café y espero que de aquí a veiticinco años se vuelva a repetir con las últimas obras.»[28]

De hecho, Llorens estaba desarrollando una actividad frenética desde que se había jubilado. Ahora podía encerrarse en su estudio para trabajar naturalezas muertas y grabados o hacer salidas al campo para pintar paisajes del natural. En el catálogo de la misma exposición había ocho obras de diversos formatos pintadas entre enero y junio de 2000: Eran dos paisajes al óleo del pueblo de Agost, dos bodegones al óleo titulados *Flor d'herba blanca* y *Flors i fruites*, y cuatro homenajes al óleo dedicados cada uno a Ramón Castañer, a Polín Laporta, a Velázquez y a Sorolla.[29]

Poco antes, en la exposición colectiva de la Casa de Cultura de Alcoy «Entre tots: art alcoià» visible entre diciembre de 1999 y enero de 2000, volvió a sorprender con un óleo sobre papel preparado de 70 x 50 cm.

---

28 Periódico *El raspeig* de San Vicente del Raspeig, septiembre 2000. «El pintor afincado en San Vicente Rafael Llorens presenta en Alicante una macroexposición de su obra».

29 *Llorens Ferri. Pintures: 1964-2000*, Diputación Provincial de Alicante, 2000, p. 17. Textos de Josep Albert Mestre Moltó, J. Carles Andrés Raga y Adrián Espí Valdés.

titulado *Personatge importantíssim amb marc com cal* de 1997, el cual forma parte también de nuestra exposición. Se trata de una obra expresionista por excelencia donde las medallas y los galardones y el marco cobran el protagonismo de un personaje sin rostro.

El profesor de dibujo jubilado: un estudioso y maestro infatigable de las técnicas pictóricas y gráficas

La exposición y el catálogo *Llorens Ferri. Pinturas: 1964-2000* fue todo un acontecimiento en la segunda mitad del año 2000 como reconocido homenaje a un maestro que había compaginado la docencia con la creación pictórica durante casi cuarenta años y que estaba en plena evolución. Entre el 31 de julio y el 3 de septiembre la exposición estuvo visible a Alicante; entre el 19 octubre y el 18 noviembre, en la Sala Lecasse de Alcoy y, del 24 de noviembre al 6 de diciembre, en la Casa de Cultura de Villena. El catálogo incluyó textos de los tres amigos y críticos habituales de su obra: Josep Albert Mestre Moltó, Josep Carles Andrés Raga y Adrián Espí Valdés, los cuales analizaron la obra del pintor.

La prensa hizo gran eco calificándolo como uno de los pintores expresionistas más representativos con una gran variedad pictórica. Manuel A. Blanco firmó un artículo en *La Verdad* del 1 de agosto de 2000 titulado «Expresionismo impresionante» y Antonio Revert, otro en *Información* del 1 de noviembre titulado «Un enorme Pintor». Las redacciones de *Ciudad de Alcoy*, *Información* y *ABC* del 1 de agosto, *El mundo* del 2 de agosto y *El Raspeig* en el ejemplar correspondiente al mes de septiembre de 2000 destacaron la macroexposición con grandes titulares. Incluso *ABC* incluyó una fotografía de Llorens con los cinco hijos para imbricar la vida familiar con la artística.

La principal novedad del catálogo *Llorens Ferri. Pinturas: 1964-2000* comparado con el de 1993: *Trayectoria de Llorens Ferri* es que el de 2000 incorporaba las obras más coloristas y naturalistas realizadas entre 1994 y 2000, las cuales mostraban la evolución pictórica de Llorens de los últimos cinco años, y también las últimas creaciones de opresores, inquisidores y rostros más expresionistas que las de décadas pasadas. En el catálogo había 7 fotografías de estas últimas; pero la nueva aportación que más contrastaba con el expresionismo anterior eran las naturalezas muertas de gran riqueza cromática, tanto por los bodegones de factura delicada como por los homenajes naturalistas al óleo de metro cuadrado sobre tabla que sumaban 19 fotografías del catálogo; los 13 paisajes ricos en color de Alcoy, Agost, Aldeanueva de Cameros, la Carrasqueta, Finestrat, Guadalest, los pinos del mar Mediterráneo, San Vicente del Raspeig o Viguera y las 2 figuras de dos mujeres más jóvenes pero tristes y aburridas completaban el abanico de novedades. En total eran 34 obras más las 7 netamente expresionistas pintadas entre 1994 y 2000 de las 81 que reproducía el catálogo, es a decir, más del 50% de las obras catalogadas habían estado pintadas en los últimos seis años y el otro 50%, en los treinta años que hay entre 1964 y 1994.

Después del segundo semestre de 2000 centrado en la exposición antológica, Llorens empezó a tener realmente tiempo para dedicarse a la pintura por completo y hacer lo que realmente quería, sin la obligación diaria de las clases del instituto. Su actividad de los últimos catorce años (2000-2014) ha sido frenética y caracterizada por un compromiso constante con la sociedad alicantina y la pintura, además de diversas iniciativas e implicaciones solidarias.

En primer lugar, continuó dirigiendo el Taller de Pintura del Ateneo Científico, Literario y Artístico de Alicante y también se implicó en los proyectos de la nueva presidenta desde 1999, Maribel Berna Box (Albatera 1938), la cual organizó unos ciclos para debatir aspectos relacionados con la creación artística el segundo lunes de cada mes y impulsó la celebración de los salones de pintores del Ateneo con la finalidad de ofrecer al público una visión conjunta de la creación de los artistas alicantinos.

La presencia de Llorens con el óleo *Homenatge a Velázquez* sobre tablero fue fundamental en el Primer Salón de Primavera de pintores del Ateneo desarrollado del 2 al 6 de mayo de 2001. Desde entonces no ha faltado a la cita periódica de los salones con bodegones y paisajes agradables a la vista. Los salones se han ampliado progresivamente a la celebración de las estaciones: salón de Otoño, de Invierno y de Primavera. Del 3 al 15 de diciembre de 2001 el Ateneo también organizó una exposición de los pintores y pintoras del taller de arte dirigido entonces por Rafael Llorens Ferri y Pepa Espuch Bas. El Segundo Salón de Primavera con la participación de Llorens se desarrolló entre el 17 y 30 abril de 2002 y el de Otoño, del 15 al 31 de octubre de 2002, las obras del cual también viajaron al Ateneo de Albacete en noviembre de 2002. Y así sucesivamente[30] hasta la actualidad, porque Llorens es

30 https://www.youtube.com/watch?v=av9Jx6eZINk

uno de los pintores del Ateneo más respetado y querido tanto por su generosidad como por su magisterio pictórico e implicación solidaria. Ha participado en las conferencias del Ateneo hechas en la Sala Ámbito del Corte Inglés y se ha presentado a diferentes concursos organizados por el Ateneo. El 2 de enero de 2006 ganó el Primer Premio Nacional de Pintura Ateneo de Alicante con la obra *Pots*. Un año antes, en junio de 2005, había impulsado también una exposición colectiva en el Campello de los pintores del Taller del Ateneo. El cuadro *Andròmines* obtuvo el segundo premio en el Tercer Premio Nacional de Pintura del Ateneo el 2 de enero de 2008. Y el 24 de octubre de 2013 el mismo Llorens estuvo invitado por el Ateneo para dictar una charla sobre toda su obra, desde 1964 hasta 2013. La sala estaba repleta hasta los topes.

En segundo lugar, sin que esta enumeración supongo ningún calificativo de importancia o prelación de la actividad, es uno de los miembros del movimiento de intelectuales y artistas alicantinos que en 1992 creó un foco de solidaridad dirigido hacia el Tercer Mundo, los cuales recaudan fondos económicos donando obras para venderlas en las bienales de artistas plásticos solidarios MAPAYN MUNDI. La primera fue en mayo de 2000; la segunda, en febrero de 2002 en la Sala de Exposiciones que la CAM tenía en el calle Ramón y Cajal 5 de Alicante; la tercera en 2003 y así sucesivamente. La solidaridad de Llorens venía ya de antes de jubilarse y no se ha limitado a este foco sino que ha alcanzado otros como la exposición pro-asociación Dajla de la Obra Social de la CAM entre el 15 y 29 de noviembre de 2001 o las del Rastrillo Nuevo Futuro de la misma CAM. Por ejemplo, en el desarrollado entre el 14 y el 23 de noviembre de 2003, donó un óleo sobre tablero de 22,5 x 36 cm. titulado *Coses de cuina* y, en el desarrollado entre el 23 y el 28 de noviembre de 2004, el bodegón al óleo sobre cartón preparado de 54,5 x 37,5 cm. titulado *Grocs*. Esta circunstancia ha incrementado la presencia de obras de Llorens Ferri en colecciones particulares, además de las vendidas en galerías y en ferias populares de arte, las cuales también el pintor ha contribuido a impulsar en San Vicente del Raspeig.

Llorens, como tercera actividad, ha dado apoyo con su presencia a la iniciativa conocida cono *Art al Carrer* desde el año 2000 en la avenida de la Libertad de San Vicente del Raspeig. Entonces fue él el artista invitado y, del 16 al 31 de marzo de 2001, estuvo en la Primera Muestra de *Art al Carrer* en San Vicente del Raspeig.[31] Después ha participado como uno más de los artistas del pueblo acompañando el artista invitado del mes, porque *Art al Carrer* se celebra cada primer domingo de mes durante el curso escolar con un artista invitado y la participación libre de los demás; el único requisito es pintar en el calle mientras exponen las obras. Del 27 de abril al 11 de mayo de 2007 fue uno de los diez participantes en la Exposición «10 pintores alicantinos en San Vicente» colaboradores de *Art al Carrer*. El domingo 15 de mayo de 2011 volvió a ser el artista invitado en *Art al Carrer* y, entre el 5 y 21 de diciembre de 2012, participó en la Exposición «Quatre d'Art al Carrer» desarrollada en la Sala de Exposiciones del Ayuntamiento de San Vicente del Raspeig junto a los pintores Rossend Franch, Serralta y José Cerezo. Expuso una selección breve pero acertada de su producción del último decenio.

En cuarto lugar, ha estado presente en varias conmemoraciones de artistas alicantinos, como la de «Gastón Castellón 100 años en el recuerdo», una exposición desarrollada en el Centro Municipal de las Artes de Alicante entre el 11 de octubre y el 3 de noviembre de 2002 donde aportó el óleo sobre tabla de 48 x 64 cm. titulado *Ballarina*. El año siguiente obtuvo el Diploma de la IV Bienal Antogonza de pintura 2003 por la obra *Teleadictes o regresió* y, en 2004, el accésit por el óleo y collage sobre tabla de 130 x 97 titulado *Homenatge a Gil-Albert o Romance de los moros alcoyanos* en la exposición «Miradas a Juan Gil Albert desde el Arte y las Artes en el centenario de su nacimiento» desarrollada del 18 de octubre al 6 de noviembre de 2004 en el Centro Cultura de Alcoy. Entre el 4 de marzo y el 8 de abril de 2005 también participó con el óleo sobre tabla de 40 x 40 cm. titulado *Homenatge a Jordi Franch* en la exposición «Juan Franch Cubells en el recuerdo» en el Centro Municipal de las Artes de Alicante y cedió el *Homenatge a Juan Gil-Albert* para la portada de la revista *AUCA* núm. 28 dedicada a este escritor, que se presentó el 27 de octubre de 2005.

Tal vez el hecho más importante de cara a la creación e innovación pictórica es que Llorens Ferri no ha parado de estudiar, innovar, pintar, exponer las obras y participar en las convocatorias abiertas de la Diputación Provincial de Alicante, la cual ha adquirido una muestra importante y variada de obras hechas con diversas técnicas y de diferentes temáticas. También ha continuado presentándose a numerosos premios de cuadros y minio-cuadros, los cuales unas veces ha ganado y otros no; pero siempre ha quedado

31 Hay una fotografía de Llorens durante el desarrollo de Art al Carrer en el periódico *El Mundo*, 5/02/2001.

satisfecho, porque han sido un incentivo para continuar aprendiendo.

Un hecho singular, que demuestra su inquietud por aprender constantemente e innovar, ha sido la decisión de inscribirse a los Talleres de Grabado Eusebio Sempere organizados por el Instituto Alicantino de Cultura Juan Gil-Albert con la finalidad de mejorar las técnicas de estampación y aprender otras nuevas para aplicarlas en su estudio y estampar con su prensa. No tardó nada en iniciar una serie de estampas grabadas, cinco de ellas están en la presente exposición y catálogo. Ha hecho más de 30 estampas diferentes firmadas y numeradas con tiradas que oscilan desde 10 ejemplares hasta 60 las que más; aunque también hay que sumar estampas no seriadas con un ejemplar solamente o dos como mucho, porque no le han gustado o porque no le ha apetecido hacer una serie. En la década de 1990 también hizo algunas serigrafías, de hecho conserva un grupo de cuatro diferentes seriadas y firmadas y algunas otras singulares; pero se cansó pronto de hacerlas. Uno de sus temas pendientes es hacer una exposición de toda la obra gráfica. De momento, sólo ha incluido algunos ejemplares en las exposiciones antológicas o en alguna de temáticas variadas.

Entre el 8 de marzo y el 30 de abril de 2002 hizo una exposición individual en la Sala de Exposiciones del Auditorio del Campello titulada «Llorens Ferri. Pintures d'Ahir i d'Avuí» con una proliferación de bodegones, de paisajes de su entorno, donde los colores se suavizaban y prestaban serenidad; y de imágenes femeninas irónicas, solitarias, silenciosas y marginales, por un lado, y de dictadores ridiculizados, por otro. La prensa comentó que la exposición era una mirada crítica de un pintor que había vivido una posguerra, que reflejaba en las miradas de las mujeres sus pequeñas batallas cotidianas, que criticaba la representación de los mundos dictatoriales con un trazo rápido, expresionista, y que buscaba la serenidad en los paisajes y los bodegones.[32] En realidad, nada nuevo; había pasado poco tiempo desde la jubilación y el artista aún estaba asimilando la nueva situación. Era una exposición semejante a la macro de 2000, aunque había obras muy recientes sin grandes novedades; pero demostraba que el pintor continuaba activo y con ganas de exponer. De hecho estaba en plena producción de las estampas grabadas, que le ilusionaban porque era la forma más sencilla de popularizar el arte y hacerlo llegar a todo el mundo con precios asequibles. Estaba produciendo xilografías, aguafuertes, aguatintas y carborundos.

Un momento crucial por lo que respecta a la difusión de las aportaciones innovadoras más recientes de Llorens fue el año 2005. En enero mostró un conjunto de obras creadas entre 2000 y 2005 en la Sala de exposiciones que la CAM tenía en Benidorm: «Llorens Ferri. Paisatges, personatges i homenatges»; la cual también se pudo ver en el Centro Municipal de las Artes de Alicante entre el 14 de abril y el 8 de mayo siguientes. Llorens había ampliado el volumen de los paisajes, los bodegones y los homenajes con respecto a las muestras anteriores. Pero ahora, la novedad más rompedora eran las quimigrafías, que son el resultado de una técnica con la que pinta sobre soportes fotográficos utilizando diferentes productos químicos. La Diputación de Alicante adquirió una en el verano de 2005: *Natura Morta* de 40 x 30,5 cm. Llorens estaba ilusionado y esperaba la reacción del público y la crítica. El maestro que le enseñó la técnica en julio de 2002 (Julio Álvarez Yagüe), nos comenta Llorens, le dijo que le envidiaba los resultados, sobre todo por el dominio que tenía Llorens del dibujo, el cual era de mucha importancia para el producto final.

Del 12 de enero al 4 de febrero de 2006 mostró la gran producción de Homenajes en una exposición monográfica compuesta por 50 obras en el Palacio de Altea, la mayoría eran óleos con mucho color. En mayo de 2006 dedicó otra a los cuadros de Rostros y Quimiografías en el Parque de el Ereta de Alicante. Estas obras, es decir, homenajes, rostros y quimiografías eran las novedades más destacadas de la década conseguidas gracias a la experimentación pictórica del profesor jubilado y artista activo. El periódico *Las Provincias* del 5 de mayo de 2006 describió la última como una exposición de cabezas de mujer que expresan dolor, inquietud, injusticia y rabia.

En junio de 2005 volvió a exponer en el Eurostars Mediterránea Plaza Hotel y, el año siguiente, llevó las obras a la Sala de Exposiciones que la CAM tenía en Alcoi: «Llorens Ferri de l'any 2000 fins ara» es el título de la exposición que se pudo ver del 28 de febrero al 20 de marzo de 2007. En julio del mismo año 2007 fue a Calpe: «Llorens Ferri. Obra Pictòrica.»[33] Y en octubre de 2008, a la Casa de Cultura de Busot: «El món de Llorens Ferri».

Con motivo de la nueva presencia de Llorens en Alcoy,

32 *La Verdad*, 12/03/2002 y *El Mundo*, 13/03/2002, 15/03/2002, 6/04/2002 y 30/04/2002: Hay fotografiadas una mujer, un dictador, un bodegón y un paisaje.

33 *El Mundo*, 22/07/2007.

Sara Soler le hizo una entrevista publicada en el periódico *Ciudad de Alcoy* el 3 de marzo de 2007. Llorens declaró que siempre aspiraba a crear una pintura mejor y que últimamente había incorporado figuras de mujeres jóvenes, no solamente personas de edad avanzada. Que era expresionista en la mayoría de los casos, porque solía exagerar las texturas y las formas y que, en el caso de los paisajes solía ser más naturalista. Le gustaba Goya por el aspecto expresionista de sus pinturas negras y por sus grabados. Que había cumplido su deseo de jubilarse de la enseñanza secundaria para dedicarse por completo a la pintura y que no había parado de pintar desde que se había jubilado.

En el mismo periódico del día 4 de marzo de 2007, Josep Lluís Seguí escribió de la obra de Llorens que pasaba por varios caminos, tanto formales como conceptuales, y que utilizaba el color en función del tema y del efecto a producir. Para Seguí, las más conseguidas eran las de formato pequeño y los bodegones se caracterizaban por la sencillez de los elementos y la composición equilibrada. Efectivamente, una vez conseguido lo que perseguía con las quimiografías y los homenajes, ahora Llorens estaba experimentando con las tonalidades para hacer bodegones con el predominio del blanco o del amarillo o del verde, etc.

El viernes 23 de enero de 2009 inauguró una exposición monográfica de quimiografías en el espacio expositivo Libros-28 de San Vicente del Raspeig, la cual estuvo hasta el 25 de febrero. En el Café Picasso 44 de San Vicente del Raspeig expuso nuevamente las quimiografías entre el 10 de julio y el 6 de agosto de 2009. También colaboró con la Universidad de Alicante en el diseño del cartel anunciador de Antaviana de Pere Calders – Dagoll Dagom para el Aula de Teatro de la UA. Fue un año frenético, sin parar de hacer exposiciones individuales.

Estaba en la cresta de la ola: Del 27 de enero al 14 de abril de 2009 expuso en la Fundación del Colegio Oficial de Aparejadores y Arquitectos Técnicos de Alicante: «Pobles, cases, terres, serres. Llorens Ferri». Entre el 3 y 30 de abril de 2009, en el Museo del Calzado de Elda bajo el título «Los Mundos de Llorens Ferri»; también participó en el 30 Certamen de Mini-cuadros del Museo de Elda entre el 20 y 17 de mayo de 2009 con un rostro netamente expresionista de 24 x 24 cm. En mayo de 2009 expuso en la Sala de Exposiciones del Centro Municipal de las Artes de Alicante: «Transitant per diferents camins, Llorens Ferri» con un recorrido variado por diferentes formatos y técnicas. Exhibió una selección de su producción de los cuatro últimos años, de 2005 a 2009. La exposición fue un recorrido variado por diferentes formatos y técnicas (óleos, acrílicos, pasteles, mixtas). Adrian Espí escribió con motivo de ésta que Llorens se había hecho un nombre e incluso una marca con sus colores, su manera de utilizar los pinceles, las estructuras, los mensajes... por el expresionismo en los retratos, el lirismo e impresionismo en los paisajes, porque era un buen grabador y por las quimiografías. Precisamente, el mismo Adrián Espí será el comisario de una exposición antológica titulada «Tradició i avantguarda en la pintura alcoiana del segle XX», donde las obras de Llorens ocuparon un lugar destacado, que estuvo abierta entre enero y febrero de 2011 en la Sala Lonja del Pescado de Alicante[34] y, entre mayo y julio del mismo año, en el Centro de Arte de Alcoy.[35]

Del 1 al 14 de abril de 2009 había estado en la primera edición de la Exposición: «62 artistas alicantinos» en la Sala de Exposiciones de la Asociación de Artistas Alicantinos con el óleo sobre tabla de 100 x 70 cm. *Poemes i flors*. En mayo de 2011 participó en la exposición «100 artistas alicantinos» de la misma asociación en el Centro de las Artes de Alicante[36] y en noviembre, en la exposición «60 artistas alicantinos – Salón de Otoño – 2011»[37] con su óleo sobre papel de 100 x 70 titulado *Avorriment*, catalogado en la presente exposición. Rafael Llorens Ferri fue uno de los cuatro pintores escogidos por la asociación, junto a Vicente Luján, Antonio Navarro «Serralta» y Jordi «Jordá» para exponer en el Hotel Montiboi de Villajoyosa del 11 de enero al 8 de febrero de 2012 una selección de sus obras más figurativas.[38] La vinculación de Llorens Ferri a esta asociación es otra las actividades destacadas de la última fase del pintor, porque encontrará la amistad, la calor y el respecto de los asociados y de la directiva. El 13 de mayo de 2008 impartió una clase magistral a más de 60 asociados, los cuales la subieron a la web.[39]

Una de las actividades de esta asociación que más trascendencia ha tenido y que aún tiene en la actividad pictórica de Llorens son las sesiones periódicas de pintura del natural con modelo que se desarrollan en la sede de

---

34 https://www.youtube.com/watch?v=4b6H65PQuhw
35 *Tradició i avantguarda en la pintura alcoiana del segle XX : [exposición]* Gener-Març de 2011, Sala municipal d'exposicions«Llotja del Peix», Alicante; Maig-Juliol de 2011, Centre d'Art d'Alcoi, Valencia : Consorci de Museus, 2011.
36 https://www.youtube.com/watch?v=ott-hhSvU5w
37 https://www.youtube.com/watch?v=ztttOlxcVus
38 https://www.youtube.com/watch?v=OBnLb-VVZLM
39 https://www.youtube.com/watch?v=sxLLDlG382s , https://www.youtube.com/watch?v=1IBGGeOovaU , https://www.youtube.com/watch?v=rM_gal_XlRQ

la Asociación de Artistas Alicantinos, sobre todo desde 2010, el año en que pintó del natural el pastel *Tombada al llit*. Casi sin interrupción, Llorens participa, aconseja a los asistentes, dibuja a lápiz y pinta al pastel desnudos de mujer naturalistas agradables a la vista. Dice que es un ejercicio fundamental para no perder la práctica ni la memoria. A pesar de que ya ha pintado muchos tanto en el estudio de la asociación como en el taller de su casa, aún no ha hecho una exposición monográfica. Como mucho ha mostrado algunos en las últimas exposiciones, como «Transitant per diferents camins. Llorens Ferri» en el Centro Municipal de las Artes de Alicante (mayo de 2009)[40] y «Llorens Ferri. Pintures i altres coses» en la Sala Lonja del Pescado de Alicante (septiembre de 2014).[41]

En ambas hizo un variado recorrido por diferentes temas, formatos y técnicas (acrílico, dibujo, gouache, grabado, mixta, óleo, pastel, quimiografía). Los títulos de las dos exposiciones tienen mucho que ver con sus diferentes vías pictóricas. En la primera, el concejal de cultura, Miguel Valor, calificó a Llorens como «maestro de artistas» y, en la segunda, como «uno de los mejores paisajistas de la provincia».

La exposición de septiembre de 2014, «Llorens Ferri. Pintures i altres coses» de la sala Lonja del Pescado de Alicante, ha sido el último homenaje de la ciudad de Alicante y el reconocimiento de toda la provincia a un maestro de pintores, que continúa innovando, creando e investigado. Expuso setenta obras enmarcadas de diferentes tamaños, técnicas y temas además de diversos dibujos, estampas y matrices de grabados distribuidos en tres vitrinas. El visitante pudo ver una retrospectiva completísima del pintor desde sus inicios hasta la actualidad, con obras antiguas y de reciente elaboración. La Diputación y el Ayuntamiento de Alicante han coeditado un catálogo a todo color con motivo de la misma. Hay reproducidas una selección de treinta y dos obras de diferentes tamaños y soportes, que muestran las características de las técnicas y temas que ha trabajado. En el catálogo hay siete fotografías de paisajes y otras siete de naturalezas muertas pintadas al óleo con una gran riqueza cromática; tres pasteles de figuras femeninas desnudas de factura delicada pintadas en la última década: *Asseguda, Estic descansant* y *Davant del mirall*; una sanguina titulada *Alicia*; un dibujo sobre *Buidaoli – Alcoi* hecho con rotulador en 1965; cinco antiretratos al óleo de opresores netamente expresionistas: *Amb xoreres, Cardenal Richelieu, De pontifical, Fernando VII* y *Inquisidor irritat*; tres grabados al aguafuerte y aguatinta: *Cases d'Alcassares –Alcoi, Son las ocho menos cuarto* y *Vella fent ganxet*; y cinco quimiografías de diversas temáticas. Todas ellas son el testimonio más reciente de cuanto ha aprendido y de su renovación experimental constante de los lenguajes artísticos.

Hace poco le pregunté a Llorens qué es para él la pintura. Contestó lo siguiente: «un medio de vida y una forma de expresarme y comunicarme».

---

40 *La Verdad*, 09/05/09: «El Pintor Llorens Ferri expone en el patronato de Cultura» e *Información*, 21/05/2009: «Rafael Llorens Ferri expone su obra en el Centro Municipal de las Artes».

41 https://www.youtube.com/watch?v=av9Jx6eZINk y *El Mundo*, 03/09/2014: «Llorens aúna en la Lonja su obra irónica y comprometida».

CATÁLOGO DE LA EXPOSICIÓN

La parte de su obra que se exhibe en la exposición «Una mirada irónica. Llorens Ferri», reunida en la sala Polivalente del MUA (22/11/2014-23/12/2014) con motivo del congreso internacional HISTORIA Y POÉTICAS DE LA MEMORIA: LA VIOLENCIA POLÍTICA EN LA REPRESENTACIÓN DEL FRANQUISMO, es aquella centrada en componer y descomponer la figura humana, que le ha permitido reflejar primero, desde 1965, el sentimiento de pobreza, abatimiento, soledad y las humillaciones de las mujeres oprimidas durante el franquismo; después, desde 1972, la crueldad e inhumanidad de los gobernantes opresores y de los inquisidores con anti-retratos irónicos tanto de personajes históricos como de los contemporáneos a la obra; y, más tarde, la visión trágica del ser humano, con los rostros inquietantes que ha podido crear con la técnica de las quimiografías en el siglo XXI y también la de los grabados, con estampas que recuerdan las de Goya. Llorens Ferri ha contribuido así, con su expresionismo pictórico y gráfico, a representar la amargura de los oprimidos sometidos por los opresores y la crueldad de los últimos, entre los que está el dictador español Franco y los inquisidores.

Los visitantes quedarán despavoridos, sorprendidos, incluso se escandalizarán delante de las obras. Hay quien considera que son ofensivos. «Son cuadros de museo», ha dicho también más de uno al verlos. «Son espeluznantes!», han dicho otros. «Son rompedores... Sin embargo, cuando los contemplan con una mirada sosegada, tranquila, sin perder la serenidad, se percibe el equilibrio de las texturas, de las formas y de los colores que transforman la expresión dura de los personajes y de las figuras en arte. Llorens Ferri siempre, cuando alguien le comenta que no son bonitos, le dice: «Soy consciente de que no son temas amables, pero creo que sí responden a una calidad y fuerza que encaja perfectamente dentro del contexto de mi pintura». Llorens no puede negar que ha estado muy vinculado a su momento histórico y su obra es fruto de él. Ha vivido todo el Franquismo, la Transición Democrática y la Monarquía Parlamentaría; y nos ha contado lo que ha visto, lo que no le ha gustado de la Historia de España y ha denunciado la opresión sufrida por las mujeres y la crueldad de los opresores con su forma de comunicarse y expresarse: el dibujo, la pintura, los grabados, las serigrafías y las quimiografías.

La exposición, compuesta mayoritariamente por las figuras dramáticas y los rostros deformados expresivos pintados durante los últimos cincuenta años, se cierra con dos bodegones naturalistas de homenaje característicos de su última etapa como pintor iniciada en 1990, más agradables a la vista y naturalistas. Uno está dedicado al poeta exiliado exterior (1939-1947) e interior (1947-1974) Juan Gil-Albert y el otro, al poeta reprimido laboralmente por motivos políticos en 1978 Vicent Andrés Estellés, el autor preferido de Rafael Llorens Ferri, de quien recita de memoria los poemas que más le gustan.

José Miguel Santacreu Soler

Universitat d'Alacant
Universidad de Alicante

MUA
MUSEU UNIVERSITAT D'ALACANT